ANALELE A. R.—TOM. XL.—MEM. SECŢ. LITERARE. No. 1.

ACADEMIA ROMÂNĂ

COLINDELE RELIGIOASE

LA ROMÂNI

DE

AL. ROSETTI

EXTRAS DIN:
ANALELE ACADEMIEI ROMÂNE
Seria II. — Tom. XL.
MEMORIILE SECŢIUNII LITERARE.

BUCUREŞTI
LIBRĂRIILE „CARTEA ROMÂNEASCĂ“ şi „PAVEL SURU“
1920

Preţul 8 lei.

COLINDELE RELIGIOASE LA ROMÂNI

DE

AL. ROSETTI.

Şedinţa dela 5 Decemvrie 1919.

I.

«Pentru ca literatura poporană comparativă să se ridice la o adevărată înălţime ştiinţifică, se cere aplicarea acelei severe metode, prin care se distinge astăzi linguistica.»

(B. P. Hasdeu, *Cuv den bătrâni*, II, 502.)

Colindele. Definiţie. Originea sărbătorilor Crăciunului. Originea colindelor religioase. Influenţa cărţilor populare. Influenţa Noului Testament şi a Vieţilor Sfinţilor. Influenţa autorului. Privire de ansamblu. Conţinutul colindelor religioase. Clasificarea lor. Transformarea redacţiunii primitive. Cicluri, tipuri, variante. Contaminări.

1. Colindele, „les Noëls qu'on chante en allant de maison en maison", în noaptea de 24 spre 25 Decemvrie (ajunul Crăciunului) sau în noaptea de Sf. Vasile (anul nou), sunt de două feluri:

a) Colindele religioase, producţii epice în versuri, de origine literară, având subiecte referitoare, de cele mai dese ori, la Isus Hristos.

b) Colindele sociale, cu un caracter liric, adaptate după situaţia celor în faţa cărora se cântă.

In cercetarea de faţă ne-am ocupat numai de *colindele religioase,* încercându-ne să le clasificăm şi să deosebim în conţinutul lor ceeace este datorit influenţei literare, şi cari sunt elementele proprii psicologiei populare.

2. Căutând a stabili originea colindelor religioase, cântate la naşterea Domnului, ele nu pot fi izolate de complexul de împrejurări din cari fac parte.

Acei cari s'au ocupat cu studierea sărbătorilor naşterii lui

Isus Hristos sunt de acord că ele reproduc datina păgână a cultului soarelui, în forma *mithriacismului,* religie adoptată de Romani, și sărbătorile acestora, numite *Saturnalia* și *festum Kalendarum.*

Creștinismul a căutat să dea altă înfățișare acestor sărbători, îmbrăcându-le într'o nouă haină, sub care totuș se ghicește pătura primitivă păgână, fixând nașterea Domnului în ziua de 25 Decemvrie (solstițiul de iarnă), ca înlocuire a sărbătorii păgâne *dies natalis Solis invicti.* [1])

Din studiile făcute, rezultă că nu numai la Români, dar și la la celelalte popoare romanice și la Slavi, *colindatul* este un obiceiu străvechiu, moștenit dela Romani. [2])

Vom cercetà mai departe (cap. II, § 9 sq.) originea cântecelor religioase, numite la Români *colinde.*

---

1) Cf. Ed. Tylor, *La civilisation primitive.* Paris 1878, II, 380—386. P. Saintyves, *Les saints successeurs des dieux.* Paris 1907, 355—62. P. Sébillot, *Le paganisme contemporain chez les peuples celto-latins.* Paris 1908, 257—62. Un studiu amănunțit asupra divinității *Mithra,* în Fr. Cumont, *Les mystères de Mithra.* Paris 1902, pp. 3, 65, 68, 82—7, 107, 116—18, 158—65. Răspândirea acestui cult în Dacia a fost foarte puțin studiată. Cf. Cumont, op. cit., 37—39 și V. Pârvan, *Contribuțiuni epigrafice la ist. creștinismului daco-rom.* Buc. 1911. Pentru supraviețuirea credințelor și superstițiilor păgâne, v. și id., 142—44. Laisnel de la Salle, *Le Berry.* Paris 1900, 15—23. Ad. Strausz, *Bg. Vksd.*, 29—31 și Id., *Bulg.*, 329.

Pentru *festum Kalendarum* cf. Du Cange, *Glossarium mediae et infimae latinitatis. . . .* Parisiis 1844, 959 și 962. Studii asupra datinelor, credințelor și superstițiilor Românilor la Crăciun, asupra felului de a colindà și a colindelor, v. în: Pah. A. G (eanoglu) L (esviodax), *Filosofia babelor.* Buc. 1847, 10—18. Asupra acestei colecții v. *Șez.*, XIII, 97—110 și XIV, 185. *Marien.*, VIII—XV. I. K. Schuller, *Kolinda.* Hermanstadt 1860 (studiu bazat pe colecția *Marien.*). W. Schmidt, *Das Jahr und seine Tage in Meinung und Brauch der Romänen Siebenbürgens*; Id., 1866, 1—3. G. Dem. Teodorescu, *Noțiuni despre colindele rom.* Buc. 1879, 32—34. Id., *Incercare asupra unor credințe, datine și moravuri ale pop. rom.*; Id., 1874, 9—42, 55—66. Sim, Mangiuca, *Călindariu* pe anul 1882. Oravița 1881, 2-31. M. Gaster, *Lit. pop.*, 459—60. L. Șăineanu, *Incercare asupra semasiologiei limb. rom.* Buc. 1887, 43—44. *Gazeta Transilvaniei.* Brașov 1891, n-r 286. *Lumina pentru toți.* An. 4 (1888), 3—6. *Albina Carpaților,* II. Sibiiu 1878; 434—37. 446—48. S. Mândrescu, *Literatură și obiceiuri pop. din comuna Rapa de jos.* Buc. 1892, 208—225. S. Fl. Marian, *Sărb.*, I, 1—88 și 149. *Alex.*, 286—90. D. Ollănescu, *Teatrul la Români.* An. Ac. Rom. XVIII. Liter., 77—107. C. Rădulescu Codin și D. Mihalache, *Sărb. pop.*, 5—14, 95—105. T. Pamfile, *Sărb.*, 19—20, 119—20, 197—204. *Viciu*, 5—7. *Hetcou*, 9—12. *Reteg*, 259—65. T. Pamfile, *Crăciunul,* passim. *Vor.*, *Dat.*, 909. *I. Crg.*, IV, 48—50, 80—81, 212. V, 338, 367, 388. VI, 79, 80, 209, 211, 305. *Familia,* 28 (1891), Oradia Mare 1906. *Ungaria,* an. 3 (1909), n-r 1. Ov. Densușianu, *Haț.*, 16—17. V. Păcală, *Monografia satului Rășinari.* Sibiiu, 1915, 185—88. G. Weigand, *Die Aromunen.* Leipzig 1894. II, 127—8. 132—34. Per. Papahagi, *Arom.*, 709—712. D. Cosmulei, *Datine, credințe și superstiții aromânești.* Buc. 1909, 42—43. N. Bațaria (Din vieața Rom. Macedoneni), în *Șez.*, VIII, 177—183. La Megleniți: Pap., *Arom.*, 712—13. Id., *Megleno-Rom.* An. Ac. Rom. XXV. Liter. Buc. 1902. I, 110—12. La Istrieni: T. Burada, *O călătorie in satele romanești din Istria.* Buc. 1896; 45. La Rom. din Moravia: Id., *O călătorie la Rom. din Moravia.* Iași 1894, 29—30.

2) V. această lucrare, § 10, unde e citat Du Cange, op. cit., 962.

3. Colindele religioase sunt de origine literară

Diecii s'au inspirat din Noul Testament, din Vieţile Sfinţilor şi mai ales din apocrifele, pseudepigrafele şi apocalipsurile curente, versificându-le redacţiunea.

Aceste cărţi populare răspundeau nevoilor psicologice cari au rămas aceleaşi în popor până în ziua de astăzi: ele explicau acelor oameni naivi tainele alcătuirii lumii, povestiau cu amănunte vieaţa lui Adam, a lui Isus Hristos sau a Sfinţilor preferaţi, şi mai ales descriau vieaţa viitoare, muncile din iad şi fericirea din raiu, chestiune pe care omul primitiv şi-a pus-o în totdeauna, şi care l-a preocupat cu deosebire.[1])

In această privinţă, Gaster spune următoarele: «nimic nu place poporului mai mult, decât dacă i se vorbeşte în limba lui, în *ideile lui*, apropiindu-se cât se poate de ceeace el are sădit în inima lui din tinereţe».[2])

Apoi, nu trebue trecut cu vederea faptul că, în special despre Sf. Ion, Sf. Ilie şi Sfânta Vineri, poporul aveà numeroase legende, şi că la sărbătorile lor observà anumite regule, a căror origine trebue căutată în trecutul antecreştin, în păgânism.

Apocrifele, şi în special apocrifele bogomilice, cari tratau subiecte asemănătoare, au venit să se grefeze pe acest substrat.[3])

---

1) Aceasta este caracteristica literaturii medievale. Cf. în această privinţă caracterizarea literaturii evului mediu francez, dată de Gaston Paris, în *La littérature française au moyen âge* [3]. Paris 1905; 30—32, care poate fi aplicată producţiilor de cari ne ocupăm.

2) *Lit. pop.*, 254.

3) Despre apocrife şi însemnătatea lor cf. Pypine et Spasovič, *Histoire des littératures slaves* (trad. française par E. Denis). Paris 1881, p. 99: «Le succès de ces livres fut sans doute grand auprès des néophytes du christianisme. Leur carectère légendaire, la part qu'ils faisaient à l'imagination, leur simplicité, la clarté dont ils éclairaient les points les plus obscurs et les plus graves de la religion, leur donnaient un charme pénétrant et en faisaient une des lectures les plus agréables aux fidèles, presque un Manuel de la Foi». *Hasdeu, Cuv., II.*, 254—60 şi K. Krumbacher, *Geschichte der byzantinischen Litteratur* [2]. München 1897; 176—182 (p. 177): «sie (die Apokryphen) gewährt einen Einblick in das Kulturleben der Volkskreise, das von den übrigen Litteraten nur zu oft vernachlässigt wurde; sie offenbart eine Frische der Religiosität, deren Spuren man in den Kreisen der Zunftheologen vergebens sucht . . . . . (p. 182): jedes psichologische Interesse an der historischen Person selbst, an ihren Kämpfen, Leider und Freuden hat aufgehört; das Thatsächliche dient nur der Einkleidung von Ideen und moralischen Vorschriften, die dem Leser eingeprägt werden sollen». Vezi şi

Acestor fapte le datorează cărţile populare înşirate mai sus imensa lor răspândire şi influenţa lor neîndoioasă asupra sufletului poporului (v. de ex. mai departe, la tipul 20, pentru influenţa apocrifelor bogomilice).

4. Am vorbit (§ 3) de influenţa Noului Testament şi de a Vieţilor Sfinţilor.

Din cercetările noastre reiese că a admite că diecii s'au inspirat numai din cărţile populare înşirate mai sus, ar fi un punct de vedere greşit.

In această privinţă, trebuesc ţinute în samă cele indicate amănunţit în capit. IV al acestei lucrări.

Cu atât mai uşor a fost influenţat poporul de Evanghelie şi de Vieţile Sfinţilor, cu cât aceste cărţi aveau autoritatea textului oficial religios, ale cărui porunci erau păzite cu sfinţenie.

Am văzut cum autorii colindelor religioase s'au inspirat din apocrifele atât de răspândite.

Dar identitatea aceluiaş subiect în Evanghelie şi în apocrif le-a îngăduit autorilor anonimi să facă o apropiere între ambele redacţiuni, cari s'au contopit apoi în noua formă pe care au dat-o pasagiului respectiv.

Au intrat, aşà dar, unele motive sau teme izvorîte din Noul Testament, cari s'au adaos redacţiunii primitive de origine apocrifă.

Cu privire la Vieţile Sfinţilor, înţelegem prin acestea şi influenţa Bibliei asupra colindelor religioase.

De pildă, pentru felul cum poporul priveşte pe *Sf. Ilie*, am indicat la locul respectiv (v. tipul 16) cum această credinţă are asemănări neîndoioase cu felul în care acest Sfânt ne e înfăţişat în Vechiul Testament (v. şi tipul 26, *Simion Stâlpnicul)*.

G. Paris, op. cit., 222. Pentru felul cum s'au alcătuit şi de unde au pornit apocrifele, cf. Gaster, *Lit. pop.*, 253—59. Pentru importanţa apocrifelor române, cf. M. Gaster, în *Atheneul Român.* Conferinţe publice, I, Buc. 1894; 259—63. Influenţa apocrifelor asupra literat. pop. rom., în Id., 263—70. V. şi L. Şăineanu, *Istoria filologiei rom.*[2] Buc. 1895: 294. Pentru răspândirea apocrifelor la Români, cf. I. Bogdan, *Cultura veche rom.* Buc. 1898. 72—74. Pentru Sf. Ilie, Sf. Ion şi Sf. Vineri, v. mai departe, la cap. IV. Asupra apocrifelor de origine bizantină sau bogomilică, v. Pypine et Spasovič, op. cit., 98—123 şi 226—229. La pp. 95—96 e studiat felul cum Bogomilii dădeau răspunsuri la întrebările despre moarte, vieaţă după moarte, etc., pe cari şi le puneà poporul (v. mai sus,). V. de asemenea Ad. Strausz, *Bulg.*, pp. 5 şi 119, şi această lucrare, tip. 20 şi 26.

Vieţile Sfinţilor au fost un intermediar, pentrucă Biblia n'a putut înrâurì asupra mentalităţii poporului, nefiind cetită nici măcar în biserică.[1])

Afară de poveştile biblice, Vieţile Sfinţilor mai cuprindeau redacţiuni în cari se descriau traiul şi minunile unor Sfinţi, redacţiuni despre cari avem probe că au influenţat sufletul popular. Aceste poveşti aveau alt izvor decât Vechiul Testament (v. d. ex. «Vieaţa Sf. Vasilie cel nou» la tip. 15).

Din corpul Vieţilor Sfinţilor au fost extrase povestirile despre Sfinţii preferaţi de popor, poveşti care au devenit cărţi populare deosebite, căpătând imensa răspândire pe care o aveau apocrifele, pseudepigrafele şi apocalipsurile, fiind transcrise în sute de redacţiuni manuscrise.

Cum spuneam mai sus pentru Noul Testament, cu vieţile Sfinţilor s'a întâmplat adesea un proces identic de contopire a 2 redacţiuni asemănătoare în fond, una cuprinsă în Evanghelie, cealaltă în Vieţile Sfinţilor: autorii colindelor religioase au avut astfel mai multe izvoare din cari să se inspire (v. tip. 2, 5).[2])

---

1) Am citat (v. capit. IV), în note, textul însuş al *Vieţilor Sfinţilor*, la colindele în cari autorii lor s'au inspirat dintr'însele. Am căutat să dăm pasagiile din vechile ediţii sau msse ale acestor Vieţi, pentru a probà că paralelismele dintre colinde şi cele cuprinse în Vieţile Sfinţilor însemnează o inspiraţiune directă dela aceste izvoare, cari ţineau la îndemâna autorilor cântecelor religioase pasagiile respective. De asemenea, din reproducerea pasagiilor din ediţiile posterioare, până în zilele noastre, reiese că textul Vieţilor Sfinţilor n'a suferit schimbări în fond, ci numai în formă, materialul la dispoziţia autorilor colindelor rămânând acelaş.

2) Un proces identic s'a petrecut în literatura evului mediu francez cu *misterele* (producţiuni dramatice religioase), inspirate din Evanghelie sau din texte apocrife. Cf. G. Paris, op. cit., pp. 261 — 63. Asupra influenţei Vieţilor Sfinţilor, vezi id., p. 232. Un exemplu tipic de influenţă a literaturii bisericeşti scrise asupra literaturii noastre populare, îl avem în colindele, cântecele de stea şi bocetele cuprinzând părţi sau reproducând pe dea'ntregul Psalmi din *Psaltirea* versificată de Mitropolitul Dosofteiu. V. în această privinţă I. Bianu, *Psaltirea în versuri întocmită de Dosofteiu*, ed. Ac. Rom. Buc. 1887, pp. XXV şi XXXIII. Gaster, *Crest.*, I., p. XXII şi N. Iorga, *Ist. literat. religioase a Rom.* Buc. 1904, p. 186. Influenţa Psalmilor lui Dosofteiu se explică prin faptul că Mitropolitul a fost influenţat el însuş de poezia populară în compunerea lor. Exemple în Gaster, op. cit., II, 142 (psalmul 46 al lui Dosofteiu). Id., p. 140 (ps. 48). V. şi Aur. Metroniu, în *Conv. Lit.*, XLVII (1913), 415—16 (416 n. 1). V. mai jos, p. 6 n. 3.

5. Ştim că literatura populară scrisă presupune un scop bine definit la scriitor: vrea să edifice, să înveţe pe aceia cărora li se adresează.

Intr'însa predomneşte elementul didactic.

Iar cea nescrisă, dimpotrivă, e spontană, e lirică.

In acest caz, colindele n'ar prezintà nici un interes. Căci studiul lor s'ar mărginì la fixarea pasagiului respectiv dela care a pornit autorul cântecului religios.

Lucrurile însă nu stau astfel.

Autorul colindei, biet popă sau diac fără învăţătură,[1]) aşà cum erau mai toţi în veacurile trecute, erà el însuş un om din popor. Versificând redacţiunea aleasă, el a transformat-o, adăogându-i unele elemente şi lăsând altele să dispară, armonizând-o cu tendinţele lui, cu concepţia lui, care de fapt nu-i erà proprie şi nu se deosibià, căci erà la fel cu a restului poporului.

«La ţară nu se vede acea diferenţiere şi diversitate de tendinţe, care se observă în sânul societăţii din oraşe. . . . .
De aceea şi concluziunile psicologice la cari vom ajunge . . . . .
le vom puteà considerà ca generale, şi existente pentru toţi aceia cari au primit şi admirà o asemenea literatură.»[2])

Cu privire la felul cum lucrau autorii colindelor, avem indicaţiuni preţioase în manuscrisele de colinde şi cântece de stea publicate de Gaster, sau în acelea cari se află în Bibl. Acad. Rom.[3])

---

1) V. şi Gaster, *Rev. ist., arh*, II, p. 314: «Această preocupaţiune cu teme religioase, cu vlădică, dieci, popi, cu formule de adresă, etc., toate ne dovedesc că autorii şi prelucrătorii acestor cântece (colinde) sunt dascălii şi diecii.»

2) Cf. Ov. Densuşianu, în *Rev. critică literară*, I (1893), p. 157

3) Mss. n-r. 356, 438, 3421 şi 4153 din Bibl. Ac. Rom. Cu privire la colecţia lui A. Pann, de care ne-am folosit şi noi, Gaster spune următoarele: «Importanţa acestei colecţiuni (cele 2 mss. pe cari le publică în *Rev.* cit.) este cu atât mai mare, cu cât contribueşte asemenea de a ne luminà asupra activităţii lui Anton Pann. Şi aci se constată.... că s'a folosit de manuscriptele anterioare, schimbându-le adesea foarte puţin» (*Rev.* cit., p. 314 şi Id., III, p. 110); «... ms. cântecelor de stea (pe care îl publică Gaster), care.... poate fi considerat ca prototipul colecţiunii lui A. Pann, cu care are cea mai mare asemănare.»

Din mss. cit. mai sus am citat puţin, conducându-ne de principiile enunţate în acest paragraf. Iată conţinutul lor: (pentru mss. 356 şi 438, v. *Catalogul manuscriptelor rom. din Bibl. Ac. Rom.*, II. Buc. 1907, pp. 71 şi 141).

Ms. 3421, fol. 3^v—5: Prefacerea de către Hr. a apei în vin, fol. 6—7: tânguirea Maicei Domnului, care a pierdut pe Isus, fol. 8—8^v: judecata din urmă,

Cercetarea acestor colecţiuni luminează pe deplin cele afirmate mai sus (§§ 3, 4). Cu drept cuvânt, aşà dar, spune Gaster că «unele din cântecele pe carĭ le conţine(ms) sunt curat artificiale moderne, iar altele mai vechi, şi în parte dejà populare, lucrate mai mult sau mai puţin după originale prozaice, biblice sau apocrife, în forma şi în ritmul popular».[1])

Anticipând asupra celor pe cari le vom expune în capit. IV al acestei lucrări, relevăm acì în special, ca exemplu de artificialitate, «verşul lui Adam» (v. tipul 20).

Trebue să facem însă unele rezerve, cu privire la aceste colinde păstrate în manuscrise. Cu această ocazie, vom arătà cum interpretăm influenţa autorului asupra colindelor religioase, şi în ce fel înţelegem că s'a exercitat influenţa colindătorilor cari învăţau pe din afară aceste cântece, şi le recitau apoi la ziua anumită, producând astfel unele schimbări în textul primitiv, de cari vom vorbì mai departe (§ 7).

Ne întrebăm: oare aceste colinde erau cântate de colindători în noaptea Craciunului în forma subt care ni se înfăţişează în manuscrise? Sau sunt numai simple producţii ale diecilor, cari nu erau întrebuinţate la colindat?

Răspunsul este uşor de dat, căci vorbesc lămurit în această privinţă paralelismele dintre colindele manuscrise şi colindele culese din gura poporului.

Şi anume, dacă aceste cântece religioase nu erau recitate chiar în forma pe care le-o fixase cutare diac sărac în inspiraţie, pentrucă erau prea artificiale şi departe de factura proprie şi particulară producţiilor similare cari se popularizase, se armonizase cu tendinţele populare, dar e sigur că ele sunt asimilate de popor, şi sunt transformate apoi în acest laborator, conform cu năzuinţele lui.

---

raiul şi muncile iadului (v. această lucrare, ciclul VI), fol 9—9v: în oraş în Vitleem, fol. 10—11v: O pricină minunată (cu privire la preoţie), fol. 13v—15: botezarea lui Hr., fol. 15v—16: Verşu lui Lazăr, fol. 17v—20v: Versuri religioase pentru iertarea păcatelor, fol. 23—25v: Verş la moartea tinerilor.

Ms. 4153. Fol. 5v—8: tânguirea lui Adam (v. tipul 20).

Ms. 4430 are următorul titlu: «Versuri sau cântece de stea, ce se cântă la naşterea Domnului nostru Isus Hristos. Scrisă de mine I. Ştefan» Bucureşti 1864. Este copiat exact după ed. de «Cântece de stea» a lui Anton Pann.

Compară conţinutul acestor msse cu colindele publicate de Gaster în *Rev.* cit.

1) *Rev.* cit., II, p. 313.

Părţi dintr'însele trec chiar în forma pe care le-o fixase diecii, astfel de ex., «tânguirea lui Adam după bunătăţile raiului», din care fusese gonit (v. tipul 20).

Acestea sunt criteriile după cari ne-am condus şi pe cari ţinându-le în samă, am citat la locurile respective variantele de colinde msse.

Dacă aruncăm acum o privire de ansamblu asupra celor expuse până aci, vedem că cercetând felul cum au fost alcătuite colindele religioase şi cum ele au trecut apoi în gura poporului, pătrundem de fapt în mecanismul influenţei literaturii scrise asupra celei orale.

In adevăr, iată cum se prezintă, în linii generale, acest fenomen:

Textele scrise fiind cetite de preoţi sau dieci, aceştia au ales dintr'însele pasagiile cari au intrat în urmă direct în compunerea colindelor.

Cu acest prilej, trebue să ne grăbim a insistă asupra unui punct important, care nu trebue scăpat din vedere, şi anume, când vorbim de influenţa textelor scrise asupra credinţelor populare, n'avem cuvinte să presupunem că trecerea dela literatura scrisă la cea orală s'a făcut numai prin intermediul colindelor. Căci ele nu sunt singurele producţii alcătuite după această normă, şi dacă ar fi să numărăm numai legendele apocrife mult cetite şi transcrise, ne dăm sama că cele cuprinse în textele religioase au putut trece şi pe altă cale în mentalitatea populară. De asemenea, notăm că de sigur nu în special pentru colinde, în unele cazuri, autorii lor s'au adresat direct la textele scrise, căci elemente izvorîte dintr'însele se poate ca aceştia să le fi moştenit dela generaţiile anterioare, cari le cetise şi asimilase.

Compunând aceste cântece, ei au combinat cele împrumutate textului scris cu legendele şi poveştile miraculoase pe cari le cunoşteau, şi cari făceau parte din patrimoniul comun al întregului popor. In urmă, colindele trecând în gura poporului, căpătară unele elemente nouă, despre cari vom vorbì mai departe (§ 7).

Nu trebue să trecem cu vederea, de asemenea, alt fapt de o vădită însemnătate: autorul sau autorii apocrifelor n'au făcut altceva, deseori, decât să popularizeze prin scris legende sau credinţe izvorîte din chiar sânul poporului, înlesnindu-le astfel o cât mai largă răspândire. In această privinţă, v. tipul 26 (facerea lumii).

In acest fel credem că trebue să ne explicăm trecerea de motive din literatura populară scrisă în cea nescrisă, și modul cum și-au exercitat influența cărțile religioase asupra colindelor.

6. In colindele religioase, întâlnim, amescate cu fondul primitiv de credințe populare, elemente creștine de origine literară, adaose substratului primitiv.

Din cercetarea lor vom puteà conchide ceeace este propriu poporului, cari sunt deosebirile dintre diferitele grupuri românești, și care este fondul comun al mai multor popoare. [1])

Vom încercà în paginele următoare să relevăm și această parte, care nu este îngăduită a fi nesocotită de cercetători. [2])

Cu privire la credințele populare, Hasdeu spune: «sub raportul credințelor populare, orice unilateralitate e periculoasă. Zecimi de secoli și zecimi de neamuri concurg adesea, mai mult sau mai puțin, la formațiunea unei singure asemenea credințe.» [3]) Pentru felul cum trebuesc interpretate accste constatări, ne-am condus de principiile stabilite de d-l Densușianu, în *Folklorul.* [4]) Despre modul cum trebue înțeles, d-sa spune: «Folklorul trebue să ne arate cum se resfrâng în sufletul poporului de jos diferitele manifestațiuni ale vieții, cum simte și gândește el, fie sub influența ideilor, credințelor, superstițiunilor moștenite din trecut, fie sub aceea a impresiunilor pe cari i le deșteaptă împrejurările de fiecare zi». [5])

Am spus mai sus că peste pătura primitiva de credințe populare au venit să se adaoge reflexe creștine, sau ale felului particular al poporului de a vedeà sau de a judecà unele ocupațiuni în legătură cu traiul său de toate zilele.

Nu trebue însă trecut cu vederea faptul că unele colinde cuprind și reminiscențe ale miturilor păgâne, iar altele nu conțin nici un element creștin, ci sunt numai răsunete ale miturilor păgâne din vechime. [6])

Cu privire la reminiscențele mitice, credem că nu trebue să ne grăbim a trage concluzii, acolo unde faptele nu vorbesc în chip lămurit pentru o astfel de derivațiune.

1) Cf. Ov. Dens., *Rev.* cit., 254-56.
2) Cf., idem, l. c. și Ov. Densușianu, *Folklorul.* Buc. 1910, p. 12
3) Hasdeu, Cuv., II, 7. V. și A. van Gennep, *La formation des légendes.* Paris 1912, pp 154-169.
4) Pp. 10-11.
5) *Folklorul*, p. 12.
6) Vezi tipul 25 (naşterea lui Hristos din piatră).

Greşelile făcute până în ziua de astăzi de acei cari au alunecat pe acest povârniş nesigur trebue să ne stea veşnic în minte, drept pildă.[1]

7. Să clasificăm acum colindele religioase, având în vedere elementele pe cari le conţin, şi anume:

a) Mitologice, acele cari cuprind elemente mitice. Am văzut că unele colinde au subiecte excluziv mitice (v. tip. 25).

b) Colindele cu subiecte luate din *Vechiul Testament* pe calea apocrifului respectiv sau a Vieţilor Sfinţilor (tip. 16).

c) Acelea cari conţin elemente izvorîte din Noul Testament, fie pe cale directă, fie prin apocrife, aşà cum am indicat mai sus.[2] (v. de ex. tip. 2, 5).

d) Colindele inspirate din Vieţile Sfinţilor (tip. 2, 5, 15).

e) Acele cu subiecte izvorîte din cărţile populare: apocrife, apocalipsuri (ciclul VI), sau apocrife bogomilice (tip. 20).

Dar mai putem clasificà colindele şi dintr'alt punct de vedere:

După acest nou criteriu, sunt 5 categorii de colinde:

1) Acelea cari povestesc naşterea, vieaţa şi moartea lui Isus (ciclurile I, II, III, IV, tip. 9, 25).

2) Colindele edificatoare, cari dau pilde cum faptele bune sunt răsplătite, iar cele rele pedepsite, sau acele care descriu muncile din iad sau fericirea din raiu (ciclurile V, VI, VII, tip. 20).

3) Colindele cari povestesc câte o întâmplare din vieaţa unui sfânt sau a unei sfinte (tip. 18, 27).

4) Acele cari arată cum s'a făcut lumea — colindele cosmogonice — (tip 26).

---

1) Felul greşit cum a interpretat At. Marienescu unele personagii ale basmelor noastre (*Albina.* Pesta. An. VI şi VII (1871-72) şi interpretările fantastice ale d-lui L. Bachelin (în comentariile basmelor publicate de J. Brun, *Sept contes roumains.* Paris 1894) este judecat cu dreptate de L. Şăineanu, în *Basmele române*, pp. 51-53 şi 54-55. Lucrările d-nei El. N. Voronca, *Studii în folklor*, I-II. Buc. 1903. Cernăuţi 1912, abundă în astfel de greşeli. Vezi aprecierea d-lui A. Bârseanu, op. cit., pp. I-VIII (Vol. II. Introd.), *Kritisch. Jahresbericht über... der romänischen Philologie.* Erlangen 1911. Vol. IX 1, 319 şi N. Iorga, în *Bullet. de l'Institut pour l'étude de l'Europe Sud-Orientale*, I, 32, şi 41. Alt exemplu este voluminoasa lucrare a răposatului N. Densuşianu, *Dacia preistorică.* Buc. 1913, în care totuş cercetătorul găseşte adunat un bogat şi interesant material.

2) Pentru toate acestea v. mai departe, capit. IV. Gaster., *Lit. pop.*, 349 spune că Noul Testament a dat naştere în literat. noastră la mai puţine apocrife, „pe când fantazia creatoare împodobià tocmai persoanele biblice cu poveşti şi legende."

5) Colindele în cari se resfrânge felul propriu al poporului de a privì și a judecà vieața și cele înconjurătoare (tip. 13, 24).[1]

De fapt, deosebim trei elemente distincte:

a) acele cari reprezintă răsunetele vechilor mituri păgâne,

b) elementele împrumutate din literatura scrisă,

c) elementele izvorîte din psicologia poporului.

Aceste felurite elemente le găsim de cele mai dese ori întrunite la olaltă în aceeaş colindă, și rar numai pe câte unul din ele, dând astfel un caracter special cântecului religios.[2])

Nu întâlnim colinde cari să reproducà exclusiv numai textul primitiv. In totdeauna, el a fost transformat în mintea autorului cântecului religios, care a popularizat elementele literare primitive.[3])

In această privință, lăsăm să vorbească acì pe Gidel: «il était difficile que des ouvrages de cette nature (des apocryphes), demeurassent dans une forme rigoureusement la même. L'idée une fois trouvée, chacun s'en servait à son gré, selon l'intention présente qui le dirigeait. C'était un cadre commode où l'auteur insinuait les conseils, les reproches, les paroles d'édification que lui inspirait la nécessité du moment».[4])

Cu această ocazie, relevăm încă odată faptul că acolo unde constatăm adaogerea de elemente populare redacției primitive, înțelegem că acele elemente au intrat pe calea autorului colindei, care, cum am văzut, erà el însuș un om din popor. Ca și în alte producții populare, unele motive folklorice, cari circulau independent, au putut astfel să fie alipite acestei nouă creațiuni.

Vom da acì două exemple de popularizare a textului primitiv:

---

1) Am dat acì numai câteva exemple. Amănuntele mai departe, la capit. IV

2) V. pentru aceasta mai departe, capit. V.

3) Părerea d-lui T. Pamfile *(Crăciunul,* 219-220*)*, cum că colindele „trebue să fie socotite ca având însemnătatea ce au avut-o altă dată, anume aceea a cântecelor de ospețe.... ele fac aceeaş slujbă ca și baladele ce se cântau la ospețe e de biruință", se referă la colindele sociale. De fapt, subiectul colindelor religioase nu erà indiferent: el trebuià să fie religios. Asftel, fie că se descriau vieața sau patimile lui Hr., fie că se povestià facerea lumii, în care erà amestecat însă și Isus, deşi legenda nu cuprinde nimic creştinesc într'însa, conținutul colindelor erà astfel încât aceste cântece erau deosebite de celelalte producții populare în versuri. Dar prin asemănarea cu unele legende versificate, cu unele balade, unele teme s'au putut propagà dela colinde la aceste producții populare sau vice-versa. V. d. e. legătura între Miorița și colinde în Gaster, *Lit. pop.*, 476-78 sau lucr. noastră, colindele dela tipul 8 și legendele cu acelaş subiect, în *Giuglea*, 261.

4) Ap. Hasdeu, *Cuv.*, *II*, 302. V. Gaster, *Lit. pop.*, 479 şi A. van Gennep, op. cit., 127-31.

a) In Marien., 8, ni se povestesc următoarele: Sf. Gavriil îşi scăldà calul. Vine o

„Femee bătrână
Cu fusul în mână,
Cu furca la brâu,
Şi colac de grâu"

şi îl roagă să vie acasă, spre a pregătì masa colindătorilor, cari au sosit. Dar Sf. Gavriil îi răspunde că a fost trimis de Maica Domnului:

„Calul să-l gătesc,
De loc să pornesc"

spre a anunţà Sfinţilor naşterea lui Hr. O sfătueşte pe bunică să lase colindele şi să dea cântăreţilor:

„Murgul meu cel creţ,
Săgeata cea veche
Ce n'are pereche,"

ca să se ducă să vâneze pentru masa Sfinţilor.

b) In N. Dens., *Chest.*, 4558 (Covurluiu, com. Pisc), o maică bătrână (Maica Domnului) umblă căutându-şi fiul, pe care îl descrie astfel: [1])

„N'aţi văzut pe-aici
Un fecior de-al meu,
'Nalt şi sprâncenat,
Stricat de vărsat?
Feţişoara lui
Spuma laptelui,
Mustăcioara lui
Spicul grâului,
Sprâncenile lui
Spicul orzului,
Ochişorii lui
Mura câmpului,
Două muri de câmp
Coapte la pământ,
Neajunse de vânt,
Coapte la răcoare,
Neajunse de soare".

In capitolul IV am încercat să distingem ce este popular de ceeace este luat din aprocrife sau din Noul Testament, etc. Dacă lucrul prezintă multe greutăţi, şi dacă uneori am greşit, interpretând unele fapte altfel de cum ar fi trebuit, am socotit totuş că trebuià să facem încercarea, pentru marele interes ce prezintă această lature a studiului colindelor.

8. Din materialul adunat, am cules numai colindele cari ni

1) V. mai departe cap. IV, tip. 7.

s'au părut că prezintă un vădit interes, călăuzindu-ne de principiile înșirate mai sus.

Ar fi o greșeală să încercăm a restabilì prototipul comun al unui ciclu tematic de colinde, servindu-ne de materialul procurat de variante, luând ca exemplu, de pildă, felul cum Hasdeu a restabilit prototipul baladei *Cucul și turturica.* [1])

Având de a face acì cu producții de origine literară, putem afirmà că fiecare variantă în parte ne înfățișează câte un alt prototip.

Pentru variantele dintr'aceeaș regiune, se poate fixà însă, cu aproximație, prototipul regional. Căci aceeaș calindă, fiind recitată de colindători, va pierde și va câștigà elemente nouă, conform principiilor enunțate mai sus. Astfel, observăm la multe din ele propagarea unor teme dela un ciclu la altul, fapt care nu poate fi explicat într'alt chip. S'a întâmplat, adică, procesul de *cotnaminare* între producții de acelaș fel, acei cari le cântau crezând că astfel le fac să corespundă mai bine concepției lor ideale.

Hasdeu explică astfel această transformare;

„Producțiunile poporane[2]) nescrise, sburând fără control din gură în gură, se întâlnesc, se încrucișează, se confundă. Dacă două sau mai multe bucăți separate sunt omogene sau analoage, dacă ele prezintă unele puncturi de contact, dacă una ar puteà să figureze ca început sau continuațiune ori epizod la o alta, uneori chiar prin antiteză, ele se combină împreună, formând o singură bucată".[3])

Astfel, de fapt, fiecare colindător devenià el însuș autor, prin noua înfățișare pe care o dădeà textului primitiv (V. § 4).

1) *Cuv.*, II., 503-61. Cf. și Gilliéron, în *Romania*, XII (1883), 306—331 (la claire fontaine) și Gr. Doncieux, în Id., XX (1893), 86-135 (la Pernette). M. Gaster, vorbind despre cântecele de stea pe cari le publică în *Revista ist., arh.*, III, spune următoarele la p. 110: „indicațiunea pa alelelor .... adăogată pe lângă fiecare cântec din ambele colecțiuni, va ușurà acum o cercetare critică, care ar aveà de scop restabilirea și reconstruirea formelor primitive ale acestor cântece". D-l N. Iorga, în *Buletin*-ul, cit., p. 52, vorbind despre colecția de colinde publicate de Al. Viciu, crede că „pour chacun de ces types il aurait fallu trouver d'abord la forme entière, non contaminée, caractéristique, en ajoutant ces variantes qui contiennent toujours si non des vers, au moins des termes appartenant à la poésie originale". Aceste păreri sunt admisibile, numai dacă au în vedere fixarea textului respectiv, din care s'au inspirat autorii colindelor sau ai cântecelor de stea.

2) Pentru diferința pe care Hasdeu o făceà între *poporan* și *popular*, cf. op. cit., II, p. XXII.

3) Id., p. XX. Cf. și D. Caracostea, în *Conv. liter.* (1916), 181-82. Interesante exemple de contaminare în balade păstorești, în Id., 183-191.

Nu putem tăgădui faptul că acest proces de contaminare s'a întâmplat și în mintea creatorului colindei.

Dar, când într'o aceeaș regiune, întâlnim aceeaș colindă într'un număr oarecare de variante, și când fiecare variantă cuprinde câte o altă temă, împrumutată dela cicluri diferite, trebue să admitem că aceste divergențe sunt introduse de acei cari recitau cântecele religioase, nu de către autorul însuș al colindei.

Așà dar, contaminările pot fi de două feluri:

a) La autor, când a creat colinda, luând teme diferite din mai multe apocrife sau din alte colinde, și *b*) la colindători, după normele indicate mai sus.

Vom da aci câteva exemple de contaminare:

a) Contaminare făcută de autorul colindei: 1) tema îmbrăcămintei lui Isus dela tipul 7 cu tema dela tipul 21 (darurile colindătorilor) (*Viciu* 30). 2) Tema dela tipul 6 (mănăst. și ruga) cu cea dela tipul 22 (paharul de aur) (*Viciu* 59). 3) Tema tânguirii lui Adam (tipul 20), pe care o regăsim la tipul 5 (împiedicarea solilor de a pătrunde până la Hr.) 4) Tema dela tip. 20 (gonirea lui Adam din raiu) cu cea dela tipul 22 (*Viciu* 109) 5) Tema dela tipul 14 (loc în raiu) cu cea dela tipul 5 (*Viciu* 113).

b) Contaminare făcută de colindători: 1) Tema dela tipul 23 (scalda), contaminată cu cea dela tipul 16 (raiul) (*Marien* 17). 2) Tema dela tipul 26 (facerea lumii) cu tema judecata florilor (tipul 11) (*Pamf. Cr.*, 46, 47).[1]

In cercetarea care urmează, nu ne-am mărginit numai la materialul procurat de colinde. Ne-am extins studiul și în domeniul legendelor religioase, al deceurilor și al etnografiei tradiționale.[2]

---

1) Pentru toate acestea v. cap. IV.

2) V. P. Sébillot, *Le Folk-lore*, Paris 1913, care definește astfel etnografia tradițională (p. 7): „toutes les opérations de la vie humaine se rattachant à des croyances qui sont en réalité des survivances, toutes celles dans lesquelles interviennent les conjurations, la magie et tout le cortège d'actes étranges ou incompréhensibles pour les civilisés, qui accompagnent les cultes primitifs".

II

Etimologia cuvântului colindă. Originea colindatului. Lat. calendae. Nuanţări semantice în limbile romanice. Lat. calendarius. Forma rom. colindă. Koleda la Slavi. Influenţa slavă.

9. Dela cine am primit cuvântul colindă?

Etimologia cuvântului ne va lumină în acelaş timp asupra chestiunii originii colindelor şi a colindatului.

La baza formei rom. *colindă* trebue pus cuvântul v. bulg. *Kolęda.* [1])

Orice altă etimologie trebue înlăturată, căci nu corespunde legilor fonetismului românesc. [2])

Dela *colindă* Românii au făcut: *a colindà, colindat, colindiş, a plecà în colindă,* [3]) „le fait d'aller de maison en maison pour chanter des Noëls".

Ne întrebăm: oare odată cu termenul care defineşte noţiunea de «cantique de Noël» sau de *colindat,* să fi intrat şi noţiunile respective?

Chestiunea aceasta stă în legătură: a) cu originea colindatului, b) cu originea colindei.

10. a) Originea colindatului. Am văzut că şi alte popoare cunosc colindatul, aşà cum se obişnueşte la noi. La § 2 am arătat cum la mai toate popoarele creştine, datinele uzitate la Cră-

---

1) Cf. Ov. Densuşianu, *Hist. de la langue roumanie.* I. Paris. 1902; 261 şi 271, şi E Berneker, *Slavisch. etym. Wörterb.* Heidelberg 1908; 544-45, pentru v. bulg. *Koleda*; < lat.*calendae.*

2) Forma *colindă* (feminină) este cea normală (în Ardeal se întrebuinţează forma fem. *corindă*). Cea masculină (*colind*) e formată, pornindu-se probabil dela observaţia că o *colindă* e *un cântec religios.* De aci, noua formă. Tiktin în *Rumänisch.-deutsches Wörterb.* Buc. 1902; 391, spune că forma *colind* e întrebuinţată în Ţ.-Românească, pe când în Moldova se întrebuinţează forma *colindă.* In *N. Dens., Chest.,* passim, am găsit însă nenumărate probe că se întrebuinţează pretutindenea, în Moldova, ca şi în Ţ.-Rom., ambele forme.

3) V. *N. Dens., Chest.,* 4556 (Argeş, com. Gălăşeşti).

ciun sunt asemănătoare. Obiceiurile romane dela *festum Kalendarum* le reproduce Du Cange după un ms. latin din sec. XIII, și datinele cuprinse acolo conțin elementele principale, cari aŭ alcătuit colindatul de mai târziu [1]). Cu toate acestea, popoarele romanice nu întrebuințează termeni derivați dintr'o formă latină comună pentru a determinà acțiunea de a cântà colinde. Nu trebue să ne grăbim, totuș, trăgând concluzii din această constatare. Vom căutà în cele următoare să elucidăm această chestiune.

11. b) Originea colindei. In această privință, ne luminează cele înșirate mai jos:

D-l Papahagi spune: «cântecele cunoscute în România sub numele de *colinde* se numesc la Aromâni *cântiți di anlu nou* sau *cântiți de aγiu Vasil'* (cântece de Sf. Vasile)». [2])

Iar obiceiul de a *colindà* e numit *cólind* sau *cólinde*. [3])

In Franța, aceste cântece religioase sunt numite *chants de quête, cantiques* sau *Noëls*. In Italia, *cantico di Natale*. In Spania, *Villancico de Noche buena*, iar în Portugalia *Vilhancico*.

Să vedem cum trebue să interpretăm această înlocuire a termenului latinesc *calendae*.

De fapt, ce însemnà *calendae* în latină? *Calendae* însemnà «cea dintâi zi a fiecărei luni». La calendele lui Marte, se obiș-

1) Op. cit., 962: „Hi sunt ludi Romani communes in Kalendis Ianuarii. In vigilia Kalendarum in sero surgunt pueri et portant scutum. Quidam eorum est larvatus cum maza in collo; sibilando sonant timpanum, eunt per domos, circumdant scutum, timpanum sonat, larva sibilat. Quo ludo finito, accipiunt munus a domino domus, secundum quod placet ei. Sic faciunt per unamquamque domum. Eo die de omnibus leguminibus comedunt. Mane autem surgunt duo pueri ex illis, accipiunt ramos olivae et sal, et intrant per domos, salutant domum: Gaudium et laetitia sit in hac domo; tot filii, tot porcelli, tot agni, et de omnibus bonis optant, et antequam sol oriatur, comedunt vel favum mellis, vel aliquid dulce, ut totus annus procedat eis dulcis, sine lite et labore". V. mai departe tip. 21.

2) Per. Papahagi, *Arom.*, 709. Cf și *Wg.*, *Arom*, II, 127-28. In *Dalametra*, *Dicț. Macedo-rom.*, ed. Ac. Rom. Buc. 1906, ni se dă forma arom. *cólindă* și cu înțelesul de *colindă* (cantique de Noël). Aceasta nu concordă însă cu cele spuse de d-nii Papahagi și Weigand.

3) Forme influențate de bulg. mod. *Koleda*, cu privire la accent. In dial. meglenit întâlnim forma *coluda* < bulg. mod. *Koleda*, cu înțelesul de „băț cu care merg colindatorii". D-l Papahagi, în *Rom. din Meglenia*. Buc. 1900; 38, înregistrează forma *cólidă* cu înțelesul de „cantique de Noël". *Idem*, în *Megleno-Rom.* An. Ac. Rom. Secț. liter. XXV. Buc. 1902. II, 203. Aci dă însă și înțelesul de „băț cu care colindează băeții", bazat pe un text publicat în *id.* I, 22. D-l I. A. Candrea ne-a comunicat forma megl. numai cu înțelesul de „băț, cu care merg colindătorii". Asupra acestui înțeles, v. mai departe.

Formele arom. (*s-imnă colinde, s'alagă colinde, s-culindeazi d'adun*) = *a colindà*, ne arată că forma v. bulg. s'a păstrat în arom. Am văzut însă că ea a fost influențată foneticește de cea bulg. modernă.

nuià să se serbeze *Matronalia*, la cari serbări cetăţenii romani se dăruiau reciproc. [1]) *Calendae* mai însemnà încă şi «lună» (mois).

In legătură cu această formă, trebue să menţionăm şi pe lat. *Calendarius-a-um* (= qui a lieu aux calendes), care ne va ajutà pentru luminarea celor următoare. Pe lângă acest înţeles, forma de mai sus are şi acel al lat. *strena*, «présent qu'on fait aux jours de fête, pour servir de bon présage. Dons, présents, cadeaux, étrennes», precum şi acel de «registre, livre de comptes» [1]).

Să cercetăm ce urme a lăsat lat. *calendae* în limbile romanice.

Din formele înşirate de Meyer-Lübke, lăsăm de o parte pe acele cu înţelesul de «ziua dintâi a fiecărei luni», cari sunt apropiate ca sens de cuvântul latin, [2]) şi dăm numai pe acelea cari căpătase un nou înţeles:

Dial. Val di Blegno, *Karend*, «Freudenfeuer am 8 Juli, wenn die Hirten auf die Alpe ziehen». Fr. de sud-vest: *tsalą̂d* «Weihnachtsfest». Prov. *calendor*, «Weihnachten». Fr. Mistral [3]) înşiră următoarele forme prov. dial. cu înţelesul de «les 12 jours qui précèdent la Noël en Rouergue» sau de «fêtes de Noël» *calèndo, caléno, caréno, calendas, calendros, chalendos, chalèndos, charèndos, calandro*, iar G. Azaïs [4]) înregistrează forma *calèndros* cu acelaş înţeles. In fr. dial. *Kalena* sau *Kalêndo* însemnează de asemenea «Noël». [5])

Vrea să zică, vedem pe *calendae* nuanţat şi căpătând înţelesul de «Crăciun». Azaïs explică foarte bine această transformare semantică, în felul următor: «ce mot», zice el (e vorba de prov. *Calendos*), «est venu de la manière de compter les mois, usitée

---

1) Cf. G. Freund, *Grand. dict. de la langue latine*. Paris 1855. I, 389-90. K. E. Georges, *Lateinisch-deutsches.... Handwörterb*. Leipzig 1879. I, 864, spune cu privire la *Matronalia*, că cetăţenii „erflehten Glück und Segen für ihr Haus, und empfingen von Gatten, Kindern, Verwandten und Freunden Geschenke“ şi L. Quicherat et Daveluy, *Dict. latin-français*. [47] Paris 1913; 177. L. Şăineanu (în *Semasiologia limbei române*. Buc. 1887 ; 43), porneşte greşit dela un lat. *Calandae*.

2) In *Roman. etym. Wörterb*. Heideiberg 1911; 115 (no. 1508). Mai adaogem: it. *Calende*: „il primo giorno d'ogni mese“ (Se spune „*Calende* di marzo, *calende* di gennaro“. V. *Vocabolario degli Accademici della Crusca*. II [5] Firenze 1881 ; 396).

3) In *Lou trèsor dou Felibrige*. I, 426.

4) *Dictionnaire des idiomes romans du midi de la France*. Montpellier-Paris 1877; 358. Cf. şi Xavier de Fourvières, *Lou pichot trésor*. Avignon 1902; 129.

5) V. J. Gilliéron et E. Edmont, *Atlas linguistique de la France*. Paris 1903-04, 914.

chez les Romains; ils disaient au 25 Décembre: *octavo calendos*, huit jours avant les calendes de janvier, qui pour ce mois, comme pour tous les autres, étaient le premier jour. Le 25 Décembre étant pour les chrétiens la date la plus remarquable, le mot *calendos* s'est conservé pour ce jour-là seulement.»[1])

Intrebarea pe care trebue să ne-o punem acuma este dacă în domeniul romanic cuvântul *calendae* a căpătat înțelesul apropiat de «cantique de Noël», reprezentat în rom. prin forma *colindă*.

Credem că putem admite că lat. *calendae* se îndreptase spre o astfel de nuanțare semantică (deși probe absolut convingătoare n'avem), din motivele înșirate mai jos:

a) In Provença, *faire calendo* însemnează «célébrer la veille de Noël par une collation». *Aubado de calendo* = «concerts nocturnes que des troupes de musiciens donnaient autrefois, dans les rues de Marseille, pendant les 4 semaines qui précèdent la Noël» (Mistral, op. cit., 426): Tot în prov. *calandreja* = «se réjouir, se donner du bon temps.... s'amuser comme on s'amuse aux fêtes de la Noël. «*Calandreja* = se réjouir» (Azaïs, op. cit., 357).

Nu găsim, așà dar, înțelesul de «cantique de Noël», dar nuanțări semantice cari ne indică numai că acest înțeles poate fi presupus în latina târzie.

b) Forma rom *corindă*, care se aude peste munți,[2]) e întrebuințată în locul formei *colindă*, și, ce e important, are numai înțelesul de «cântec religios recitat la nașterea Domnului», nu și celelalte accepțiuni, despre cari vom vorbi mai jos.

Lat. *calendae* ar fi trebuit să > rom. * *cărindă*, precum *calendarium* > *cărindar*. Pentru forma *corindă* ar fi două explicări:

1) **Cărindă*, forma latină, a fost influențată de slav. *Kolęda* (>rom. *colindă*), care căpătând o mai largă răspândire prin mijlocirea influenței slave bisericești, a înlocuit apoi termenul moștenit din lba. latină, înlocuire de forme obișnuită în limba noastră și datorită faptelor culturale.[3])

1) Op. cit., 358.

2) Cf. *Daul.*, 8: „corindând" și 77 „*colinda* se mai numește (în Ardeal) și *corindă*". *Alexici*, 216, nota: „în locurile pe unde am umblat, n'am auzit forma *colindă*, ci numai *corindă*". *Bartok*, p. V: „colindele, cari aci (peste munți) se pronunță *corinde*", *Hetcou (Bihor): corindă*, 38-52, passim.

3) Aceste înlocuiri, cari pun sfârșit antagonismului dintre forma latină și cea slavă, prin biruința celei din urmă, sunt interesante de urmărit în sec. XVI. In această privință, ar trebuì să deosebim 2 feluri de înlocuiri: a) în-

E interesant de observat în această privință că tocmai în Transilvania, unde influența culturii slavonești a fost de sigur mai slabă ca în Principate, s'a păstrat cuvântul moștenit din latină, dar totuș influențat de Slavi, căci avem *corindă* î. l. de **cărindă*.

2) Forma *corindă* s'a putut naște prin contaminarea v. bulg. *Kolęda* (> rom. *colindă*) cu *cărindar*, (< lat. *calendarium*). Trebue să preferăm explicația dintâi, pe de o parte pentrucă avem exemple în celelalte limbi romanice de păstrarea termenului lat. *calendae*, iar pe de alta din cauza existenței în limba română a unor forme înrudite, făcând parte din aceeaș sferă de noțiuni, forme moștenite din lba. latină (v. mai jos, c).

c) Spuneam că derivatele romanice ale formei *calendae* nu pot fi izolate de complexul de noțiuni din cari făceau parte.

Vom înșirà aci aceste forme:

Lat. *calendarius-a-um* > rom. *cărindar*. Acest cuvânt are două accepțiuni în lba. română [1]: a) luna Ianuarie, b) *cărindar*, devenit în urmă *călindar, calendar* — datina descrisă mai jos. [2])

---

locuire totală, forma latina dispărând, fiind înlocuită cu cea slavă: *asin, asină, asinel, asinaș* (v. texte), înlocuit cu *măgar* (etim. necunoscută, cuv. îl regăsim la Bulg., Sârbi, Albanezi Cf. Berneker, op. cit. Fasc. 11.2). *Auă* (*uva*) înloc. cu *strugure*. *Arbure* (<*arbor*) dispare și e întrodus apoi ca neologism sub forma *arbore* *Deșiderà* (< *desiderare*), *dumeastec, dumeastic* < *domesticus, grecioasă* „*enceinte*" < **grevitiosa* (Candrea-Dens., *Dicț. etim.*, 117), etc. Aceste cuvinte s'au păstrat câteodată numai în unele sate, dispărând însă din limba curentă. b) Cuvântul latin perzistă pe lângă cel slav, care are însă o foarte largă răspândire: de ex. *popă* (<v. bulg. *popŭ*) și *preot* (lat. *prebiterum*). Formele de cari ne ocupăm fac parte din categoria a 2-a (b).

1) Cf. Candrea-Densușianu, *Dicț. etimologic al lb. rom.* Buc. 1907; 40: «înțelesul românesc se explica probabil prin faptul că sărbătoarea păgână a calendelor lui Ianuarie a fost de o parte confundată cu Crăciunul, și de altà parte cu începutul anului». Pentru înțelesul de «Ianuar», cf. *Mar.*, *Sărb. I*, 94-95: «*Cărindar* și *carindar, călindar*», care dă și bibliografia.

2) b. *Vor.*, *Dat.*, 126: «Tot de anul nou, ca să cunoști lunile cari vor fi ploioase și cari nu, se face *călindarul* cepei. Pui 12 coji de ceapă, însemnând fiecare coajă pentru o lună, începând dela Ianuar până la Decemvre. Pui în fiecare coajă sare deopotrivă, și în care va fi sarea topită, acea lună va fi ploioasă, în care uscată, secetoasă». Forma *cărindar* o găsim în *Hasdeu*, *Chest.*, 3435: «în ziua de anul nou .... se fac *cărindare* de ceapă». (Transilv. Comit. Făgărașului, com. Copăcelu). Id.: «în presara anului nou se face *cărindariul* din 12 coji de ceapă» (id., com. Siboth). V. și *Mar.*, *Sărb.*, I., 4 și 90-92. *R. Cod.-Mih.*, *Sărb. pop.*, 10 (No. 13). *Graiul, n.* I, 314. T. Burada, *O călătorie la Rom. din Moravia.* Iași 1894; 30. V. Păcală, *Monogr. satului Rășinari.*

Iată formele corespunzătoare din limbile romanice:

a) Aret. *Kalendo*; alb. *Kaf'nduar* [(tosk *Kafɛndúr*, gheg *Kalnúr* (formă contrasă)]; n. prov. *calendreu*, «nom qu'on donne aux douze jours qui précèdent la Noël» (v. și Mistral., op. cit., 426: *Calendriéu* și *calendreu*). Rovigno it. *Kalenbre*, «i 12 giorni precedenti la Vigilia di Natale» (v. Candrea-Densușianu, *Dicț. etim.*, 40) și engad. *sk'anladrer*, «der Anfang des Frühling, einläuten» (M.-Lübke, l. c.).

Vedem, așà dar, ce largă răspândire a avut acest cuvânt cu ambele lui accepțiuni (pentru b. v. p. 19, n. 2).

In lba. română *colindă* (sub forma slav.) mai are și următoarele înțelesuri:

Colinde, *colindețe* sau *bolindețe* se numesc la Nordul și la Sudul Dunărei bețele colindătorilor sau colacii ce li se împart.[1]) Acest înțeles din urmă îl regăsim și la celelalte popoare romanice:

Prov. *souc de nadal* = «pain de miche, pain de Noël» (Azaïs, 358). *Pan calendau* – «gros pain divisé en 4 par une incision cruciale, que l'on met sur la table de Noël et auquel on ne

---

Sibiiu, 1915; 187. *Hasdeu, Chest.*, 3423 (Gorj): facerea *călindarului* de ceapă de Sf. Ion. Id. (Fălciu): de Sf. Vasile. Id., 3421 (Dâmbovița), 3419 (Buzău), 3436 (Timișoara), 3429 (Prahova, com. Râncezi), 3434 (Vâlcea, com. Zăvoeni), 3428 (Neamțu, com. Siliștia).

In Franța, v. Ch. Beauquier, *Les mois en Franche-Comté*. Paris 1900; 139-140: Inainte de a merge la slujbă, în noaptea de Crăciun, se taie o ceapă «et l'on détache soigneusement les différentes couches», în cari se pune sare pentru a vedeà cari luni vor fi ploioase.

In Italia, v. G. Finamore, *Credenze, usi e costumi abruzzesi*. Palermo 1890, 73-74: «Le *calende* di Natale» se face într'acelaș chip. Cf. și D. Spadoni, *Acune costumanse e curiosità storiche marchigiane*. Palermo 1889; 6: facerea calendarului din coji de nucă, în cari se pune sare.

1) V. Sim. Mangiuca, op. cit., 13, pentru ambele accepțiuni (bățul colindătorilor și colacii). *R. Cod.-Mih.*, *Sărb. pop.*, 95 (colaci), *Pamf.*, *Cr.*, 12: *bolindeț* = colac, *colindeață* = id., 5, 8, 207 *colindețe* = id., 206 și 208: *colindă* = bățul colindătorilor. Cf. și *Hasdeu*, *Chest.*, 3429 (Olt, com. Spineni): *colindeață* = colac care se dă colindătorilor. Id., com. Vața: *colinde* = colaci. In com. Răzleții, seara dinaintea Crăciunului e numită «seara *colindețelor*». Pentru Aromâni, cf. Șt. Mihăileanu, *Dict. macedo-român*. Buc. 1901; 132: «*culindáru* = colindeț, bețișor subțire, înflorit prin cioplirea scoarței, pe care se înșiră colacii la moș ajun» (cf. *Pamf.*, *Cr.*, 38). I. Dalametra, id. ed. Ac. Rom. Buc. 1906; 67: «*colindi* fructele ce se dau copiilor în ajunul Crăciunului...; *cólindu* – colindeț, colăcel, covrig», și *Pap.*, *Arom.* 709., «*colindă*: pl. *colindî* bățul colindătorilor». Pentru Megleniți, cf. Papahagi, *Megleno-Rom. II*, 203: *còlidă* = «bățul cu care colindează băieții.»

touche qu'après en avoir donne un quart au premier pauvre qui passe». «*Calèndo, calèno* etc... en Provence... mets que l'on mange à la Noël, présent que l'on fait à l'occasion de cette fête». (Mistral, l. c.).

E. Cortet zice de asemenea că «autrefois on faisait aussi (à) la veille de Noël un fort gros pain que l'on appellait *pain calendrier*.»[1]) Menţionăm şi pe aret. *Kalendeo,* despre care M.-Lübke (loc. cit.) zice că «nur in der Verbindung mit *strena* vorkommt.»

In prov. *calendoun* (Mistral) sau *calendau* = «buche que l'on met au feu la veille de la fête de Noël» (Azaïs, 358). Obiceiul s'a păstrat şi la noi, butucul care se pune pe foc e numit în Transilvania *călindău* =» Holzklotz, der in der Weihnachtsnacht verbrannt wird.» (Tiktin, op. cit., 267). [2])

Ce se desprinde din toate cele înşirate până aci, cu privire la chestiunea care ne preocupă?

Calendae aveà în lb. latină o întreagă familie de noţiuni derivate, cari s'au păstrat în limbile romanice nu numai cu înţelesul primitiv, dar chiar în forma evoluată direct din latină.

Ce s'a întâmplat însă cu *calendae?* Faptul că în limbile romanice termenul pentru a denumì noţiunea de «cântec religios recitat la naşterea Domnului» este diferit, ne arată că noţiunile réspective n'au existat în forma actuală în latină. Erà firesc să se întâmple astfel. Intru târziu, când, inspirându-se din textele religioase, se fabricară cântecele religioase în onoarea Mântuitorului, pentru noua noţiune se adoptă în fiecare ţară câte un termen diferit (v. mai sus).

Cu toate acestea, am văzut că s'ar puteà admite în latina târzie, şi anume într'o zonă prelugindu-se din sudul Galiei spre domeniul românesc, pentru *calendae* un înţeles apropiat de acel reprezentat în română prin forma *colindă.*

Sunt unele fapte cari vin să ne ajute la luminarea acestei chestiuni, precum şi la fixarea aproximativă a acestei epoci.

Şi anume, trebue să avem în vedere că noţiunea reprezintată de cuv. *colindă* stă în legătură directă cu biserica organizată,

1) *Essai sur les fêtes religieuses.* Paris 1867; 207. Pentru prov. cf. şi Fourvières, loc. cit.

2) V. de ex. *Mangiuca,* op. cit. 15: «Tot în nopţile acele se întreţine focul în cămin ori vatră, punând un butuc.... mare să ardă, care se numeşte «butucul Crăciunului». Cf. bibliografia noastră dela § 1.

nu cu primele rudimente de creștinism, cu termenii cari indică noțiunile elementare, dar esențiale, ale cultului, dar ale cultului care nu ajunsese încă la o deplină organizație, și cari în limba noastră sunt de origine latină. [1])

Faptul că la Aromâni și la Megleniți colindele sunt împrumutate pe dea'ntregul, cât privește conținutul și forma lor, chiar, de la Bulgari,[2]) și ceeace este mult mai important, că în dialectul meglenit cuvântul pentru a determinà noțiunea de «cantique de Noël» are un fonetism bulgăresc modern, iar în cel aromân poartă altă denumire, ne arată că noțiunea de *colindă*, în noua ei formă, probabil că a existat și la Aromâni [3]) și Megleniți, dar că ea a fost în urmă puternic influențată de Bulgari, din cauza condițiunilor de vieață ale Românilor dela sudul Dunărei, și că putem presupune că forma v. bulg. *Kol̦ęda* și-a exercitat influența la Nordul Dunărei mai puternic, în special după despărțirea dialectelor. Și acum, ea nu mai puteà pătrunde decât sub forma slavă: suprapunându-se deasupra formei latine mai vechi, care, ca și în restul domeniului romanic de sud, căpătase poate o nuanță întru câtva apropiată de cea nouă, dar în nici un caz identică, forma slavă deveni în curând singura întrebuințată, influențând foneticește și pe celelalte forme cuprinse în sfera de noțiuni a lui *calendae*. Două fapte au ajutat la aceasta la N. Dunărei: 1) accepțiunea cuvântului *Kolęda* la Slavi, 2) ierarhia și organizația bisericească împrumutate de peste Dunăre.

Vom insistà numai asupra primului punct, cel de al doilea fiind bine cunoscut:

a) In adevăr, în întreg domeniul slavic *Kolęda* și familia de forme derivate are un înțeles identic cu cel românesc. [4]) Aceasta

---

1) Cf. Ov. Densușianu, *Hist. de langue roum* I, 261

2) Weigand, op. cit. II. 132-34.

3) Am văzut mai sus că la Aromâni s'a pastrat numai derivatul verbal al v. bulg. *Kolęda*.

4) V. Berneker, op. cit., 544-45. Derivatele slavice au și înțelesul corespunzător cu rom. «a colindà» și «colindéțe». Astfel, în slovenă *Koléda*, «Umgang von Haus zu Haus um die Weihnachtszeit». *Kolędrati*, «herumstreichen». De asemenea, are și înțelesul de «die dafür empfangenen Gaben». V. polon. *Kolanda* «Weihnachts-geschenk (die Oblaten, welche die Organisten zu Weihnachten in den Häuser bringen»). Rus. *Koliada* «herumziehen von Haus zu Haus mit Gesang und Stern...» Cf. și *Rječnik*. Zagreb. 1898. V, 185-88.

este explicabil: v. bulg. *Kol^eda* derivă direct din lat. *calendae*, fără a fi nevoe să presupunem o formă intermediară grecească. Căci acest cuvânt, precum şi alţi termeni creştini slavici, a intrat prin contactul cu latina, şi anume cu latina bisericească occidentală.[1]

Astfel ne explicăm influenţa formei slave asupra celei moştenite din latină în lb. română, precum şi noua nuanţă semantică reprezentată prin rom. *colindă*.[2]

---

1) Cf. bibliografia dată de Berneker, op. cit., 545 şi *A.* Meillet, *Etudes sur l'étym. et le vocabulaire du vieux slave*. Paris 1902 I, 186.

2) In acest capitol am ţinut seamă de observaţiile d-lui Ov. Densuşianu, privitoare la *calendae*, cuprinse în raportul d-sale asupra acestei lucrări. V. aceste *Anale (Desbateri)*.

III

Refrenul colindelor. Originea refrenului *Ier Doamne*. Etimologia d-lui D. Dan. O altă interpretare a lui *Ier*. Legătura între *alleluia* şi *Ier*. *Alleluia* în Franţa. Explicarea transformării *alleluia* > *Ier*. *Aler*. Ler împărat.

12. Refrenul care revine de cele mai dese ori în colinde este *hai Ier Doamne*, *hai Ierui Doamne*, *Ier Doamne*, care până astăzi, fiind greşit interpretat, a fost scris cu literă mare de cei mai mulţi culegători sau comentatori, crezându-se că e vorba de un nume propriu.

Colecţii de refrene dau I. G. Sbiera, I. Pop Reteganul şi Al. Dumitrescu.[1]

Care este originea acestui misterios *Ier*?

Asupra acestei chestiuni, mai toţi aceia cari s'au ocupat cu studierea literaturii noastre populare, şi-au dat părerea.

Literatura respectivă se găseşte în articolul d-lui D. Dan, mai jos citat, din *Noua Revistă Română*. Trimitem dar acolo, pentru citaţii.[2]

Ne vom mărgini să înşirăm diferitele păreri ale comentatorilor.

Miron Costin, Gaster şi Cihac cred că rom. *Ier* < slav. *Iel* = zeul Cupidon. Dim. Cantemir, P. Maior, Gh. Şincai, G. Săulescu, At. Marienescu, G. Missail, Gr. Tocilescu şi A. D. Xenopol derivă pe *Ier* din *Aurelian*.

I. G. Sbiera crede că *Ier* reprezintă pe *Lar*, dela sărbătorile Saturnaliilor, cari cădeau la 23 Dec.

Ep. Melchisedec socoteşte că refrenul *Ierul Domnului* este «*Larul* sau geniul, domnul casei Românului, devenit creştin», adică Is. Hristos.

---

1 I. G. Sbiera, în *Foaia Soc. p. literat. şi cult. rom. în Bucov.* Cernăuţi 1865. I, p. 25, nota. I. Pop Reteganul, în *Dens. Haţ.*, 275. Al. Dumitrescu, în *Rev. ist. arh.*, vol. XIII (1912), 367-70. Colecţii de refrene se mai găsesc şi în *N. Dens.*, *Chest.*, 4554. Transilvania com. Ciubanca şi com. Şinca Veche).

2) *Noua Rev. Rom.* Vol. 3 (1901). No. 26, pp. 85-91.

Ar. Densușianu derivă pe *ler* din lat. *liber*: Jupiter *Liber*=Jupiter dăruitorul.

B. P. Hasdeu admite derivațiunea din *Lar Dominus*. Gr. Crețu derivă pe *leroi doamne* < *leră-ne doamne, de maru*, care ar reproduce sfârșitul Tatălui nostru latinesc :«*libera nos (domine) de malo*». (Bulet. soc. filologice. I. Buc. 1905; 37).

Tiktin spune că ambele etimologii (*ler* < *Aurelian* și *ler* < *Larris*) sunt foarte îndoelnice. Nu dă însă altă etimologie.[1]

D-na El. N. Voronca (*Studii în folklor*. I, 27) crede că *ler* < *larii*, patronii Romei.

Toate aceste păreri nesocotesc principiile derivațiunii etimologice.

D-l Dan este primul care a pășit pe calea adevărului.

După ce arată imposibilitatea derivațiunii lui *ler* din *Aurelian*, *Lar* (Dominus), *lel* sau (Jupiter) *Liber*, d-sa propune următoarea etimologie:

Hailerui Doamne reprezintă pe *Halleluiah Domine*.

Conform legilor fonetice ale limbii române, inițialul *h* dispărând, iar *l* simplu intervocalic trecând la *r*, *hallelui* > *alerui*.

Iar tendința poporului spre clarificare a făcut din *alerui Doamne*, *(ai) hai lerui*, fragmentul *ler* rămânând epitet pe lângă substantivul doamne: *alerui Doamne* > *hai leru-i doamne.*[2]

Dacă d-l Dan, după părerea noastră, nu ne-a dat adevărata interpretare a enigmaticului *ler*, dar e primul care a pus pe calea adevărată pe alți cercetători.

Pentru ca interpretarea d-sale să fie admisibilă, ar trebui socotit *alleluia* ca un cuvânt făcând parte din fondul latin primitiv al limbii, dat fiind că a suferit transformările caracteristice acelui substrat.

Dar o astfel de concluziune nu ne este permisă, având în vedere alte fapte, cari vin în contrazicere cu dânsa.

Ce e drept, cuvintele aduse de creștinism în limba română fac parte din acest fond primitiv. Dar în terminologia noastră creștină trebuesc deosebite diferite straturi, intrate în limbă la răstimpuri îndepărtate unul de altul.

Alleluia trebue privit în legătură cu complexul de noțiuni cari l-au determinat, în mijlocul cărora putea avea ființă.

---

1) *Rumän. deutsches Wörterb.*, pp. 904-5.
2) Rev. cit., pp. 89-90.

Şi anume, ştiind că *alleluia* revine în Psalmi, atunci când sunt cântaţi de *preot* în biserică, şi că *preot* este un termen intrat «relativ târziu în limbă, după ce *b* intervocalic căzuse de mult în cuvintele din fondul primitiv» (*preot* < *prĕbĭter,-terum)*[1]), interpretarea propusă mai sus n'o mai putem admite.

Hotărîtor în această privinţă, este forma sub care revine *alleluia* în vechile noastre texte.

Dacă interpretarea d-lui Dan ar fi admisă, cum s'ar puteà explicà forma *alliluia,* [2]) care se întâlneşte în primele traduceri româneşti?

Căci dacă *halleluiah* ar fi suferit shimbările proprii păturii primitive a limbii, ar fi trebuit să găsim în v. noastre texte forma **aleruia*.

Rămâne, aşà dar, stabilit, că *alleluia* este un împrumut tardiv, intrat în limbă după adoptarea termenilor de origine latină, privitori la biserică.

Firesc este să admitem, în acest caz, că *alleluia* este o achiziţie făcută dela Slavi, atunci când au intrat în limbă şi alte cuvinte din terminologia creştină.[3])

13. Să revenim acum la *ler.*

Să explicăm cum *alleluia* din Psalmi a trecut in colinde, căpătând în urmă o atât de largă răspândire. [4])

In această privinţă, de o deosebită însemnătate este faptul că regăsim la Slavi acelaş refren, în cântecele religioase din noaptea Crăciunului.

E. Berneker dă următoarele forme, la cuvântul *aleluija*. Pol. dialectal: *alelijà, alelu lelu, ho ho leluja; leluja* «Refrain in Johanni-und Weihnachtsliedern»; *tatowač*, «Osterlieder singen.» [5])

In Jan Kartowicz ni se dau următoarele forme: *aleluja, leluja. Alelu, lelu lelu. Leluja. Ho ho leluja. Hej leluja. Alelija.* [6])

Alleluia e întrebuinţat, deci, în cântecele religioase slave, în mod identic ca în colindele noastre *ler.*

1) Cf. Candrea-Densuşianu, *Dicţ. etim. ab lb. rom.*, p. 218.

2) V. I. A. Çandrea, *Psaltirea Scheiană comparată cu celelalte ps. din sec. al XVI şi XVII.* Buc. 1916. Ed. Com. ist. a Rom., II. Glosarul, p. 348.

3) Cf. Ov. Densuşianu, *Hist. de la langue roum.* I, pp. 261-62.

4) D-l Dan citează *Revue des trad. populaires.* V. Paris 1890, pp. 394-95. La locul citat ni se spune că «*alleluia* était un refrain populaire parmi les chrétiens des premiers siècles.» Faptele înşirate mai sus' dovedesc însă că nu astfel trebue interpretată apariţia lui *ler* în colindele noastre.

5) *Dicţ.* cit., p. 27. *Alleluija* < mgr., *αλληλούγία αλληλουία* (l. c.).

6) Jan Kartowicz, *Słownik gwar polskich.* Krakov 1900, p. 11.

Dar îl regăsim și în Franța, cu aceeaș întrebuințare. Astfel, în Ile et Vilaine întâlnim pe *alleluiă* într'un «cantique qui se chante dans la nuit qui précède la fête de Pâques». [1]) De asemenea în Normandia, [2]) Gasconia, [3]) precum și la Bretoni. [4])

Aceste constatări fac legătura între *alleluia* și *ler*.

Forma *alliluia* < plsl. *alilughiia* este un împrumut intrat în limbă pe cale literară, prin traducerile din cărțile slave bisericești. [5])

Cât privește întrebuințarea lui *alleluia* în colinde, faptul că regăsim acest refren și în Franța, ne împiedică de a-l derivà numaidecât din literatura populară a vecinilor Slavi, mai ales că formele asemănătoare le întâlnim în țeri îndepărtate de a noastră.

Trebue admis că pe teritorii diferite, autorii colindelor religioase au lucrat la fel, introducând pe *alleluia* în producțiile lor.

Faptul e explicabil, dat fiind conținutul religios al colindelor și întrebuințarea acestui cuvânt în Psalmii și la cântecele de înmormântare (prohod).

Ne rămâne să propunem explicarea transformării *alleluia* > *ler*. Pornim dela forma *alleluia Doamne* > *Hai leluia Doamne*, cum explică mai sus d-l Dan, *hai lelui Doamne, hai lel Doamne* (forma precedentă fiind socotită drept un genitiv, *lel* considerându-se ca nominativ).

Disimilarea *l—l* > *l—r* e foarte explicabilă, urmând așà dar forma *hai ler Doamne, hai lerui Doamne*.

In această privință, e interésant de constatat că *alleluia* a avut un dublu tratament: 1) *alleluia* > *ler* și 2) *alleluia* > *aler*.

Pentru transformarea a doua, care are aceeaș explicare cât pri-

1) Ad. Orain, *Folklore de l'Ile et Vilaine.* Paris 1897. II, p. 67.

2) J. Fleury, *Littérat. orale de la Basse-Normandie.* Paris 1883, p. 22.

3) J. F. Bladé, *Poésies pop. de la Gascogne* Paris. 1881. I, 131-33, ap. Dan, *Rev.* cit.

4) Humboldt, *Mithridates.* IV, 353: «Leluan, lelo; Leluan dat lelo, La lelo,» ap. Ar. Densușianu, *Rev. cr. lit.* I (1893), p. 52.

5) Paralelismul *alleluia*, *alliluia* dăinuește până astăzi în limbă. Cf. B. P. Hasdeu, *Etym. magnum Rom.* Buc. 1886, I, 814: *alliluia D-ne*, in Ion Creangă, și *Dicț. lb. rom.*, ed. Ac. Rom. Buc. 1908, p. 109: *alleluia D-ne*, tot la I. Creangă. Cu această ocazie, cată să observăm că dacă *alleluia*, *allelui* n'ar fi > *hai leruia, hai ler* sau *aler*, s'ar fi putut face confuzie cu *ale lui.* Un ex. în Hasdeu «Dascălul: *alelui, alelui, alelui.* Popa: ce-or fi *ale lui*?» (l.c.).

veşte *l—l* > *l—r*, ca şi forma *ler*, observăm că aci nu s'a produs etimologia populară *alleluia* > *hai leluia*.

Forma *aler* e menţionată de Cantemir:... «în colindele anului nou şi astăzi au luat de pomenesc: *Ler, Aler* Domnul»...[1]) Vezi de asemenea *Viciu*, 28: «*Aler* luceafăr galbin».... *N. Dens., Chest.*, 4560 (Tecuciu); «*Aleroiă D-ne, aleroiă*».

Acest *ler*, neînţeles de popor, a fost personificat.

Se spuneà *ler Doamne*, s'a spus, pornind de aci, *Ler împărat*.

Este un proces obişnuit şi bine explicat de acei cari s'au ocupat cu psicologia populară.

Din cercetările recente, rezultă că actualitatea istorică durează 2-3 secole, cel mult.[2])

Dincolo de această limită, este un haos al timpului, în care durata nu mai are nici o limită distinctă.

Poporul aflându-se în faţa acestui *ler Doamne*, pe care nu-l înţelegeà, e firesc că a căutat să şi-l explice, să-l înţeleagă, să-l concretizeze.

Ler a devenit *Ler împărat*, fiindcă erà *Ler Doamne*, împărat din vremurile nebuloase ale veacurilor trecute, din ceaţa prin care omul dela ţară vede faptele pierdute în, trecutul îndepărtat al originilor sale.[3])

---

1) *Hronicul*, etc. Ed. Ac. Rom. Buc. 1901, p. 217. Poporul a transformat pe *ler* în *Voleranda lerului D-lui (Pamf., Cr.*, 93), *leroloi* D-lui (*I. Crg.*, VII, 195). *Oileranda leroloi d-lui* (Id., 196), *Reliu*: *N. Dens., Chest.*, 4560 (Roman), 4536 (Brăila), 4555 (Vâlcea), 4561 (Muscel), 4553 (Constanţă), *leriu*, (4560 Tutova), *leroi* 4556 (C.-Argeş). *Ler* > *lar*, sub influenţa lui *păcurar*: «E un *lac* de păcurar.» Id. 4561 (Ialomiţa, com. Bora). Id., 4554 (Ţara Haţegului, com. Ostrovu-Mare):

„Sus în plaiul muntelui
Sunt 3 *lari* păcurari".

Lar = *cioban*: «am auzit un grup de copii zicând: ho, ho, ho, baciule, ho, în loc de: ho, ho, ho, Larule, ho» (id., com. cit.). *Ms. Reteg.*, fol. 100: «Şede şi *Lar* păcurar».

2) V. A. van Genep, op. cit., 163-64.

3) Acest *Ler împărat* a pus pe calea greşită pe mulţi cercetători (v. mai sus, § 12). In timpul din urmă, Al. T. Dumitrescu, în studiul intitulat: *Ler împărat*, publ. în *Rev. ist. arh.* Vol. XII, p. II-a (1911), XIII (1912) şi XIV (1913), ne împărtăşeşte o mare descoperire: *Ler* reprezintă pe împăratul *Galerius* (v. şi *Bulet. Societ. filologice*. II (1906), p. 12, în care Al. Dumitrescu propune să se explice forma *ler* din refrenul colindelor, printr'o alterare a lui *floare*. Mai departe propune şi derivarea din *Galerius*). Afară de imposibilitatea de a probà ştiinţificeşte *Ler* < *Galerius*, ne întrebăm de

Ler, trècând cu atributul de *împărat* în largul tradiţiunii populare, îl regăsim ca atare amintit mai întâiu de Cantemir (id., loc. cit.): «precum. . . . . pe malul Oltului, să se fi văzând niște temelii ca de cetate, cărora ţăranii de pe acolo locuitori, din bătrânii lor apucând, le zic curţile lui *Ler împărat*».

---

ce s'ar fi păstrat amintirea acestui împărat în tradiţia poporului, ştiut fiind că de abià *Traian* este amintit în unele balade sau urări—şi încă, ca împrumut de la Slavi,—şi că la popoarele lipsite de monumente scrise, cum am văzut, actualitatea istorică durează puţin.

Nu trebueşte uitat nici o clipă, într'un astfel de studiu, că, deşi în legende (de pildă în «domnul de rouă» pe care Al. Dumitrescu îl identifică cu *Galerius*) se precizează locul, personagiul şi momentul, dar niciuna din aceste indicaţiuni nu este exactă (Cf. în această priv. *Hasdeu*, *Cuv.*, II, 305, leg. d-nului de rouă în Bosnia, în care d-nul de rouă e *Traian*.

Pentru această legendă pe care Şăineanu o aseamănă cu cea romană despre *Egeria*, şi care se regăseşte la Sârbi şi la Greci, cf. *Şăin.*, *Basme*, 117-18).

Ştiinţa ne învaţă (cf. Gennep, op. cit., pp. 162-69) că legendele, cari au un astfel de subiect, nu pot fi datate şi nici nu ne putem bazà pe ele, pentru reconstituirea evenimentelor istorice.

Actele însemnate din trecutul unui popor—o luptă, construcţia unei cetăţi, etc.—sunt atribuite unor personagii mitice cari au trăit în timpurile cele mai îndepărtate ale formării lumii, sau ale istorei, într'o epocă vagă şi nehotărîtă. (Gennep, op. cit., p. 167).

Un caz analog în literatura noastră populară este acel al cuvîntului *Jidov*, cu accepţiunea de *uriaş*.

Poporul le atribue *Jidovilor* lucrări gigantice: construcţiuni de cetăţi, de movile, de măguri, cari le poartă numele. De asemenea, când vrea să arate că ceva e foarte vechiu, poporul spune că acel lucru datează «de când cu *Tătarii* şi *Jidovii*.»

(V. L. Şăineanu, *Studii folklorice*. Buc. 1896, pp. 194-202. Pentru *Jidovi* v. şi *Pamf.*, *Pov.*, 157-165. Pentru *Tătari*, id., 165-173).

La Ruşi (*Şăin*. op., cit., 208) *Jidov* însemnează de asemenea *uriaş* (în cântecele epice). La Bulgari, «bătrânii şi babele... când desgroapă oseminte vechi, mai mari decât oasele oamenilor de astăzi, zic: acestea sunt de vechi, *Jitovi* (*jitove*) (Ibid. 210). De asemenea, li se atribue acestor *uriaşi* construcţii de morminte sau movile, numite *jitovski moghili* sau *židov rid* (deal jidovesc). (Ib., 211-12). Şi la Sârbi *Jidovii* (*gidovi*) sunt consideraţi ca uriaşi (Ib., 212). Adolf Strausz, în *Bg. Vksd.*, la p. 55, ne spune: «*žid* oder *židavec* ist der Name der Riesen, die zum grössten Theil schon ausgestorben sind. Heutzutage zeigt das Volk grosse Erdvälle und nennt sie *židov-grob* (Riesengrabe)», iar în *Bulg.*, citează credinţe populare despre *jidovii uriaşi* (pp. 38-40 şi 211-242), pe cari le au şi Sârbii (Id., pp. 213-18). V. şi Fr. Krauss, *Volksglaube und religiöser Brauch der Süd-Slaven*. Münster 1890, p. 129.

Asupra originii acestei credinţe, Şăineanu crede că *jidovii* reprezintă pe Cazacii (Tătari) convertiţi la mozaism, cari se stabilise în vecinătatea ţerilor

Apoi trece în basme, în descântece sau în zicale populare, fie ca *Ler împărat*, fie ca *Ler* simplu, și capătă cele mai neașteptate accepțiuni, din cauzele amintite mai sus.

In *N. Dens.*, *Chest.*, găsim următoarele, cu privire la *Ler*:

4560. Tutova, com. Avrămești: «*Leriu Doamne* erà un mare

---

noastre (op. cit., 202-208). Aceeaș teză o susține Șăineanu în *Romania*, XVIII (1889) (Notes sur le vocabulaire roumain), 494—502.

Această ipoteză o credem inadmisibilă, pentru motivele expuse mai sus, și pentru cele pe cari le vom da mai jos.

N. Apostolescu, într'o conferință (rezumată în *Rev. ist. arh.*, vol. XIV (1913), p. 191) crede că *jidovii* «ne arată pe acei ziditori de cetăți din Vechiul Testament, adică pe *Evreii* (*jidovii*). Totul se explică printr'o influență a textelor biblice ascultate în biserică de poporul român, în decursul veacurilor.»

Asupra originii și accepțiunii acestui cuvânt la Bulgari, credem, ca Strausz, într'o influență a textelor biblice, cât privește originea celor dintâi oameni, numiți *židove*: «Was die Erschaffung des ersten Menschen anbelangt, so lehnt sich die bulgarische Tradition im grossen und ganzen an den biblischen Bericht an» (*Bulg.*, p. 38).

Mai departe, ne spune următoarele: „die Riesen des bulgarischen Volksglaubens... sind.. die überall und allzeitübliche Übertreibung der Feinde, durch welche der eitle Naturmensch seine Furcht entschuldigt und seinen Ruhm zu vergrössern sucht" (l. c.). Peste această pătură a venit să se adaoge influența biblică, despre care acelaș autor mai spune: „Auf analogem Wege wenn auch durch biblischen und bogumilischen Einfluss zersetzt, ist im bulgarischen Volksglauben der Riese entstanden, ein Beleg dafür, welch' buntes Spiel oft der Volksglaube mit irgend einem Begriff treibt". (l. c.)

Strausz observă apoi că *jidov* cu înțelesul de *uriaș* n'are nici o legătură cu cuvântul care servește pentru a determinà noțiunea de *Evreu*.

De aceea, el caută să explice pe *jidov* (uriaș) prin *Tătar*.

A identificà pe *Jidov* cu *Tătar*, cum face Strausz, precum o făcuse și Șaineanu (op. cit., pp. 239-42), e inadmisibil, pentrucă *Tătar*, dacă este amintit pe lângă *Jidov*, nu însemnează prin aceasta că și *Tatarul* este *Jidov*, adică nu reiese *mozaismul* Tătarilor din această apropiere.

Tătarii sunt și ei socotiți ca *uriași*, pentrucă tradițiunea populară, lucrând după principiile cunoscute, le-a reținut numele, care a impresionat mintea poporului, care îi așează în trecutul îndepărtat și nesigur.

Tot astfel arată Strausz cum la Germani a rămas amintirea *Hunilor*, chiar după ce aceștia dispăruse (op. cit., p. 234).

Așà dar, admitem influență biblică pentru accepțiunea *jidov* = *uriaș*, însă respingem explicația *Tătar* = *Jidov*.

Parerea lui Apostolescu este admisibilă *pentru Bulgari*, cu anumite restricțiuni, însă. Nu poate fi vorba de influența slujbei asupra poporenilor, pentrucă din Vechiul Testament nu se cetiau în biserică decât Psalmii. Trebue admisă o influență prin apocrifele biblice, atât de mult transcrise și cetite (v. mai sus, § 3).

Așà dar, rămâne stabilit că numele dat uriașilor a fost adoptat de Bulgari,

împărat dela Răsărit care trecuse multe țeri și mări până aici, cu oști nenumărate de multe, dar rele și neascultătoare, așà că pe unde au trecut, n'au lăsat decât izvoare de lacrimi, atâta erau de răi cu Românii; dar și Dumnezeu le-au luat mințile, de au fugit pe unde au putut, până când s'au strâns unul câte unul tocmai hăt departe, în țara lui *Relian*, unde creșteau numai bostani și ceapă.»

4555. Romanați, com. Zănoaga: Se spune că *Ler împărat* a avut un fiu, care plecând în lume, s'a însurat cu fata lui *Por* împărat. Voind să se întoarcă acasă cu nevastă-sa, 3 porumbei îl vestiră că tatăl său îi pregătise un cal, pe care suindu-se, va fi trântit și omorît, iar mamă-sa o cămașă înveninată. Sosind fiul lui *Ler* acasă la părinți, tăiè calul și rupse cămașa.[1])

4561. Muscel, com. Domnești: *Ler* se crede că a fost un împărat mare care și-a măritat fata «după un Făt-frumos». Pentru fata lui *Ler-împărat*, cf. *Șăin., Basme*, 512.

4553. Constanța, com. Gârliciu: *Leroi* este stimat și respectat, pentru că el a făcut toate cântecele și colindele relative la nașterea Domnului.

Id.: Despre *Ler d-nul* se crede că a fost un *împărat* răutăcios;

---

probabil, prin influența apocrifelor biblice. Dar credința că au trăit cândvà *uriași*, cărora poporul le atribue și în Germania clădiri gigantice, face parte din fondul comun al tuturor popoarelor.

In această privință, Șăineanu (*Basme*, 807-808) ne spune următoarele «Expresiuni(le) pentru (a denumì pe) *uriaș*, derivă în limba noastră dela nume etnice mai mult sau mai puțin vechi și îndepărtate, Astfel la noi *Jidov* și *Tătar*, ca la Grecii moderni *Elinii*, la Sârbi *Iudeu*, la Bulgari *Latin* (*Jidov* și *Tătar*), la Celți *Avari*, la Germani *Hun*, la Francezi *Sarrasin*". Cu drept cuvânt spune apoi: „Principiul pe care se bazează o asemenea nomenclatură, e caracterul mai ales păgân al popoarelor respective".

Românii, împrumutând cuvântul (v. Tiktin, *Dicț.* cit., p. 871), au împrumutat și tradiția slavă despre *Jidovi*. Căci asemănările între credințele ambelor popoare, pe cari le-am expus mai sus, sunt prea izbitoare, ca să putem admite o evoluție particulară la fiecare în parte, care să fi dat rezultate asemănătoare. De sigur că aveau și Românii credința că movilele, mormintele gigantice, cetățile vechi, au fost construite de *uriași*. Adoptând cuv. slav. și tradiția legată de dânsul, noul termen a căpătat accepțiunea pe care o știm.

1) Observăm în această povestire introducerea de motive din *Alexandria*. Este un procedeu obișnuit al poporului, de care am vorbit la § 8. Pentru intrarea de elemente din *Alexandria* în literatura noastră populară scrisă și nescrisă, cf. N. Cartojan, *Alexandria în literat. românească*. Buc. 1910, pp 85-101.

spre a-l mai liniştì, i se cântau cântece cu refrenul *Reliu D-ne.*

4559. Iaşi, com. Bădeni: «În poveştile populare se vorbeşte despre *Ler împăratul*, că a avut curţi şi palate, dar nu se precizează localitatea unde sunt.»

In descântecele populare întâlnim pe acest *Ler-împărat* de mai multe ori. [1]) De asemenea şi în zicale: «par' c'ai fi *Ler împărat*» [2]).

In *N. Dens., Chest.*, 4561 (Dâmboviţa, com. Petrari): «*Ler d-ne* înseamnă mirare când cineva umblă fără câştig.»

O accepţiune interesantă a lui *ler* în *Reteg.*, 265: «melodia colindei se zice *leru* colindei». O colindă poate aveà mai multe *leruri*. V. şi *Dens., Haţ.*, 17: «......versurile cari se *lerue* la naşterea Domnului.»

---

1). V. S. Fl. Marian, *Descântece poporane române*. Suceava 1886, p. 69: „Să vă duceţi la *Ler împărat*". V. şi pp, 134 şi 141. *N. Dens., Chest.*, 4561 (Muscel, com. Domneşti): «Să iasă boala dela X şi să se ducă la *Ler împărat*, că are fete frumoase şi mese întinse», *Tocil., Mat. Flkl.* I, 582: «şi să înţepaţi pe fata lui *Ler împărat*». V. şi 609, 1588.

2) Al. Dumitrescu, în *Rev.* cit., p. 333.

IV

CICLUL I

D r u m a r i i.

(Tip. 1, 2, 3)

Tipul 1: Umbra pomilor și Sf. Maria.

Sf. Maria[1]) și Iosif, în drum spre Vitleem, se așează obosiți la umbra unui plop, care-și trage umbra. Maica Domnului îl blestemă. Se așează apoi la umbra unui alt pom, care umbrindu-i, e binecuvântat.

Variante. Plop blestemat: *Marien.*, 1. *Mar.*, *Leg.*, 59, 60, 61, 62, 63, 68. *Viciu*, 27, 39, 41, 43, 45, 48. *Bud.*, 66, 67. Viță de vie binecuvântată: *Viciu*, 48. Tisă verde binecuv.: *Viciu*, 5, 40, 43, 49. *Mar.*, *Leg.*, 64, 68. Arin blestemat: *Bud.*, 67. Teiu binecuv.: *Viciu*, 41. Măr binecuv.: *Marien.*, 1. *Fr. Cdr.*, *Mț. Apus.*, 11. Măr blestemat; *Viciu*, 45. Păr verde blestemat: *Viciu*, 48. Brad binecuv.: *Bud.*, 67. Rug blestemat: *Păsc.*, 13.

Marien., 1. *Fr. Cdr.*, *Mț. Apus.*, 11. *Păsc.*, 13. *Viciu*: 5, 27, 39, 40, 41, 43, 45, 48, 49. *Mar.*, *Leg.*, 59, 60, 61, 62, 63, 68. *Bud.*, 66, 67.

Tipul 2: Dobitoacele și Sf. Maria.

Sf. Maria, vrând să nască, cere voie lui Crăciun să intre în casă.[2]) Acesta neavând loc, Maica Domnului se duce în ieslea cailor, dar aceștia, deși rugați, nu se astâmpără. Atunci îi blestemă. Apoi merge la oi, cari o neliniștesc rumegând. Le blestemă. In grajdul boilor găsește odihnă. De aceea, îi binecuvântează.

1) In *Viciu*, 27, 39, cu soră-sa Solomie.
2) In *Viciu*, 47, merge la Dumnezeu.

Variante. Cai, boi: *Marien*, 2. *Daul*, 18,[1]) 26. *Dens*, *Haţ.*, 68. *Viciu*, 27, 42, 43, 46, 47. *Mar.*, *Leg.*, 57, 59, 60, 61, 62, 63, 66, 67, 68. *Neam. Rom.*, 27. *Bart.*, 61, 181. *Alex.*, 164. Oi blestemate: *Viciu*, 27, 46. *Mar.*, *Leg.*, 63, 66. Următoarele colinde cuprind ambele teme (pomii şi dobitoacele): *Viciu*, 27. *Mar.*, *Leg.*, 59, 62, 63, 68. *Marien.*, 2. *Dens.*, *Haţ.*, 68. *Viciu*, 27, 42, 43, 46, 47. *Mar.*, *Leg.*, 57, 59 60, 61, 62, 63, 66, 67, 68. *Neam. Rom.*, 27. *Bart.*, 61, 181. *Alex.*, 164. *N. Dens.*, *Chest.* (Mehedinţi, 4555).

Originea. *Ev. Luca*, 2, 1—9 şi *Vieţile Sfinţilor* (la 25 Dec.) povestesc drumul Sf. Marii şi al lui Iosif la Vitleemul Iudeei. Negăsind loc în case, intrară într'o peşteră în care îşi adăpostiau ciobanii turmele, şi unde născù Maica Domnului în iesle (Ev. Luca, 7 şi 9).[2])

Gaster crede că redacţiunile colindelor de mai sus sunt luate de pe o evanghelie apocrifă, care nu s'a păstrat în literatura noastră populară.[3])

Astfel explică el blestemarea şi binecuvântarea pomilor, pe care o regăsim în folklorul nostru sub formă de simpatie sau antipatie pentru unii dintr'înşii, ceeace probează că nu avem nevoie să presupunem un apocrif, ci şi o creaţiune populară, conformă cu felul de a vedeà, propriu mentalităţii sale. Cât priveşte povestirea ducerii lui Iosif şi a Maicii Domnului la Vitleem, ea a fost luată din izvoarele indicate mai sus.

Oaia nu este un element adaos de autorul colindei, căci nu concordă acì cu felul obişnuit al poporului de a o privì.[4])

1) Numai binecuvântarea boilor.

2) Cf. şi *Marian*, *Leg.*, 28—29. Varlaam, *Carte cu învăţătură*. Iaşi 1643 (v. *Bibliografia rom.*, v. I, 137), fol. 37-40 v. Pentru *Vieţile Sfinţilor*, v. ms. 2602. Bibl. Ac. Rom, Vieţile Sfinţilor traduse de Anania, egumen la Cozia, independent de Dosofteiu, la 1674—75 (Titlul în N. Iorga, *Ist. lit. relig.* Buc. 1904, p. 216. Cf. şi *Studii şi Doc.*, XXI (1911), p. 22, unde d-l Iorga publică un fragment dintr'o altă trad. rom. a Vieţilor Sfinţilor, care însă nu interesează studiul nostru. O parte din ms. 2602 a fost publicat de Gaster, în *Crest. rom.* I, 221 sq. Cf. şi id., p. L. Pe atunci ms. se aflà în Bibl. Centràlă, purtând No. 25). Fol. 214—214v (25 Decemvrie): „Şi împlându-se 9 luni dela începerea lui (Is s), ieşì poruncă dela Kesar Avgust să se scrie toată lumea... Iar Iosif, păzitoriul născătoarei lui Dumnezeu, ieşì cu dânsa să se scrie în Vitleem, şi pentrucă vru Fečoara să nască şi nu aflà casă pentru mulţimea oamenilor, şi intră întru vărtop prost, şi acolo născù pre cel neputred, Domnul nostru Isus Hristos". V. şi Dosofteiu, *Viaţa Sfinţilor*. Iaşi 1682 (cf. *Bibliogr. rom.*, v. I, 240, pentru titlu), fol. 237-238v: „Intr'ačastă lună (Decemvrie) în 25, de pre trup născutul Domnului şi Dumnezău şi Mântuitorul nostru Is. Hs. . . . . şi décă să 'mplură 9 luni dela ingreare, au ieşit poruncă dela Avgust Kesariul să să scrie toată lumea. . . . . Atunci să sui şi Iosif păzitorul preacinstitii Maicii lui Dumnezău cu Svinţiia ei, să să scrie la Vifléem. . . . . Svânta Fečoară Maria Maica D-lui Hs. déca sosiră la Vifleem şi descălecară, n'afla loc să găzduiască, ce într'un vârtop oarecare au grajd intrară". (V. tipul 5.)

3) Cf. Gaster, *Lit. pop.*, 349 51.

4) V. mai departe la tip. 24.

Tipul 3: Crăciuneasa și nașterea lui Isus.

Legenda spune că staulul în care s'a născut Isus erà proprietatea lui Crăciun, păstor bătrân. Soția lui, Crăciuneasa, erà moașă. Crăciun în poruncise să nu mai moșească, cu câteva zile înainte de nașterea lui Hristos, sub amenințarea că dacă nu-l va ascultà, îi taie mâinile.

Ajungând la curțile lui Crăciun, Maica Domnului naște în staul (căci Crăciun nu voise a o găzduì), ajutată de Crăciuneasă. Crăciun îi tăiè acesteia mâinile, dar Sf. Născătoare îi puse la loc altele de aur. Văzând minunea, Crăciun se închină Maicii Domnului, care îl iartă.

Variante. Marien., 9.*Mar*, *Leg.*, 30, 34, 37, 40, 43, 46, 52, 54. *Mor.*, *Dat.*, 42, 43. *Șez.* X., 90. *N. Dens.*, *Chest.*, passim. *R. Cod-Mih*, *Sărb. pop.*, 96. *Pamf.*, *Cr.*, 109, 111, 113.

Originea. V. *Mar.*, *Leg.*, 28—30. Fondul acestei legende este împrumutat Sf. Scripturi. Dar povestea cu Crăciuneasa, tăierea mâinilor, etc. face parte din fondul mai vechiu de credințe ale poporului nostru. Legenda este răspândită pretutindenea la N. Dunărei. Vezi în această privință *N. Dens.*, *Chest.*, unde la fiecare județ se regăsește povestirea de mai sus.

Legenda tăierii mâinilor a fost răspândită prin apocriful intitulat: *Minunile Maicii Domnului;* în adevăr, chiar minunea dintâi cuprinde tăierea mâinilor «necredinciosului ce se atinge de patul Maicii Domnului. Mărturisind credința lor în Maica Domnului, se lipesc iar mâinile la loc». (Gaster, 437). Vezi pentru acestea Gaster, *Lit. pop.*, 430—38 și id. în Caix, *Miscellanea di filologia i linguistica.* Firenze 1886; 333—441 (die rumaenische «miràcles de notre Dame»).

Pentru răspândirea în literatura populară a motivului tăierii, drept pedeapsă, a mâinilor, cf. *Șăin.*, *Basme,* 690—704.

CICLUL II

Naşterea lui Isus.

(Tip. 4, 5)

Tipul 4: Naşterea lui Isus şi tăierea pruncilor.

Trei crai sau regi dela Răsărit pleacă, aflând de naşterea lui Isus, călăuziţi de o stea.[1]) Îl află pe Hristos în ieslea boilor. I-au adus daruri[2]). Irod, aflând de naşterea D-lui, porunceşte să se omoare 14.000[3]), 44.000[4]) sau 77.000[5]) de prunci, crezând că printre ei va fi şi Isus.[6])

Variante. Viciu, 6, 21. *Gaster, Crest.*, II, 139. *Rev. ist. arh.*, III, 101 (IV), 104 (X), 106 (XVI). *Marien.*, 3. *Bibic.*, 319. *Vor., Dat.*, 71, 72.

Tipul 5: Naşterea lui Isus şi solii.

Irod, aflând de naşterea lui Isus, trimite 3 soli: unul îl descrie pe Mântuitor ca copil, al doilea ca adolescent, iar al treilea ca bătrân.[7])

In alte variante, solii nu pot pătrunde până la Isus (v. variantele).

Variante. Solii nu pot pătrunde până la Isus: de cântecul păstorilor (*Reteg.*, 2), de strigătul oilor (id.), de svonul albinelor (ib., *Jarn.*, 422), de para făcliilor (ib., id.), de mugetul boilor (*Viciu*, 17), de fumul tămâilor (*Jarn.*, 432), de mirosul florilor (id.). *Marien.*, 4. *Bibic.*, 319. *Reteg.*, 2. *Jarn.*, 422. *Viciu*, 17. *Vor., Dat.*, 72. *A. Pann*, 6. *Hectou*, 51).

Originea. Ev. lui Mateiu 2, 1—13 şi Vieţile Sfinţilor, l. c. mai jos. Compară Ev. Mateiu, id., 12: «Et divinitus admoniti in somnio, ne reverterentur ad Herodem per aliam viam, regressi sunt in regionem suam», Coresi, «Carte cu învăţătură» (1581): «Şi véste priimiră în somnu, şi nu se întoarseră cătră Irodu, ce pre altă cale duseră-se în laturea loru»[8]) şi Dosofteiu, op. cit., fol. 238:

---

1) In *Viciu*, 21, steaua au văzut-o păstorii.

2) Craii trimişi de Irod sunt sfătuiţi de Mântuitor să se intoarcă pe altă cale (*Gast., Crest.* II, 139).

3) *Viciu*, 6. *Gaster, Crest.* II, 139.

4) *Marien.*, 3.

5) *Bibic.*, 319.

6) Maica Domnului şi Is. de pe un munte, văd tăierea pruncilor (*Viciu*, 6).

7) Acest motiv se regăseşte in *Trib.*, 149, XXII. In *Hetcou*, 51, Sf. Crăciun trimite 3 slugi.

8) Cf. Diaconul Coresi, *Carte cu învăţăturii*, ed. Sext. Puşcariu, Al. Procopovici. I. Buc. 1914, p. 499 19-20 şi *Tetraevanghelul diaconului Coresi*, ed. Gh. Piteşteanu. Buc. 1889, p. 3.

«şi le dzîsă îngerul de să întoarseră la ţara lor», cu *Gaster, Crest.* II, 139 (v. p. n. 2), *A. Pann,* 6—7 şi cu *Vor., Dat.,* 73:

„Inapoi dac'au purces,
Pe altă cale au mers,
Precum li-a şi fost lor zis
Ingerul noaptea prin vis".

Motivul cu împiedicarea solilor de a pătrunde până la Isus a fost introdus dela tipul 20. Vezi acolo amănunte.

CICLUL III

Căutarea şi răstignirea lui Is. Hristos.

(Tip. 6, 7, 8)

Tipul 6: Mănăstirea şi ruga.

Maica D-lui cu Isus în braţe ascultă slujba într'o mănăstire cu 9 altare, la care slujesc 9 preoţi[1]), într'o biserică la care slujesc 9 preoţi[2]), într'o biserică la care slujesc: Sf. Ion cu 9 preoţi[3]), 1 preot[4]), 9 popi şi 9 dieci.[5])

Intr'unele variante[6]) Hristos plânge, pentrucă Jidovii vreau să-l răstignească. Maica Domnului îi făgădueşte: 2 mere, două pere, două ţâţe aurele, cheile raiului, scaunul judeţului, câte flori sunt pe pământ, şi că-l va face domn al cerului şi al pământului.

In alte variante,[7]) Sf. Născătoare spunându-i lui Isus că Jidovii vor să-l răstignească, acesta răspunde că le-a pregătit un loc în iad, că-i va pedepsì într'alt chip sau că va mântuì lumea. Intr'unele variante, Hr. nu răspunde nimic.[8])

1) *Dens., Haţ.*, 34. *Releg*, 8. *Bud.*, 65, 66.
2) *Viciu*, 52, 53, 54, 56, 57, 58. *Pamf., Cr.*, 36.
3) *Marien.*, 12. *Viciu*, 44. *Bibic.*, 329. *Alex.*, 155.
4) *Teod., P.*, 44.
5) *Viciu*, 59, 60. *Sb.*, 10. *Bârs.*, 8, 14. *I. Crg.*, V, 153. *Daul*, 12.
6) *Marien.*, 12. *Fr-Cdr., Mţ. Apus.*, 10. *Viciu*, 50, 51, 52, 53, 54, 56, 57, 58, 59, 60. *Daul*, 5, 12. *Hetcou*, 45, 46. *Bud.*, 71[12], 65, 72[13]. *Pamf., Cr.*, 44, 46, 47. *Alex.*, 155. *I. Crg.*, V, 154. *Sb.*, 10. *Neam. Rom.*, 27. *Sez.* I, 149, XIII, 135. In *Trib.* Maica Domnului îi mai făgădueşte lui Hr. „2 miele ochişele".
7) *Teod., P.* 44. *Dens., Haţ.*, 34. *Releg.*, 8. *Viciu*, 44, 51. *Bârs.*, 7. *N. Dens., Chest.*, 4554 (Transilvania).
8) *Viciu*, 99. *Pamf., Cr.*, 36. *Alex.*, 159. *I. Crg.* V 153.

Variante. *Marien.*, 12. *Daul*, 12. *Teod. P.*, 44. *Dens.*, *Haț.*, 34. *Reteg.*, 8. *Fr.-Cdr.*, *Mț. Apus.*, 10. *Viciu*, 44, 50, 51, 52, 53, 54, 56, 57, 58, 59, 60, 99. *Bibic.*, 329. *Sb.*, 10. *Bârs.*, 7, 8, 14. *Bud.*, 65, 66, 72[13]. *Pamf.*, *Cr.*, 36, 44, 46, 47. *Neam. Rom.*, 27. *Alex.*, 155, 159. *I. Crg.* V., 153, 154. *Șez.* I, 149. XIII, 135. *N. Dens.*, *Chest.*, 4554. Transilvania (com. Zam.). *Hetcou*, 45, 46.

Tipul 7: Căutarea lui Hristos.

Maica D-lui îl caută plângând pe Isus Hr. Se întâlnește: cu niște fete de Evrei, și le întreabă dacă n'au văzut pe Mântuitor,[1]) cu niște voinici călări[2]), cu sora soarelui[3]). Intreabă pe colindători dacă nu l-au văzut pe Isus,[4]) sau dacă nu l-a văzut nimeni,[5]) In alte variante întreabă pe locuitori.[6])

I se răspunde că chiar dacă l-ar fi văzut pe Isus, nu l-ar fi cunoscut. Atunci Maica D-lui îl descrie: ținea: în dreapta cerul și în stânga pământul[7]); în dreapta crucea, în stânga busuiocul[8]); sau: avea un vestmânt lung mohorît, în amândoi umerii doi luceferi, în stânga crucea, în dreapta busuiocul[9]), împrejurul mânecelor lui luciau stele, între umeri doi luceferi, în față soarele și în spate luna[10]). In alte variante îl descrie pe un cal negru pintenog, etc. (v. mai jos) [11]). Cei întrebați îi răspund că Mântuitorul e la Ierusalim[12]), la Pilat, răstignit[13]), sau că a fost răstignit, fără indicație a locului.[14])

Variante. *Marien.*, 17, 18. *Daul*, 10. *Fr.-Cdr.*, *Mț. Apus.*, 12. *Păsc.*, 9, 46. *Viciu*, B. 4. *Viciu*, 9, 30, 82, 83, 84, 85, 87. *Bârs.*, Ad., 4. *Mar.*, *Leg.*, 283, 284, 286, 287, 287², 288, 289, 290, 290², 291. *Pamf.*, *Cr.*, 35, 37, 38.

Tipul 8: Maica D-lui caută pe Isus. Intâlnirile. Răstignirea.

Un om face o biserică sau o mănăstire cu 9 altare[15]), în care

---

1) *Marien.*, 17. *Viciu*, 82, 84, 87. *Mar.*, *Leg.*, 290.
2) *Fr.-Cdr.*, *Mț. Apus.*, 11. *Mar.*, *Leg.*, 287, 287². *Daul*, 10.
3) *Viciu*, 84. *Mar.*, *Leg.*, 291.
4) *Bars.*, Ad., 4. *Mar.*, *Leg.*, 286, 288, 289.
5) *Mar.*, *Leg.*, 283, 284.
6) *Marien.*, 18. *Fr.-Cdr.*, *Mț. Apus.*, 12.
7) *Marien.*, 18.
8) *Viciu*, 9.
9) *Păsc.*, 9, 46. *Mar.*, *Leg.*, 283, 284.
10) *Viciu*, 30, 82. O descriere asemănătoare în *Daul*, 44.
11) *Fr.-Cdr.*, *Mț. Apus.*, 11. *Viciu*, 83, 85. *Mar.*, *Leg.*, 287².
12) *Marien.*, 17. *Mar.*, *Leg.*, 286.
13) *Marien.*, 18. *Pamf.*, *Cr.*, 35. *Mar.*, *Leg.*, 283
14) *Mar.*, *Leg.*, 290, 290². *Pamf.*, *Cr.*, 37.
15) In *Mar.*, *Leg.*, 126, mănăstirea e zidită de Maica Domnului.

stă Sf. Maria. Văzând pe *Sf. Ion*[1]), Maica D-lui îl întreabă unde e fiul ei. Acesta îi răspunde că-l răstignesc Jidovii lângă poarta lui Pilat. Atunci Sf. Născătoare pleacă la drum, să-l caute pe Mântuitor. Intâlnindu-se cu un *meşter de lemn*, îl întreabă dacă nu l-a văzut pe Isus. Acesta răspunde că Jidovii i-au poruncit să le facă crucea pentru răstignirea lui Hr. Deşi crucea îi fusese poruncită «subţirică», el o face mare şi groasă. Meşterul de lemn e blestemat[2]):

„Să dai cu barda cu anu
Şi-atunci abia să iei banu"!

Urmându-şi calea, se întâlneşte cu un *meşter de fier*. Intrebare. Răspuns: i s'au poruncit cuie mari de fier, pentru răstignire, dar el le-a făcut mici. E binecuvântat:

„Odată să dai cu ciocanu
Şi pe loc să iei şi banu"!

In urmă se întâlneşte cu o ***broască***. Aceasta o întreabă pe Maica D-lui de ce plânge. Aflând de răstignirea lui Isus, broasca răspunde: să nu mai plângi, căci am avut şi eu 12 copilaşi, şi o roată mi i-a omorît pe toţi, afară de unul singur care a rămas şchiop.[3])

La cererea Maicii Domnului, îl cheamă. Aceasta râde văzând broscoiul şchiop. Pleacă binecuvântând pe broască să nu putrezească.

In unele variante, Sf. Născătoare vrea să-şi pue capăt vieţii, dar muntele pe care erà se topeşte.[4]) Tot astfel, înainte de a ajunge la Isus, ea se îmbracă călugăreşte[5]) sau în haine îngereşti.[6])

Ajungând la locul unde e răstignit Mântuitorul, îl întreabă de ce s'a lăsat a fi răstignit. El răspunde că a fost răstignit pentru mântuirea lumii, căci până atunci nu văzuse (d. e.):

„Locuşor
De focuşor,
Tăetură de topor,
Pânaţe înoite
Şi flori înflorite.
Copil după mamă
Nu plângeà,
Nici mamă după copil".

1) In *Pamf., Sârb.*, 12, se întâlneşte cu „Moisi-Prooroc",
2) In *Mar., Leg.*, 250, se întâlneşte cu doi meşteri de lemn: al doilea e binecuvântat.
3) In *Mar., Leg.*, 123 şi *Pamf., Sârb.*, 20, n'a scăpat niciunul.
4) *Mar., Leg.*, 113, 119, 130, 150, 225. *Pamf., Sârb.*, 23.
5) *Mar., Leg.*, 123, 170, 190, 236, 240. *Pamf., Sârb.*, 23.
6) *Mar., Leg.*, 207, 250. *Sez.* II. 143.

Dar de când a fost răstignit, toate acestea s'au împlinit. In unele variante, Sf. Maria vede pe Jidovi gătind în apropiere un cocoș, un miel și un pește. Ei spun că atunci când vor învià aceste trei animale, va învià și Isus.

Dar transformarea se întâmplă, și cocoșul bătând din aripi stropește pe Ovrei. De atunci au ei pistrui.

In alte variante, pe lângă acest epizod, se povestește că o Jidoavcă se ascunsese cu copiii sub o covată: întrebând Maica Domnului pe Jidovi ce e ascuns sub dânsa, ei răspunseră că e o scroafă. Atunci Sf. Născătoare transformă pe Jidoavcă și pe copii în scroafă și purcei.

De atunci nu mănâncă Ovreii carne de porc.

Povestea se sfârșește cu un îndemn: acei cari o vor învăță, vor fi duși de Maica Domnului «la mese întinse, unde se plimbă sufletele ca albinele» Iar cei cari nu o vor ști, vor fi duși de Maica Precista «la mese strânse. . . . . la bucate rele. . . . . unde sufletele. . . . . negre ca tăciunele, sboară ca muștele.»

Variante. *Mar.*, *Leg.*, 108, 113, 119, 123, 126, 130, 133, 138, 141, 145, 150, 154, 158, 161, 164, 170, 174, 179, 184, 186, 190, 196, 198, 209, 211, 214, 216, 221, 225, 228, 232, 233, 236, 240, 242, 247, 250, 253, 260, 262, 269, 272, 276, 277, 282 *I. Crg.* II, 58. IV, 169, 172. V, 360. VI, 139. VII, 133. *Șez.* I, 181, 177, 179. II, 143. VI, 161. XIII, 176. *Alex.*, 159.[1] *Giuglea*, 261. *Vor*, *Dat.*, 972, 975, 979, 983. *Pamf.*, *Sărb.*, 11, 12, 15, 20, 25, 26. *N. Dens.*, *Chest.*, 4554 (Bănat, com. Valea Dienei)[2]). *Id.*, 4553 (Dorohoiu). *Hasdeu, Chest.*, 3436 (Bănat, com. Măidan). *Trib.*, 15 (numai răstignirea și scena cu cocoșul).

Originea. Tipul 8. Vezi *Mar.*, *Leg.*, 106—108, care arată că originea acestei legende, atât de răspândită la Români, trebue căutată în apocriful intitulat «Visul ce a visat Născătoarea de Dumnezeu, înainte de a se răstigni Domnul nostru Is. Hr.».

Asupra răspândirii acestui apocrif în toată Europa și în țara noastră, v. Hasdeu, *Cuv.*, II, 388—400.

Visul Maicii Domnului cuprinde două variante: una scurtă și alta mai întinsă. M. Gaster (*Lit. pop.*, 369—370) a găsit redacțiunea cea scurtă într'un ms din 1784. «Aceasta nu exclude însă

1) Numai motivul cu întrebarea: de ce Is. s'a lăsat a fi răstignit. Răspuns: pentru mântuirea lumii.

2) Numai întâlnirea cu Sf. Ion. Maica Domnului ajunge la Curtea lui Pilat, unde găsește pe Is. Intrebare. Răspuns.

și posibilitatea, ca alăturea cu aceasta, să fi existat și cea lungă» (l. c.). Varianta a doua se regăsește în acele broșurele populare atât de mult cetite, intercalată între alte rugăciuni către Sf. Născătoare de Dumnezeu (v. Hasdeu, *op. cit.*, 388 și 390).

Pe noi nu ne interesează care variantă e mai veche. Ne mulțumim a constată că *Visul Maicii Domnului* cuprinde 3 elemente:[1]) 1) Visul pe care-l face Maica Domnului despre răstignirea lui Is. Hr., 2) Răspunsul lui Isus că va fi răstignit pentru mântuirea lumii, 3) Arătarea că cel ce va aveà asupra lui sau va ști pe din afară acest vis, va fi ferit de toate relele, etc.

Tocmai acestei ultime părți îi atribue Marian larga răspândire a apocrifului.[2])

In legenda de care ne ocupăm, afară de aceste 3 elemente, se mai adaog încă 3 epizoade: 1) Maica Domnului află despre răstignirea lui Hr. printr'o a treia persoană (de cele mai dese ori: Sf. Ion, meșter de lemn, meșter de fier), 2) Intâlnirea cu broasca și binecuvântarea ei, 3) Epizodul cu Jidovii cari se pregătesc să mănânce un cocoș, și minunea întâmplată în urmă. De asemenea, transformarea Jidoavcei în scroafă.

Cu privire la aceste elemente nouă, adaose redacțiunii cunoscute a *Visului Maicii Domnului*, Marian observă, cu drept cuvânt, următoarele: «... eu cred că izvorul legendei nu poate fi altul decât «Visul Maicii Domnului» în compilațiune cu un alt oareșicare apocrif creștin și cu o legendă păgână anterioară răstignirii Domnului nostru Is. Hr. Zic compilațiune, căci nu-mi pot altmintrelea explicà de unde vine în toate variantele. . . . . *broasca*».[3]) Gaster (*Lit. pop.*, 351) crede că *broasca* este un element introdus în colinde dintr'o evanghelie apocrifă, care nu s'a păstrat în literatura noastră populară.

Noi n'am crede că cele referitoare la *broască* să fi intrat în legenda de care ne ocupăm printr'un apocrif compilat cu redacția *Visului*. Faptul că regăsim această credință f o a r t e răspândită la Români,[4]) la Sudul și la Nordul Dunărei, precum și la alte popoare, ne arată că originea ei nu trebue căutată pe această cale, ci și că face parte din fondul propriu al psicologiei noastre populare.

1) Cf. Marian, *op. cit.*, 107.
2) In această privință, Hasdeu observă: «cată să constatăm însă că poporul nu atât o celește, pe cât o țin femeile mai cu seamă, purtând-o la sân sau punând-o sub perină» (Id. 389).
3) Op. cit., 107.
4) V. mai jos.

Părerea lui Marian e admisibilă pentru celelalte elemente (întâlnirile) și e adeverită de legenda asemănătoare pe care o întâlnim în insula Lesbos,[1]) în care Sf. Născătoare se întâlnește și blesteamă pe un fierar.

Cât privește *cocoșul*, și transformarea Evreicei, credem de asemenea că trebue admisă o origine populară.

Pentru interesul pe care-l prezintă această chestiune, dăm mai jos variantele unde se întâlnesc temele referitoare la *broască*, *cocoș* și *Jidoavcă*.

a) *Broasca*. *Mar.,Leg.*, 108, 113, 119, 123, 126, 141, 148, 150, 154, 161, 164, 170, 174, 179, 184, 186, 190, 198, 209, 211, 214, 216, 221, 225, 228, 232, 236, 240, 247, 253, 260, 278. *I. Crg.* II, 58 IV, 109. VII, 133. *Șez.* I, 77. II, 143. VI, 161. *Vor. Dat.*, 972, 975, 979. *Giuglea*, 261. *Pamf.*, *Sărb.*, 16, 25, 26. *R. Cod.-Mih.*, *Sărb.pop.*, 52, 83, 96. *N. Dens.*, *Chest.*, 4553. *Hasdeu, Chest.*, 3436 (l. c.).

b) *Cocoș*, etc. *Mar.*, *Leg.*, 108, 113, 119, 123, 138, 174, 179, 186, 190, 198, 209, 211, 214, 216, 221, 228, 232, 236, 240, 273. *I. Crg.* V, 360. *Pamf.*, *Sărb.*, 22, 24. *Vor.*, *Dat.*, 978, 982, 983. *Giulgea*, 261. *N. Dens.*, *Chest.*, 4553. In *Mar.*, *Leg.*, 214, 221 și *I. Crg.* V, 360, găsim în plus motivul următor: Jidovii aruncă cu bolovani după Maica Domnului; dar bolovanii se prefac în *ouă roșii*. Cf. în această privință legendele publ. în *Mar.*, *Sărb.* III, 14—20 și *R.Cod.-Mih.*, *Sărb. pop.*, 53.

c) *Jidoavcă*. *Mar.*, *Leg*, 145, 154, 247, 260, 300. *I. Crg.* VI, 139. *Șez.* I, 181.

a) *Broasca*. Din cercetările recente rezultă că credința cum că *broasca* e un animal sfânt, sau că a fost binecuvântată de Maica Domnului, se găsește la mai multe popoare. Astfel, la Slavi, se crede că broaștele se pot preface în vrăjitoare. In Tirol, cineva păcătuește dacă omoară o broască. La Slavii de Sud broasca e socotită «als ein hoheres und zugleich gutes Wesen».[2]) In Norvegia, dacă cineva face rău vreunei broaște, e pedepsit chiar de către animal, care i se așează pe piept.[3]) Cu privire la aceste credințe, Fr. Krauss observă următoarele: «In den Sagen der indogermanischen Völker erscheinen häufig Prinzen, Prinzessinen

1) Id.
2) V. Fr. Krauss, *Slavische Volksforschungen*. Leipzig 1908 ; 57—59.
3) Id., loc. cit.

und selbst Gottheiten in der Gestalt einer Kröte oder eines Frosches».[1])

Curioasa credință cum că broasca e un animal sfânt, trebue să fi avut de izvor faptul că acest animal nu putrezește, care ațâțând imaginația poporului, a dat naștere superstiției pe care ne mulțumim a o constată.

In această privință, cităm următoarele cuvinte ale lui Hasdeu: «In privința credințelor poporane în genere, trebue să ne ferim cu stăruință de a le atribuì într'un mod excluziv câte unei singure cause, căci studiul mai profund ni le arată, aproape totdeauna, desfășurându-se dintr'o cauzalitate foarte multiplă, din împleticirea influențelor celor mai eterogene și adesea anacronistice".[2])

Extragem din diferite culegeri următoarele, cu privire la credința că broasca e binecuvântată de Maica Domnului, sau că e un animal sfânt.

La Români. *Gorov.*, *Cred.*, 367. «In fântâna unde nu-i *broască*, apa nu-i bună». V. și *Vor.*, *Dat.*, 972. *Gorov.*, *Cred.*, 368: e păcat să omori *broaște* de fântână. *Id.* 93: apa e sfântă, *broaștele* fiind protejatele Maicii Domnului. *Id.*, 2243; dacă omori o *broască*, îți va murì părintele. V. și *id.*, 1427, 2548 și 4498. *Șez.* VIII, 99: III, 25: e păcat să omori *broasca*. Acel ce o va omorî, se umple de bube. In *Vor.*, *Dat.*, 971—72 ni se spune că «*broatecul* e făcut din inelul Maicii Domnului». «*Broasca* e păcat s'o omori. . . . . nu i se cade să-i zici *broască*, dar cucoană» (id.). V. și *ib*, 984. *Broasca* blagoslovită de Dumnezeu în *Pamf.*, *Pov.*, 25.

La Aromâni d-l Papahagi a cules următoarele cu privire la *broască:*

Pap., *Arom.*, 769[VII]: de ce nu putrezește broasca: Sf. Maria ședeà întristată la poarta școalei unde învăță Hristos. Venind broasca, îi dădù un colac, să-l dăruească celui mai frumos copil, gândindu-se că-l va da lui Isus, care erà cel mai silitor. Broasca îl dărui fiului ei. Atunci Maica D-lui *râse* și o binecuvântă: «iarba cea mai frumoasă să fie pășunea ta, și osul tău să nu-ți putrezească niciodată, *fiindcă făcuși pe Sf. Maria să râză și durerea să-și uite*». Id. 770[VIII]: Viermele de mătase: Maica D-lui însarcinează de asemenea pe broască să împartă școlarilor colaci.

1) Ib. Cf. și id., *Volksglaube und religiöser Brauch der Süd-Slaven*, Münster 1890; 40: broaște cari ieau chip omenesc.

2) *Cuv.* II, 397.

Broasca dădù fiului său colacul cel mai frumos. Atunci Sf. Maria nu putù *să-şi ţie râsul...* etc. Ib., 772[IX]: Isus mergând la Golgota erà urmat de Fecioara Maria, care plângeà. Intâlnindu-se cu o broască, *râse*... V. şi D. Cosmulei, op. cit., 47: «*Broaştele* să nu le omori, că te blesteamă.»

La Unguri,[1]) M. Klimo, *Contes et légendes de Hongrie*. Paris 1898; 108: Sf. Născătoare plângeà, se întâlneşte cu o *broască*. Aceasta o întreabă de ce plânge. Răspuns: Isus a fost răstignit. Atunci broasca îi spune că a avut 12 copii, şi o trăsură i-a omorît pe toţi. Maica Domnului hotăreşte ca broasca să nu putrezească niciodată, pentru că nu-şi plânge copiii. Cf. o povestire asemănătoare, în care *broasca* e binecuvântată, pentru că nu-şi plânge copiii, în *Zeitschrift des Vereins für Vokskunde*. XIII, 74.

La Poloni. Intâlnirea Maicii Domnului cu broasca şi binecuvântarea acesteia, în Oscar Dähnhart. *Natursagen*, Leipzig 1909. II, 248.

b) *Cocoş*. Cocoşul bătând din aripi stropeşte pe Jidani, cari de atunci au pistrui, în *Vor.*, *Dat.*, 41.

Din cele înşirate, reiese că *broasca* e binecuvântată din două motive: 1) Pentru că nu plânge pe copiii săi morţi, 2) pentru că a făcut să râdă pe Maica D-lui, atunci când erà întristată.

O legendă asemănătoare cu cele de mai sus se găseşte în G. Georgeakis, et L. Pineau, *Le Folklore de Lesbos*. Paris 1894; 273: Maica D-lui stă într'o peşteră. Aude trăsnind şi vede cerul întunecându-se: vine *Sf. Ion* care-i anunţă răstignirea lui Isus. Sf. Născătoare pleacă întovărăşită de 9.000 de persoane. Ajunge la un *fierar*, care-i spune că el a făcut cuiele pentru răstignire, mai multe decât i s'au poruncit. Il blestemă...

Tema din răspunsul lui Isus, cum anume erà lumea până la răstignirea sa,[2]) o regăsim, cu diferinţe, dar asemănătoare în fond, în colindele următoare: *Viciu*, 101, 102, 104, 105, 106. *Pamf.*, *Cr.*, 58. Ni se povesteşte cum Sfinţii, întrebând pe Dumnezeu când va fi sfârşitul lumii, acesta le răspunde că atunci va fi, când feciorul va da în tată, fata mare în mamă etc.,

Originea tipurilor 6 şi 7 trebue căutată, cum spune Marian,[3]) în legendele cari alcătuesc tipul 8, despre cari am vorbit.

Din aceste legende, cari aveau la bază «Visul Maicii Dom-

1) V. mai sus.
2) V. mai sus p. 39.
3) *Leg.*, 282.

nului», și chiar din acest vis, autorii colindelor au luat schema, pe care au îmbrăcat-o în haina frumoasă a poeziei, cum e de pildă următoarea descripție a lui Is. Hr., în care *pușca* e un anacronism obișnuit în felul de a lucrà al mentalității populare:

„Călutul lui
Negru pintenog
Luciu ca-și un corb,
Ba chivăra lui
Tăiată 'n săgeată
Pe ochi cam plecată,
Ba ochiții lui,
Două mure negre
Coapte sub răzoare
Neajunse de soare,
Da pușcuța lui
Duratul [1]) de vară
Fulgerul de seară" [2])

Pentru Hristos îmbrăcat în haină *mohorîtă* [3]), cf. Ev. Ioan, 19, 2 și 6: «..... et pallio *purpureo* induerunt eum», pasaj care e astfel redat în Coresi [4]): «și în vășmânt *mohorît* îmbrăcară el.»

Motivul cu descrierea îmbrăcămintei lui Hristos, din tipul 7, e de origine populară. Regăsim descripții asemănătoare nu numai în basmele românești, dar și în cele din Grecia, Serbia și din Albania. Cf. în această privință *Șăin.*, *Basme.*

Pentru Români: *Șăin.*, *Basme*, 286 și 727: pe hainele lui Făt-frumos erà «câmpul cu florile». Id. 410: aveà o «cămașă cu soarele de aur în piept».[5])

Intr'un basm din Grecia: ib., 248: aveà «soare în piept, luna în spate, și luceferei în umeri». O poveste albaneză spune (ib., 763): aveà «luna pe piept și soarele pe genunchi». In Serbia: purtà pe haine «un soare sub umărul drept, o lună sub cel stâng (id., 764).

Intr'o baladă din *N. Dens.*, *Chest.*, 4556 (Brăila), intitulată «soarele și Iana Ghizuleana,» găsim următoarea descripție:

1) Tunetul.

2) *Fr.-Cdr.*, *Mț. Apus.*, 11. Acest motiv al *căutării* fiului de către maică circulă și în literatura slavă, unde găsim descrieri asemănătoare. Pentru astfel de descrieri în folklorul nostru, cf. *Mar.*, *Leg.*, 293-98 și D. Caracostea., în *Convorb. Liter.* L (1916), 89 n. 1. V. și *Trib.*, 129 și I. Pop. Reteganul· *Trandafiri și viorele* [2]. Gherla, 1891, p. 61; D-l Ov. Densușianu în cursul d-sale de *folklor păstoresc*, ținut la Fac. de litere (1920), a arătat cum acest motiv, care circulă independent în literat. noastră populară dela Nordul și Sudul Dunării, a venit să se alipească și la sfârșitul *Mioriței.*

3) V. mai sus tip. 7 și *Tocil.*, *Mat. Flkl.* I, 1121.

4) *Tetraevanghelul Diaconului Coresi*, ed. Gherasim Piteșteanu. Buc. 1889; 228.

5) *Soarele* și *Luna* sunt considerați de poporul rom. ca *sfinți*, cari priveghează zi și noapte asupra omenirii.

„Un rând de haine să-mi faci,
Câmpul cu florile,
Cerul cu stelele.
In piept să-mi pui soarele
Şi în spate să-mi pui luna,
Şi 'ntr'amândoi umerei
Câte un luceferei !»

Luat din «Visul Maicii Domnului,» în tipul 6, e răspunsul lui Isus că el va mântuì lumea. (v. *Bârs.*, 7).

Asupra simbolismului numerelor fără soţ dela tipurile 6 şi 8, cf. *Şăin.*, *Basme*, 40-41 şi Gh. Ciauşanu, *Superstiţiile poporului rom.*, ed. Ac. Rom. Buc. 1914, 273-79.

Tipul 9: Vinderea lui Hristos de către Iuda.

Iuda vinde pe Hristos pe 30 de arginţi (sau de bani). După ce i se făgădueşte lui Pilat că va fi împărat al Jidovilor, se hotăreşte să-l răstignească pe Isus. Natura se întristează.

Variante. *Marien.*, 20. *Viciu*, 91, 94. *Bud.*, 68. *Pamf.*, *Cr.*, 34, 37. *Alex*, 144. *I. Crg.*, I, 125. II, 160. *A. Pann*, 47. *Tocil*, *Mat. Flkl.* I, 1462, 1483. *Gast.*, *Rev. ist. arh.*, III, 103.

Originea (V. Gaster, *Lit. pop*, 353-56) este o «epistola apocrifă atribuită lui Pilat», în care, între altele, se povesteşte cum în momentul răstignirii soarele s'a întunecat şi tot pământul s'a cutremurat. Compara cu pasagiul următor din *Marien.*, 20:

„Soarele se 'ntunecà,
Luna 'n sânge se 'mbrăcà,
Munţii se cutremurà".

CICLUL IV

Intâietatea lui Hristos şi a florilor.

(Tip. 10, 11)

Tipul 10: Întâietatea lui Hristos.

Stau la masă: Isus Hristos[1]), Sf. Petru[2]), Sf. Ion[3]), Crăciun[4]), Maica D-lui[5]), şi alţi sfinţi.[6]) In alt tip, Mântuitorul e înlocuit cu Dumnezeu.[7])

1) *Marien.*, 27. *Teod. P.*, 23, 24, 25 *Fr.-Cdr.*, *Mţ. Apus.*, 6. *Pasc.*, 16
2) *Marien.*, 27. *Fr.-Cdr.*, *Mt. Apus.*, 6. *Pasc.*, 16.
3) *Teod. P.*, 23, 24, 25. *Bârs.*, 10. *Pamf.*, *Cr.*, 31, 32.
4) Id. in plus *Păsc.*, 16.
5) *Pasc.*, 16.
6) *Marien.*, 27. *Fr.-Cdr.*, *Mţ. Apus.*, 6.
7) *Bars.*, 10 *Pamf.*, *Cr.*, 31, 32 *Rauţ.*, *Muscel*, 22

La întrebarea: cine e mai mare, reiese că Is. Hr. e mai mare «de împărăție și de domnie,»[1]) dar că Sf. Ion e mai de demult, pentru că l-a botezat pe Isus.[2]) In alte variante, ni se spune că Sf. Petru sau Crăciun sunt mai bătrâni.[3])

Variante. Marien., 27. *Teod. P.*, 23, 24, 25. *Fr.-Cdr.*, *Mț. Apus.*, 6 *Păsc.*, 16. *Pamf. Cr.*, 31, 32. *Dum.*, 356, 357. *Bârs.*, 10. *Bart.*, 180. *Răuț.*, *Muscel*, 23.

Originea. Ev. Mateiu 17, 1-4: ucenicii întreabă pe Isus cine e mai mare. Mântuitorul aduce un prunc și răspunde că acel care va venì la dânsul, va fi mai mare. Ev. Luca, 9, 46-48. Id., 22, 24-27: cel care e mai mare să fie ca cel mai mic.

Acest pasaj trebue să fi dat naștere colindelor de mai sus.

In popor, Sf. Ion e considerat ca unul din Sfinții cei mai mari, pentrucă a botezat pe Isus. Vezi în această privință *Mar. Sărb.*, I, 215-227, 220: «din cauză că Sf. Ioan Botezătorul a fost *nănașul lui Dumnezeu*, îndătinează Românii de a-i serbà ziua ca și oricare altă *sărbătoare mare* sau ca Duminica». Rădulescu-Codin și D. Mihalache, *Sărb. pop.*, 17-18. *N. Dens.*, *Chest.*, passim și *Hasdeu, Chest.*, id. In ziua de Sf. Ion se face *iordănitul*: umbla copii din casă în casă cu căldărușa, și botează pe oameni, primind în schimb daruri (Mar., *op. cit*, 225-26. Rădulescu-Codin, id. l. c. Hasdeu, *Chest.*, id.)

Crăciun e înfățișat în literat. noastră populară ca un *moș bătrân*. (V. variantele de mai sus, colindele unde e vorba de *Crăciun* și *Pamf.*, *Cr.*, 3.)

Tipul 11: Intâietatea florilor.

Cele trei flori sfinte din raiu se întreabă care e mai mare. Răspuns: Isus Hristos e mai mare,[4]) sau Mântuitorul le spune că nici una nu e mai mare ca cealaltă.[5]) In cele mai multe variante, ca răspuns, florile își înșiră calitățile: floarea vinului e mai mare, pentru că dacă n'ar fi dânsa, n'ar fi vin. Floarea grâului idem, căci altfel n'ar fi grâu. Floarea mirului idem.

Variante. Reteg., 7. *Fr.-Cdr.*, *Mț. Apus.*, 2, 15. *Viciu*, 133, 137, 138, 139, 140, 141, 142. *Bibic.*, 322. *Bârs.*, Ad. 2. *Pamf.*, *Cr.*, 61. *Trib.*, 157[XXVII].

1) *Marien.*, 27. *Teod. P.*, 23, 25. *Fr.-Cdr.*, *Mț. Apus*, 6. *Bârs.*, 10. *Pamf.*, Cr., 31, 32. *Bart.*, 180. In *Răuț.*, *Muscel*, 23, Dumnezeu e mai mare.
2) *Teod. P.*, 23, 25. *Păsc.*, 16. *Pamf.*, Cr., 32. *Dum.*, V 356, 357. In *Răuț.*, *Muscel*, 23, Sf. Ion e numai „mai bătrân".
3) *Teod. P.*, 22, 25. *Dum.*, 356, 357. *Fr. Cdr.*, *Mț. Apus.*, 6.
4) *Reteg.*, 7. *Fr. Cdr. Mț.*, *Apus.*, 15.
5) *Bibic.*, 322. *Bârs.*, Ad. 2.

Originea. Vezi mai sus, tipul 10. Pentru grâul, vinul și mirul cf. cele spuse la tipul 12.

Această temă o regăsim în colindele următoare: *Păsc.*, 20, 45, 46. *Pamf.*, *Cr.*, 46, 47, 48, în cari ni se povestește cum floarea soarelui, a grâului, a crinului, a trandafirului sau a porumbului stau la poarta raiului—florile considerate, deci, ca fiind mai de seamă—și judecă pe celelalte flori «ce au făcut miroasele».

Răspândirea apocrifului care a dat naștere tipului următor explică aceste colinde, în cari poporul a prelucrat unul din subiectele sale favorite.

Tipul 12: Grâul, vinul și mirul.

Sfinții întreabă pe Isus[1]) ce e grâul, vinul și mirul. Hristos le explică, că atunci când a fost răstignit, carnea care-i cădeà jos s'a prefăcut în grâu, sângele în vin, iar sudoarea în mir.

Variante. Marien., 22, *Teod.*, *P.*, 27, 28. *Reteg.*, 7. *R. Cod.*, 103. *Fr.-Cdr.*, *Mț. Apus.*, 2, 5. *Păsc.*, 10. *Bibic.*, 321. *Bârs.*, 21. *Pamf*, *Cr.*, 39. *Alex.*, 146. *Dum.* II, 335. *Viciu*, 90, 95, 96, 138, 139, 140, 141, 142. *Tocil.*, *Mat. Flkl.* I, 524. *Trib.*, 153 XXIII. *Răuț.*, *Muscel*, 34.

Originea. G. Dem. Teodorescu în *Noțiuni despre colindele române*, p. 43: «Chestiunea cuminecării cu vin și pâine — care personifică sângele și carnea Domnului — precum și consacrarea celui creștinat prin ungerea cu Sfântul mir, au fost dela început niște mistere puțin înțelese de lumea profană și neștiutoare».

Pentru a explicà acest mister pe înțelesul tuturor, trebue să fi fost un apocrif, precum au fost altele scrise în acelaș sens, pentru tălmăcirea altor taine.

Acolo trebue căutată originea tipului de mai sus.

CICLUL V

Răsplătirea celor buni și pedepsirea celor răi.

(Tip. 13, 14)

Tipul 13: Avutul și săracul.

Dumnezeu și Sf. Petru se coboară pe pământ și merg la casa avutului, de-i cer sălaș. Acesta le refuză. Săracul îi primește și-i ospătează. Plecând a doua zi la drum, Dumnezeu îl întreabă pe

1) Intreabă pe Dumnezeu: *Răut.*, *Muscel*, 34.

Sf. Petru ce vede. Acesta îi răspunde că zărește casa avutului care ardeà, sau erà scufundată în iad, și casa săracului în raiu, sau argintată și poleită cu aur.

Variante. *Marien.*, 23. *Daul.*, 39. *Dens.*, *Haț.*, 67. *Viciu*, 72, 73, 74, 75, 76. *Bibic.*, 320. *Bârs.*, 16, Ad., 3. *Bud.*, 70[9]. *Pamf.*, *Cr.*, 55. *Neam. Rom.*, 25. *Bart.*, 33, 129. *Alex.*, 109. *Hetcou*, 43.

Originea. In mediile unde păstoritul erà răspândit, D-zeu și Sf. Petru sunt ospătați de un cioban, care e răsplătit. Erà firesc ca poporul să-l pue pe păcurar în situația de a ospătà și de a fi binecuvântat, dat fiind cele ce știm despre oaspeți și păstorit[1]) și despre felul simpatic cum e privit de popor acest fel de vieață.[2])

Tema cu răsplătirea celui bun și pedepsirea celui rău este unul din acele motive cari erau foarte mult răspândite. Legende religioase edificatoare în acest sens, parabole cu un astfel de fond, erà firesc să fie lățite și păstrate cu îngrijire de mintea unui popor foarte încrezător și aplecat spre astfel de subiecte.[3])

Coborîrea lui Dumnezeu și a Sf-lui Petru pe pământ, e o temă obișnuită în literatura noastră populară. Cf. *Șăin.*, *Basme*, 143, 573, 585: D-zeu și Sf. Petru coborîți pe pământ «sub chipul a 2 moșnegi, caută adăpost în casa unui *sărac milos*, și spunându-i că nu vor mâncà până nu le-a frige ce are mai drag la casă», omul își luă copilul și-l puse pe vatră. «Cât de mare fu însă mirarea lui, când văzù că pe locul focului crescuse iarbă verde, și copilul se jucà cu niște mere de aur.» 653, 671, 854, 882: D-zeu și Sf. Petru fiind găzduiți de un *păstor*, aceștia îi fac daruri. 895.

Tipul 14: Loc în raiu.

Sf. Petru stând în raiu, vine mamă-sa să-i ceară loc, dar el n'o primește, pentrucă n'a dat săracilor și a fost necinstită ca birtășiță. Numai în două variante (*Viciu*, 111. *Hetcou*, 48) se spune că a fost primită în raiu, pentrucă a făcut prescuri Sâmbăta seară, sau pentrucă a îndestulat pe săraci. Nu-l primește nici pe tatăl său, pentrucă à fost birău. De asemenea, nici surorii sale nu-i dă loc,[4]) și primește în raiu numai pe frate-său, pentru-

1) V. I. A. Candrea, *Straturi de cultura și straturi de limba*.....: Buç. 1914; 21 22.
2) V. mai jos tipul 24.
3) V. ciclul I.
4 In *Daul.*, 52, Sf. Petru o primește pe soră sa în raiu, pentrucă a ospătat pe săraci.

că a fost cioban la oi și a îndestulat pe drumeți cu brânză și lapte.[1])

Variante. *Marien.*, 29. *Dens.*, *Haț.*, 41. *Viciu*, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 117. *Alex.*, 139. *Ms. Reteg.*, fol. 105. *Daul.*, 52. *Hetcou*, 47.

Fratele *păcurar* este primit în raiu: *Marien.*, 29. *Viciu*, 112, 115, 117. *Alex.*, 139. *Ms. Reteg.*, fol 105.

Originea. Vezi Hasdeu, *Cuv.*, II, 308-310. Intr'o baladă sârbească, pe care o reproduce Hasdeu, se povestește drumul Sf. Marii în iad, unde vede pe osândiți chinuindu-se. Sf. Petru, care o întovărășește, îi explică de ce sunt chinuiți: cutare a fost *judecător nedrept*, o femee a fost *cârciumăreasă necinstită*, etc.

Balada sârbească, spune Hasdeu, «a confundat nu fără dibăcie, *călătoria Maicii Domnului la Iad*, rămasă ca fond al narațiunii, cu alte motive poporane».[2])

Bulgarii au și ei o colindă asemănătoare cu *Marien.*, 26.[3])

Autorii colindelor cari constituesc tipul de care ne ocupăm au urmat o cale asemănătoare cu aceea pe care a mers autorul baladei sârbești.

Cu acest prilej, facem loc și noi cuvintelor lui Ozanam:[4]) «comme des plantes touffues ne peuvent croître ensemble sans se mêler, s'envelopper, se nuire peut-être; de même, dans cette forte végétation poétique, chaque fable pousse des branches qui vont s'entrelacer avec les rameaux voisins.»

Cf. pentru alte amănunte ciclul următor. Simpatia arătată fratelui păcurar este de origine populară. Pentru păstorit, v. tipul 24.

---

1 In 4 variante, nici fratele nu e primit: dar aci el *nu e păcurar*: e îndepărtat pentrucă a omorît oamenii la drumul mare: *Viciu*, 111, 114, 116, sau pentrucă a fost birău nedrept: *Hetcou*, 48.

2) Op. cit., 310.

3 Pentru colinda bulg., v. Hasdeu, op. cit., l. c. și pp. 495-96. Aceasta colindă e inspirată *numai* din «călătoria Maicii D-lui la iad.»

4 Ap. Hasdeu, id., 311. Pentru felul cum au lucrat autorii colindelor, inspirându-se din diverse apocrife, cf. studiul nostru, §§ 3, 4, concluzia, și Hasdeu, ib., 494.

CICLUL IV:

Judeţul din urmă şi vieaţa viitoare.

(Tip. 15, 16, 17).

Tipul 15: Judeţul din urmă.

Se descrie cum va fi judecata din urmă: cei păcătoşi vor fi trimeşi în iad, iar cei buni vor fi dăruiţi de Dumnezeu şi primiţi în raiu.

Tipul 16: Raiul.

Descrierea raiului, unde sunt primiţi numai cei cari au făcut bine.

Tipul 17: iadul.

Descrierea muncilor la cari sunt supuşi păcătoşii în iad.

Variante. Tipul 15: *Marien.*, 35. *Vor.*, *Dat.*, 78. *Pamf.*, *Cr.*, 57. Tipul 16: *Marien.*, 33. Tipul 17: *Marien.*, 34. *Vor. Dat.*, 79. O descriere a raiului şi a iadului, în *A. Pann,* 31-38, şi *Tocil.*, *Mat. Flkl.*, I, 1479, 1484.

Originea. Tipul 15: Hasdeu, *Cuv.*, II, 415-425, a publicat *Apocalipsul Apostolului Pavel,* care cuprinde numai redacţiunea scurtă, adică «judecarea sufletului de către Dumnezeu». Redacţiunea lungă, care nu e cuprinsă în ms. popei Grigore, cuprindeà şi «răsplătirea sufletului celui bun în Paradis», şi «pedeapsa sufletului celui rău în infern».[1]) Hasdeu presupuneà însă că Românii au cunoscut în sec. 16 şi redacţiunea lungă (op. cit., 445-46), presupunere confirmată prin publicarea *Codicelui Marţian.*[2])

Un alt apocrif în care se descrie *vedenia judecăţii din urmă* este *Vieaţa Sf. Vasile cel nou,* scrisă de Grigore, ucenicul lui. Din cauza popularităţii acestei teme, partea din vieaţa Sf. Vasile, care cuprindeà *vedenia,* devine o carte specială, «deosebită de partea relativă din vieaţa Sf. Vasile cel nou.»[3])

Pe noi ne interesează descrierea pe care o face Grigore, ucenicul Sf. Vasile, a «vămilor drăceşti», aşezate între pământ şi poarta cerului. Vămile sunt în număr de 21: a furtişagului, a

---

1) Hasdeu, ib., 411-12.

2) Cf. N. Drăganu, *Codicele Todorescu* şi *Codicele Marţian*, ed. Ac. Rom. Buc. 1914, pp. 179-80. Asupra *Apocalipsului* citat, v. şi id., pp. 85-86; textul Cod. Todorescu întregeşte lacuna din textul Hasdeu.

3) Gaster, *Lit., pop.*, 441. Pentru *Vieaţa Sf. Vasile cel nou* şi mss. rom. cari o cuprind, v. id., 439-444. Pentru popularitatea acestei povestiri, ib., 440 şi 441. V. şi D. Rousso, *Studii bizantino-române.* Buc. 1907, p. 21 sq.

scumpetei, a lenevirii, a milostivirii, etc.[1]) Apoi Grigore descrie județul din urmă (*ms. Gaster)* sau e dus în raiu și în iad, unde vede muncile păcătoșilor (*ms. Densușianu*).

Vieața Sf. Vasile cel nou a fost tipărită românește mai întâiu la M-rea Neamțului, în 1813, la Râmnic, în 1816, și apoi la București, în 1819.[2])

Redacțiunile românești manuscrise au fost date la iveală de Gaster[3]) și de d-l Ov. Densușianu.[4])

Descrierea judecății din urmă, după cum am amintit mai sus, a dat naștere la alte mss. deosebite.

O regăsim publicată de Gaster (*Crest. rom.*, II, 216-19) după 3 mss., într'o redacțiune datorită mai ales Apocalipsului lui Ioan Bogoslovul. E cuprinsă de asemenea și în *Vieața prea cuviosului părintelui nostru Nifon* (Gaster, id., 228-89). Ms. 139 din Bibl. Ac. Rom.[5]) cuprinde o redacțiune a vedeniei judecății din urmă, care are la bază, de asemenea, Apocalipsul lui Ioan Bogoslovul. Vezi ms. 356 (id.), fol. 69: «cuvânt păntru eșirea sufletului dăn trup și păntru înfricoșata a doao venire a lui Hs.», și ms. 3421, fol. 8-8v.[6])

1) Pentru vămi, cf. D. Rousso, op. cit., pp. 21-22 și 22 n. 2.

2) Pentru ed. M-rea Neamțului, cf. *Viețile sfinților din luna lui Martie..... în Sf. Mănăstire Neamțului..... în anii dela Hs. 1813, Martie 22*, la ziua de 26 Martie (fol. 187v-207v). Sunt 20 de vămi. Cf. și *Viețile Sfinților*, ed. Buc., vol. VIII, pp. 875-973. In *Viața svinților*, ed. Dosofteiu, nu e cuprinsă *Vieața Sf. Vasile cel nou.* Gaster menționează însă un ms. din anul 1692 (*Lit. pop.*, 439), în care se povestește vieața acestui sfânt. Pentru ed. Râmnic, cf. Bianu-Hodoș, *Bibliogr. rom. v.* III, 162 (no. 925), D. Rousso, *Studii bizantino-romăne*, p. 24 și id., *Studii și critice*. Buc. 1910, p. 109. Ed. București se află în Bibl. Ac. Rom., necatalogată. Cf. Ov. Densușianu (op. cit. la n. 4), p. 58 n. 1, pentru titlul acestei edițiuni. D-sa nu cunoștea ed. Râmnic.

3) In *Crest. rom.* I, 301-304. Descrierea judecății din urmă se găsește la pp. 302-304.

4) Ov. Densușianu, *Studii de filologie rom.* Buc. 1898, 61-98. Ms. e din cei din urmă ani ai sec. XVII-lea, aflător în Bibl. Națională din Paris. Mss. rom. cari cuprind *Vieața Sf. Vasile cel nou* se află în Bibl. Ac. Rom. Ms. 34 (v. *Catalogul mss. rom.* Buc. 1907, I, 97), ms 491 (id. II. Buc. 1913, p. 230), mss. 3604 și 3613 (sec. XVIII). In ms. 491 se află și, deosebit de vieața acestui sfânt, «vederea înfricoșatului județ» (ib. 231).

5) V. *Catalogul* cit. I, 316-17.

6) Cf. această lucrare, p. 6, n. 3. Asupra Apocalipsului Sf. Ioan Bogoslovul, cunoscut de Români în sec. 16, cf. Hasdeu, *Cuv.* II, 436 sq. Pentru *Inv. lui Neagoe*, v. D. Rousso, *Studii bizantino-rom.*, 3-29, *Studii și critice*, 1-23, și id., în *Bulet. Com. ist. a Rom.* I. Buc. 1915; 22-23 și 49. V. și N. Drăganu, op. cit., p. 79, n. 2. Pentru *amărîta turturică*, cf. D. Rousso, *Studii și critice*, 23-26.

Vedem, astfel, cât de largă răspândire a avut această temă, şi din câte izvoare diferite se puteau inspirà autorii colindelor religioase. Asupra judecăţii din urmă în tradiţiunea noastră populară, v. *Vor*, *Dat.*, 1286-88.

Tipurile 16 şi 17. Despre iad Haşdeu zice: «niciodată capitala Satanei n'a fost mai frecuentată ca în cursul veacului de mijloc. In literatură..... acea epocă ne-a lăsat mai multe pelerinagii la iad decât la Ierusalim, şi în orice cas, nişte pelerinagii mai citite.»[1].

Vezi *Şăin.*, *Basme*, 413, n. 1: «din aceste apocrife descrierea raiului şi a iadului intră apoi şi în cântecele poporale», invederându-se astfel încă odată netăgăduita influenţă a literaturii populare scrise asupra celei nescrise.»

Asupra răspândirii acestei teme, cf. *Hasdeu*, *Chest.*, passim. De ex. în 3423 (Dorohoiu): «despre raiu poporul crede că ar fi o grădină plină de tot soiul de pomi, unii înfloriţi, alţii încărcaţi de poame coapte. Acolo sufletele stau la mese pline cu toate bunătăţile». Despre iad, crede că este «un întuneric nemărginit, în care se află diferite feluri de munci, după felul păcatelor comise.»

Dat fiind subiectul, fantezia populară erà liberă să-şi iea sborul şi să creeze cele mai îngrozitoare munci şi chinuri pentru păcătoşi, şi vieaţa cea mai fericită pentru făcătorii de bine.

Lăsăm să vorbească acì pe Gaster: «In genere, este fapt constatat că poporul citeşte şi iubeşte aceea ce-l aţâţă sau îl înspăimântă într'un mod covârşitor. Cu cât mai mult încă când e vorba a găsì o desluşire pentru veşnica cimilitură a vieţii: moartea. Starea sufletului după ieşirea lui din trup interesà şi interesează pe omenire mai mult decât orice, şi descrierea iadului şi a raiului este obiectul de predilecţiune al fantaziei populare».[2])

Dintre apocrifele cari au avut o influenţă netăgăduită asupra concepţiei populare despre vieaţa după moarte, este fără îndoeală şi *Călătoria Maicii Domnului la iad.*[3]) In acest apocrif ni se povesteşte ducerea Maicii D-lui, însoţită de Arhanghelul Mihail, la iad, unde vede muncile groaznice la cari sunt supuşi păcătoşii. Arhanghelul Mihail îi explică pentru cari rele sunt pedepsiţi.

---

1) Hasdeu, op. cit., 406.
2) *Lit. pop.*, 440.
3) In Hasdeu, *Cuv.* II, 312-67. Cf. şi Pypine et Spasovič, op. cit., pp. 100 şi 103. Pentru vieaţa după moarte, cf. şi id., p. 100.

Această *călătorie* a dat naştere la sute de alte redacţiuni cu acelaş subiect: vezi, de pildă, ms. 535 (Bibl. Ac. Rom.),[1]) în care se descrie «în ce chip vin îngerii cei milositivi de iau sufletul dela trup, şi ce veselie aude sufletul acela». Ms. mai cuprinde o «învăţătură pentru muncile iadului şi pentru osândirea sufletului celui păcătos». Amintim aci şi *Epistolia Maicii Domnului* (Hasdeu, op. cit., 21-55), în care se ameninţă cu grele pedepse acei cari nu vor respectà *Duminica*, apocrif care de asemenea erà foarte mult cetit şi copiat (cf. id. 21).

Basme româneşti cu descrierea iadului şi a raiului, v. în *Şăin., Basme*, 435-46.[2])

CICLUL VII

Pedepsirea lui Iuda şi a necredincioşilor.

(Tip. 18, 19).

Tipul 18: Tânguirea Sf. Vineri.

Sf. Vineri vine să se plângă lui Dumnezeu, că fiind trimeasă pe pământ ca să boteze, Irod a prins-o, a tăiat-o şi a fiert-o 3 zile într'un cazan cu răşină. Domnul se supără şi trimete pe Sf. Petru şi pe Sf. Ilie cu trăsnetele. Acesta dă drumul fulgerelor, dracii se sperie şi se botează toţi de frică. Sf. Vineri creştinează toată lumea.

Variante. Teod., P., 32. *Pamf., Cr.*, 53. *N. Dens., Chest.*, 4556 (Buzău).[3])

Tipul 19: Prada din raiu.

Dumnezeu[4]) stă în raiu cu Sfinţii. Unul din Sfinţii notaţi în va-

---

1) *Catalogul* cit. II, 280. V. şi mss. 2989, 3108, 3110, 3627, din Bibl. Ac. Rom.

2) V. şi *Graiul n.*, 414, descrierea iadului într'o urare cu pluguşorul, şi *Teod., P.*, 412, descrierea raiului şi a iadului, într'o baladă intitulată «soarele şi luna». Deasemenea, bogatul material din *Vor., Dat.*, 1268—1274. Pentru călătoriile lui Alex. Machedon la raiu şi iad, cf. N. Cartojan, op. cit., 86. V. şi p. 91 «raiul şi iadul sunt elemente furişate din literatura religioasă în literatura populară». Cf. *I. Crg.* III, pp. 2—4.

3) *Jidanii* sunt pedepsiţi de Sf. Ilie şi de Sf. Ion.

4 In *Răuţ., Muscel*, 25, Maica Precista.

riante vine să-l anunțe că Iuda a prădat raiul, lăsându-l pe întuneric. Dumnezeu trimite pe Sfinți (v. variantele), cari gonesc pe Iuda din raiu și readuc lucrurile furate.

Variante. Vestea o aduce: Dumnezeu: *Alex.*, 149. Arh. Mihail: *Marien.*, 30. *Teod.*, *P.*, 33. *Viciu*, 122. *Bur.*, 43. *Neam. Rom.*, 24. Sf. Vineri: *Giuglea*, 246. *Viciu*, 118, 119, 120, 121. Sf. Maria: *Mar.*, *Sărb.* I, 10, 12, 13. *Păsc.*, 23. Ruja raiului: *Bibic.*, 324. Sf. Petru: *Bârs.*, 12. Un stol de porumbei: *Răuț.*, *Muscel*, 25.

Il gonesc pe Iuda din raiu: Sf. Ilie fulgerând: *Marien.*, 30. *Daul.*, 32. *Teod.*, *P.*, 33. *Giuglea*, 246. *Hetcou*, 39. *Răuț.*, *Muscel*, 25. *Mar. Sărb.* I, 11. *Viciu*, 118, 119. *Bibic.*, 324. *Bur.*, 43. *Alex.*, 149. Sf. Ion botezând: *Teod.*, *P.*, 33. *Păsc.*, 23. *Viciu*, 122. *Bur.*, 43. Sf. Petru: a) ploi bătând: *Teod.*, P., 33. b) trăsnind: *Mar.*, *Sărb.* I, 16. c) cu biciul lui Dumnezeu: *Bârs.*, 12. Sf. Maria: 1) trăsnind: *Mar.*, *Sărb.* I, 10, 12, 13, 14, 16. 2) tămâind: *Mar.*, *Sărb.* I, 12. Is. Hristos: *Neam. Rom.*, 24. Dumnezeu: *Șez.* X, 10.

Marien., 30. *Daul.*, 32. *Teod.*, *P.*, 33. *Giuglea*, 246. *Mar.*, *Sărb.* I, 10, 11, 12, 13, 14, 16. *Păsc.*, 23. *Viciu*, 118, 119, 120, 121, 122. *Bibic.*, 324. *Bârs.*, 12, 13. *Bur.*, 43. *Neam. Rom.* VI, 24. *Alex.*, 142, 149. *Șez.* X, 10. *N. Dens.*, *Chest.*, 4553 (Constanța), 4554 (Hațeg com. Ostrovu mare). *Pamf.*, *Sărb.*, 60. *Hetcou*, 39. *Răuț.*, *Muscel*, 25.

Originea. Tipul 18. Originea colindelor cari alcătuesc acest tip este *legenda Sf. Vineri*, publicată de Hasdeu în *Cuv.*, II, 145—156. Vezi Gaster, *Lit. pop.*, 382—92.

Despre acest apocrif, Hasdeu spune: «Legenda Sfintei Vineri prezintă toate fantasticele peripeții ale unui basm, și tocmai de aceea erà predestinată a devenì foarte populară, căci oricare ar fi religiunea cea nominală a unui popor, religiunea sa reală va rămâneà totdeauna mitologică.»[1])

Sf. Paraschiva e numită Sf. Vineri, pentrucă ziua ei se prăznuește la 14 Oct., sărbătoare numită *Vinerea Mare.*[2])

Cu privire la amalgamarea de elemente păgâne și creștine (bogomilice), din cari e alcătuită legenda Sf. Vineri, și legendele legate de dânsa în literatura noastră populară, Hasdeu zice: «Legenda Sf.

1) Op. cit., 413.
2) Cf. Ep. Melchisedec, *Vieața și minunile cuvioasei.... Parașchevei.* Buc. 1889, pp. 4—7, minunile, și 7—17, vieața ei. Ea se aflà în: a) Varlaam, *Cazania* (fol. 12—15v); b) *Viețile Sfinților*, ed. Dosofteiu; c) id. ed. Neamțu.

Vineri e unul din cele mai vechi monumente ale limbii române, și într'însa pare a se fi amalgamat reminiscențele păgâne despre zeița Vinere, care se prezintă în basme înconjurată de fiare și păzită de o cățelușe cu dinții de fier.»[1]

In popor, pretutindenea *Vinerea* e socotită ca cea mai sfântă zi din săptămână, sau ca una din zilele cele mai sfinte. In această zi «nu se spală, nu se coase, că rămâi orb și zaci de brâncă.»[2]

Sub numele de «*Vinerea mare*», spune d-l Pamfile, «se înțelege de către poporul român de pretutindeni sărbătoarea *Cuvioasei Parașchiva,* prăznuită de biserică în ziua de 14 Octomvrie.»[3]

Poporul crede că Sf. Paraschiva «a fost chinuită de păgâni într'o Vineri». In jud. Tecuciu, se spune că a fost fiartă în smoală. Acestea ne indica ce însemnată influență a avut apocriful Sf. Vineri asupra sufletului poporului. Faptul că la sfârșitul redacțiunii apocrife se recomandă cinstirea zilei de *Vinerea mare,* «ne arată —cum observă Gaster—că Sf. Vineri din această legendă este o personificațiune a *zilei Vineri*».[4]

Poporul a reținut mai ales epizodul cu fierberea Sfintei în cazanul cu smoală, care figureaza, pe lângă altele, în redacțiunea apocrifă.[5]

La Bulgari, găsim o legendă care se aseamănă cu tipul de care ne ocupăm (v. Ad. Strausz., *Bg. Vksd.*, 430): Sf. Niculae, Sf. Petru, Sf. Ioan și Sf. Ilie se pregătesc a merge la Dumnezeu, ca să stea la sfat. Vine *Sf. Maria* și le spune că în țara *Pavlicianilor,*[6] la Ianina, nu mai crede nimeni în D-zeu. Sfinții merg la Dumnezeu și se sfătuesc. Marea îi revine Sf. Niculae, ca patron al ei. Botezarea apelor și pădurilor îi revine Sf. Ion. Cheile raiului Sfântului Petru. Acesta dă drumul norilor și vânturilor asupra țerii răsvrătite. Iar Sf. Ilie, cu trăsnetele și cu tunetul, pustiește, dimpreună cu ploile torențiale și cu seceta, țara Pavlicianilor, cari cer iertare și revin la dreapta credință.

---

1) Id. 143. Cf. și *Șain., Basme,* 985—86. *R.-Cod. Mih., Särb. Pop.,* 113: St. Vineri locuește prin codri.»

2) *R.-Cod. Mih., Särb. Pop.,* **111.** Cf. *N. Dens., Chest.,* passim E. Baican, *Obiceiuri la Rom.* Buc. 1884, 12, și *Vor., Dat.,* 272—74.

3) *Pamf., Särb.,* 59—60. V. și *Mar., Särb.* I, 103.

4) *Lit., Pop.,* 385.

5) Hasdeu, op. cit. 149.

6) Legenda bulg. este îndreptată—în contrast cu colindele rom.—în potriva Bogomililor. Pentru influența bogomilică și Sf. Vineri, cf. Hasdeu, op. cit., 27. V. și id., 167—68, pentru legenda Sf. Vineri și a Sf. Duminici. Asupra atributelor Sf. Ilie—tunetul și fulgerele—v. mai departe.

Tipul 19 trebue să-și aibă originea, cât privește prădarea raiului, într'un apocrif. Restul, adică povestea cu Sf. Ilie trăsnind, reflectează felul special cum poporul privește pe Sf. Ilie.[1])

Sf. Ilie e înfățișat în tradiția noastră populară, pe de o parte având atributele lui *Helios* și *Jupiter* (carul cu caii și fulgerul), pe de alta ale lui *Vulcan* (șchiop).[2])

---

1) Cf. judicioasa observație a d-lui T. Pamfile, în *Pamf.*, *Cr.*, 225. V. *Șăin.*, *Basme*, 17, 542, unde aseamănă tema furării lunii și a soarelui de către monstrii, cu tipul de care ne ocupăm.

2) In Biblie, Sf. Ilie e înfățișat într'un *car de foc, cu cai de foc.* El e ajutat de *foc* care se *coboară din cer.*

Biblia Sacra. Liber regum. IV, Capit. I, 10: «Respondensque *Elias*, dixit quinquagenario: Si homo dei sum, *descendat ignis de caelo*, et devoret te et quinquaginta tuos. *Descendit*, itaque, *ignis de caelo*, et devoravit eum et quinquaginta qui erant cum eo». V. și id. IV, cap. I, 12, și 14. Id. Cap. II, 11: «Cumque pergerent, et incendentes sermocinarentur, ecce *currus igneus et equi ignei* diviserunt utrumque: et ascendit *Elias* per turbinum in coelum.»

Vieața Sf. Ilie e scrisă «din dumnezeiasca scriptură, din cărțile a 3-a și a 4-a împărății adunată în scurt, și de la Metafrast și de la alții» (V. *Viețile Sfinților*, ed. M-rea Neamțu 1814, fol. 194).

Dăm aci pasagiile cari ne interesează din *Viețile Sfinților*:

Exemplarele aflătoare în Bibl. Ac. Rom. a *Vieților Sfinților*, ed. Dosofteiu (v. Bianu-Hodoș, *Bibliogr. rom. veche.* I, 240 sq.) Iași, 1682—86, sunt defectuoase. Cel mai complet merge numai până la 7 Iulie. De aceea, ne folosim, în locul ed. Dosofteiu, de *Mineiul pe luna Iulie,* ed. Buzău 1698) (v. mai jos).

1) *Mineiul luna lui Iulie..... tipărit în Sf. Episcopie de la Buzău, în anul de la zidirea lumii 7206 (1698).* 2) *Viețile sfinților din luna lui Iulie, care s'au tălmăcit din limba rusască în limba românească.... în sf. mănăstire Neamțului...... în anul de la Hs. 1814.* 3) *Viețile sfinților cari sânt prăznuiți de sfânta noastră biserică creștină ortodoxă.* Vol. IX. Buc. 1905.

(Exemplarul ed. Dosofteiu, de care am vorbit, este întregit printr'o redacțiune ms. posterioară. Dăm mai jos și această redacțiune, care cuprinde un rezumat al Vieții Sf. Ilie).

Ms. posterior ed. Dosofteiu: «Intr'această lună în 20 de zile, sfântul slăvitul Proroc Ilie Thesviteanul...... Și când l-au născut maică sa (pe Ilie), au văzut tată-său Sovac în vis..... niște bărbați cu veștminte albe, și unde-l *înfășà cu foc, și-i da să mănânce văpae de foc......* Acesta iaste Ilie, *carele cu ruga au pogorît de 6 ori foc de la cer.... și pe 50 îndoiți au ars.....* și fu luat la ceriuri *cu car de foc.*»

Mineiul, ed. Buzău 1698, fol 68v: Sf. Ilie se roagă de D-zeu *să coboare foc din cer:* «și au *căzut foc* de la Domnul. din cer, și au mistuit jirtvele (jertfele)..... (fol 69v) și au fost când mergé ei și vorbià, iată *un car de foc* și *cai de foc* au despărțit între amândoi, și s'au luat Ilie cu vihor mare ca spre cer». (V. și *Mineiul luna lui Iulie..... tipărit..... în Sf. Episcopie Râmnicului, la anul..... 1780.* Fol. 117 și 119v.)

a) *Sf. Ilie = Helios-Jupiter.* Vezi *Hasdeu, Chest.*, passim (această credință o regăsim pretutindenea răspândită), în care se spune că Sf. Ilie aleargă prin cer într'un car tras în goană de cai, și trăsnește pe draci, dușmanii lui neîmpăcați. *Graiul n.* I, 197, 212: «Sf. Ilie vara umblă în car de foc pe nori și vrea să omoare dracii. El nu știe când îi este ziua lui, căci ar omorî pe toți diavolii. In ziua asta i-a dat D-zeu puterea să-i omoare». 219: ca să pedepsească pe diavol, Dumnezeu i-a dat Sfântului Ilie un car de foc cu doi cai și un biciu, ca să-i trăsnească. Când fulgeră, atunci dă Sf. Ilie cu biciul în cai. 222, 235, 238, 247. *Vor., Dat.*, 501: Sf. Ilie în luptă cu dracul. 522: «Sf. Ilie nu știe când e ziua lui, că ar face un chef de s'ar prăpădì lumea.» *R.-Cod. Mih., Sărb. Pop.*, 80: «când tună tare, umblă Sf. Ilie cu căruța.» *I. Crg.* III, 40. IV, 145, 206. V, 310. I. Adam, *Vorbe de clacă.*

Viețile Sfinților, ed. Neamțu 1811, fol. 194—202v: fol. 195) «Iar întru aceà vreme întru care l-au născut maica lui, au văzut tatăl Sovac niște bărbați cu (haine) albe îmbrăcați, vorbind cu pruncul și *cu foc învălindu-l pre dânsul, și văpae de foc dându-i lui să mănânce*..... fol. 201)..... și au răspuns Sfântul Ilie către acel mai mare peste cincizeci, grăind: de sânt om al lui Dumnezeu, apoi *să se pogoare foc din cer* și să te mănânce pre tine și pre cei cincizeci de oameni ai tăi. Și îndată au *căzut foc din cer*, și i-au ars pre ei ca cenușa..... (fol. 202) și au fost când mergé ei și grăià, iată deodată s'au arătat *un car de foc și cai de foc*..... Și s'au luat Ilie prin vifor la cer.»

Id. ed. București 1905, pp. 978-1018: (p. 984 «.....In timpul în care maică sa l-a născut, Sovac, tatăl lui, a văzut niște bărbați îmbrăcați în haine albe, vorbind cu pruncul, și *învălindu-l pre el cu foc, ei îi băgà vîpaie de foc în gură*, ca să mănânce» (pp. 998—1002: Sf. Ilie se roagă de Dumnezeu *să coboare foc din cer. Focul se coboară*)..... (p. 1016) .....«pe când mergeau ei și grăiau, de odată s'a arătat între amândoi *un car cu cai de foc*, și Ilie s'a luat spre cer.»

Aceste redacțiuni au toate acelaș izvor: Biblia. Prin intermediul *Vieților Sfinților*, cari circulau în ms, precum erau răspândite apocrifele biblice, poporul a luat credința despre Sf. Ilie *cu carul de foc și caii de foc, stăpân al trăsnetelor.* (Pentru «*Viețile Sfinților*» cf. §§ 3 și 4 ale acestei lucrări).

Față de aceste nouă constatări, credem că nu trebue să renunțăm la părerea cum că aceste atribute poporul le dă Sf. Ilie ca o urmare a credințelor mitologice despre *Helios* și *Jupiter*.

Faptul că Sf. Ilie mai e înfățișat în tradiția poporului *șchiop* și cu *o singură mână*, ne face să admitem, și în acest caz, mitul ca substrat, peste care s'a suprapus tradiția asemănătoare izvorîtă din Sf. Scriptură prin intermediul indicat mai sus.

Văl. de M-te 1911; 147. *Pamf.*, *Pov.*, 73,75. Bulgarii și Sârbii îi atribue Sfântului Ilie, de asemenea, trăsnetele și fulgerele.[1]

b) *Sf. Ilie* reprezintă pe *Vulcan*:

In *Alex.*, 142, ni se povestește cum Sf. Ilie, voind să trăsnească pe Iuda:

«Când dede a trăsni
Pe Dumnezeu mi-l clăti.»

Drept pedeapsă, Dumnezeu îi luă mâna și un picior, lăsându-l șchiop.

In *Giuglea*, 246, Sf. Ilie răstoarnă, fulgerând, masa la care sta Isus Hr., căci Iuda se ascunsese sub masă. Drept pedeapsă, Mântuitorul îi luă o mână și un picior.

Cu privire la Sf. Ilie șchiop și cu un singur braț, am găsit următoarele în literatura noastră populară:

Schott, *Wallachische Märchen*. Stuttgard und Tübingen 1845; 281—82: Sf. Ilie pedepsit cu paralizarea brațului drept. *Graiul n.*, 218—219: Sf. Ilie, după îndemnul diavolului, își omoară părinții: «iar Sf. Ilie, zăpăcit de omoru ăsta, s'a pomenit odată cu o mână și un picior secate, adică uscate». *Vor.*, *Dat.*, 13: «Lui *Ilie* i-a luat D-zeu o mână, căci trântià prea tare». 520, 521: «Lui Sf. Ilie D-zeu i-a luat o mână și un picior». 519: «De aceea Sf. Ilie umblă cu căruța, că e șchiop.» *R.-Cod. Mih.*, *Sărb. Pop.*, 80: «Dumnezeu i-a uscat mâna dreaptă (Sf-lui Ilie)» *I. Crg.* IV, 207: «Sf. Ilie are mâna și piciorul drept legate cu lanțuri.» E. Novacovici, *Colecțiune folcloristică română*. Oravița 1902, p. 149: Sf. Ilie stângaciu. *Hasdeu, Chest.*,[2]) 3423 (Fălciu, com. Găgeștii): se zice că Dumnezeu i-a luat Sf-lui Ilie o mână și un picior, ca să nu prăpădească lumea. 3418 (Botoșani, com. Cris-

1) V. legenda de mai sus și Ad. Strausz, *Bulg.*, 85. Pentru Sârbi cf. F. Kanitz, *Serbien*. Leipzig 1868, p. 542: «Weit mehr wird jedoch in Serbien der Tag des heiligen *Elias* (Ilijin dan) 20 Juli gefeiert. Denn nach alten Serbenglauben wird der Prophet *als Herr des Donners verehrt*». V. și *Săin.*, *Basme*, 192—93 (105). Pentru Slavii de Sud cf. și Fr. Krauss, *Sitte und Brauch der Süd-Slaven*. Wien 1895, pp. 151, 191, 288: Sf. Ilie stăpân peste trăsnete. Id., *Slavische Volksforschungen*. Leipzig 1908, p. 49. O legendă asemănătoare la Germani o citează J. K. Schuller (*Ueber enige merkwürdige Volkssagen der Romänen*. Hermanstadt 1857) după Grimm (p. 13, n. 1): Dracul stropește cu apă, și din stropi se nasc așà de mulți draci, încât Sf. Ilie «40 Tage donnern und blitzen und regnen muss, um sie aus dem Himmel zu kriegen.»

2) Credința e atestată pretutindenea. Dăm numai câteva exemple.

tești): id. 3418 (Brăila): «ca să durue mai încet,» căci Sf. Ilie urmărià pe diavol în goana cailor, D-zeu îi luă o parte din trup. Dumnezeu văzând că Sf. Ilie e prea activ, îi luă o mână și un picior. 3419 (Buzău, com. Maxenu): Despre Sf. Ilie se crede că «este numai cu trup jumătate, *cu un ochiu* și o mână,» id.: «Sf. Ilie are mâna și piciorul drept legate cu lanțuri,» 3427 (Mehedinți, com. Vânju Mare): Sf. Ilie a fost blestemat de Maica Domnului să i se usuce mâna dreaptă. *Sf. Pantelimon,* fratele Sf. Ilie, erà și mai înfricoșat în aruncarea fulgerelor. De aceea Dumnezeu îi luă un picior, 3435 (Ardeal, com. Siboth): Sf. Ilie trăsnind prea tare și cutremurând scaunul lui D-zeu, acesta îi uscă mâna dreaptă, 3429 (Olt, com. Bălănești, Vlaici, Râzleții): «D-zeu i-a luat Sf. Ilie mâna dreaptă». Id. (Prahova, com. Nedelea. Putna, com. Găurile): Sf. Ilie e ciung «și șchiop de un picior», 3427 (Mehedinți, Baia de Aramă): Sf. Ilie are mâna și piciorul drept uscate. (Id., com. Vânju Mare): «*Sfântu Pantelimon*, pe care poporul îl numește *Sf. Ilie cel șchiop*, îl cred și mai înfricoșat..... D-zeu i-a luat un picior.» Id. (id., com. Prunișoru): Maica D-lui îl blesteamă pe Sf. Ilie să i se usuce mâna dreaptă. Id. (Muscel, com. Valea Mare), id. 3428 (Neamțu, com. Bistricioara): Pentrucă Sf. Ilie aveà prea multă putere, «D-zeu i-a luat jumătate din putere și acuma se zice că Sf. Ilie este sec pe deoparte». Id. (id., com. Taslău): «Sf. Ilie (e) ciung de o mână și de un picior.» Id. (id., com. Valea Albă): Lui Sf. Ilie i-a legat D-zeu o mână, etc....

Trecerea între un tip și celălalt o face varianta *Păsc.*, 25, în care vestea e adusă de Sf. Ioan, anume că cetatea Irodului *nu vrea să se dea botezului.* Apoi urmează povestea cu Sf. Ilie și trăsnetele.

Incheiem aceste constatări cu următoarele cuvinte ale lui P. Sébillot: «le paganisme contemporain ne diffère pas dans ses grandes lignes de celui qui était pratiqué, il y a des milliers d'années, et.... cette sous religion actuelle.... n'a pas été entamée sensiblement, dans ses parties essentielles, par les religions plus savantes et plus raffinées.» 1)

Tipul 20: Gonirea lui Adam din raiu.

Dumnezeu judecă pe Adam și-l gonește din raiu. El nu se poate hotărî să plece:

«De svonul albinelor,
De mirosul florilor,
De para făcliilor,
De fumul tămâilor.»

1) *Le paganisme contemporain chez les peuples celto-latins.* Paris 1908. XXVI.

Variante. Gaster, *Lit. pop.*,[1]) 276, 279, *Crest.* II, 231. *Rev. ist. arh.* II, 321 (XV), 323 (XVII). III, 101 (IV), 107 (XIX). Ms. Bibl. Ac. Rom., 4153, fol. 5v-8. *Marien.*, 32. *Daul.*, 62. *Păsc.*, 12. *Viciu*, 107, 108, 109, 110. *Bibic.*, 315, 328. *Bârs.*, 22, 23. *Mar.*, *Nunta*, 319. *Vor.*, *Dat.*, 73, 74. *I. Crg.* II, 125. *N. Dens.*, *Chest.*, 4555 (Vâlcea). *A. Pann*, 25. *Hectou*, 42.

Originea. Vezi Gaster, *Lit. pop.*, 266-84 (mai ales 275-84): un apocrif bogomilic. Epizodul *înscrisului* lui Adam dat diavolului, nu-l regăsim decât în variantele manuscrise.

Tânguirea lui Adam, care a pierdut frumuseţile raiului, este un motiv datorit imaginaţiunii populare. Dela acest tip a fost introdus la tipul 5 (împiedicarea solilor de a pătrunde până la Isus,[2]) unde e mai desvoltat. Dat fiind subiectul, erà firesc ca imaginaţiunea să împodobească raiul cu cele mai frumoase atracţii. Dăm aci 3 exemple ale acestei descripţii a raiului :[3])

Ms. ca. 1800.
«Raiule ! grădină dulce !
De aici nu m'aş mai duce
De mirosul florilor,
Pentru dulciaţa din tine.»
(*Gast., Lit. pop.*, 277)

Ms. ca. 1820.
«Raiule ! grădină dulce !
Eu nu mă îndur a mă duce,
De glasul îngerilor,
De vorba păsărilor,
De mirosul florilor,
De svonul albinelor,
De sgomotul Sfinţilor,
De mărirea drepţilor.»
(*Gast., Crestom.* II, 232).

Jarn., 422 (tip. 5).
«Nu mă pociu apropià
. . . .
De svonul albinelor,
De para făcliilor,
De fumul tămâilor,
De mirosul florilor !»

Pentru isgonirea lui Adam din raiu în cântece populare slave, cf. Gaster, *Lit. pop.*, 284 şi Pypine et Spasovič, op. cit, pp. 100 şi 102. Autorii observă că: «un des sujets préférés de ces récits apocryphes, une des légendes dont le souvenir s'est conservé dans la tradition orale, c'est l'histoire d'Adam» (p. 100). Cf. şi Krumbacher, op. cit., p. 811: povestirea gonirii lui Adam din raiu în poezia religioasă bizantină, încă din sec. 12.

Tipul 21 : Darurile colindătorilor.

Colindătorii spun sătenilor să nu doarmă, căci s'a născut Domnul Isus Hristos. Le urează fericire şi belşug, şi îi întreabă dacă au pregătit darurile, adică «colac de grâu curat», vin şi bani de buzunar.

1) Două mss. dela începutul sec. XIX.
2) V. mai sus, pp. 36-37.
3) Colindele cari cuprind descripţia raiului sunt : *Gast., Lit. pop.*, 276. Id. *Crest.* II, 231. *Daul.*, 62. *Viciu*, 107, 108. *Vor.*, *Dat.*, 73, 74. V. şi o colindă în *Hasdeu, Chest.*, 3419 (Buzău, com. Chiojdu-Bâsca).

Variante. Marien., 5. *Teod.*, *P.*,16, 17, 18, 21. *Bar.*, 6. *Reteg.*, 4. *Pusc.*, 47. *Viciu*, I, 2, 9, 30. *Alex.*, 244. La Aromâni: *Wg.*, *Arom*, 75, 77. *Pap.*, *Arom.*, 713, 713[3], 714[4], 717[12], 718[14].[1])

Originea. La Romani, regăsim acelaş obiceiu şi aceeaş urare. Du Cange, op. cit. III, 962: «Mane autem surgunt duo pueri..... et intrant per domos, salutant domum: Gaudium et laetitia sit in hac domo; tot filii, tot porcelli, tot agni, et de omnibus bonis optant, et antequam sol oriatur, comedunt vel favum mellis, vel aliquid dulce.»[2])

Compară şi cu această urare de Crăciun din Gorj, com. Căineni. (*N. Dens.*, *Chest.*, 4555):

«Stogu cât casa,
Pâinea cât masa,
Stupii microşi,
Caii bărroşi,
Porci unturoşi,
Oameni sănătoşi,
Oile lânoase,
Caprele ţâţoase,
Vacile lăptoase!»

O urare asemănătoare în Id., id. (Mehedinţi, com. Cleanova), şi în *Tocil.*, *Mat. Flkl.* I, 525.

Pentru obiceiurile de Crăciun şi colindatul, v. acest studiu, § 1.

Tipul 22: Paharul de aur.

Dumnezeu Sf. Petru şi Sf. Ion stau la masă. Gazda bea dintr'un frumos pahar de aur. Pe fundul, în coaja, pe buza şi în toarta lui stau scrise florile vinului, a soarelui, a iadului, a grâului, a mirului, sau luna cu lumina şi soarele cu căldura (v. variantele).

Dumnezeu îi cere paharul, dar gazda nu i-l poate da, având-l moştenire. In urmă, acesta cere lui Dumnezeu să meargă în raiu, sau Dumnezeu îi făgădueşte că va fi dus în raiu, după moarte.

Variante. Pe fundul paharului stau scrise: poama vinului: *Marien.*, 25. *Viciu*, 79. *Bârs.*, Ad., 8. *Bud*, 73[15]. Raza soarelui: *Viciu*, 109. *Bud.*, 68 Doi porumbi şi o porumbiţă: *Viciu*, 59. Floarea raiului: *Jarn.*, 428.

In toarta lui: Spicul grâului: *Marien.*, 25. *Viciu*, 79, 109. *Bârs.*, Ad., 8. *Bud.*, 68, 73[15]. *Jarn.*, 428. Cheia raiului: *Reteg.*, 5. *Viciu*, 59. Floarea raiului: *Pamf.*, *Cr.*, 7.

---

1) Dăm numai câteva variante. Tipul acesta e unul din cele mai răspândite.
2) V. mai sus, p. 16, n. 1.

Pe buza paharului: Vița vinului: *Viciu*, 59, 109. *Jarn.*, 428. In coaja lui: Fl. mirului: *Marien.*, 25. *Viciu*, 79. *Bârs.*, Ad., 8. *Bud.*, 73[15]. In gura paharului: luna și lumina și soarele cu căldura: *Pamf.*, *Cr.*, 27.

Marien., 25. *Viciu*, 59, 79, 109. *Reteg.*, 5. *Bârs.*, Ad., 8. *Bud.*, 68,73[15]. *Jarn.*, 428. *Pamf.*, *Cr.*, 7,27.

Originea. Toate cele înșirate în variante ca fiind scrise pe pahar, sunt atribute pe cari poporul le dă lui Is. Hristos. Despre grâul, vinul și mirul, am văzut la tipul 12. Pentru soarele și luna, v. tipul 7.

Cu privire la acest pahar, cităm aci pe *N. Dens.*, *Chest.*, 4555 (Gorj, com. Pojaru de sus); 4558 (Neamțu, com. Călugăreni); 4559 (Dorohoiu, com. Mamornița și Manoleasa); id. (Iași, com. Golăești); 4554 (Bănat, com. Văscău și Lunca), în care ni se spune că la Crăciun, sătenii obișnuesc a aveà un *pahar* «cam de o litră, cu care se bea la zilele mari de peste an, cum la Paști, Crăciun și la Praznice împărătești, și pe care îl cer astfel: dați-mi *paharul Crăciunului*» (4555. Gorj, com. cit.). In id., 4558 (Neamțu, com. cit.) se spune că prin acele părți sătenii se servesc de acest pahar și la Paști.

Vezi și ib., 4560 (Tutova, com. Sălceni): moș Crăciun bea dintr'un *pahar*, «care are la toartă floarea raiului.»

Tipul 23: Scalda.

Dumnezeu se scaldă într'un feredeu sau într'un lac, așà cum se indică mai jos, în variante. Il întreabă pe însoțitor: ce e mai bun pe pământ? Răspunsurile sunt date în variante. Se dau motive diverse pentru a se explicà alegerea.

Variante. Intr'o curte au crescut un măr și un păr. Pe vârful lor stau două turturele, cari țin două lumânări, din picăturile cărora se face un lac: *Marien.*, 26. *Dens.*, *Haț.*, 36, 70. *Hetcou*, 41. *Mar.*, *Sărb.* I, 15, 16. Idem. In vârful pomilor sunt două lumânări, din picăturile cărora se alcătuește un lac: *Teod.*, *P.*, 29. *Mar.*, *Sărb.* I, 13. *Păsc.*, 7, 8, 47. *Sb.*, 6, 7. *Bur.*, 38. *Pamf.*, *Cr.*, 107, 109, 110. Intr'o curte au crescut nouă meri pe cari sunt 9 lumânări. Apoi idem: *Teod.*, *P.*, 30. *Bar.*, 1. *Pamf.*, *Cr.*, 18, 19. Dumnezeu se scaldă într'un lac: *Pamf.*, *Cr.*, 108. D-zeu se scaldă într'un feredeu: *R.-Cod.*, 99. *Mar.*, *Sărb.* I, 10, 19. *Viciu*, B., 93. *Bârs.*, Ad., 5. Picând mir din ciocul a doi porumbei, se umple un feredeu: *Fr.-Cdr.*, *Mț. Apus.*, 9. Feredeul e umplut cu apă de un

cocoş, scuturându-şi aripele, după ce s'a scăldat în mare: *Viciu*, 150. Isus şi Maica D-lui ascultă slujba într'o mănăstire şi spun cari animale sunt mai bune: *Mar.*, *Sărb.* I, 18.

Ce e mai bun pe pământ? Boul: *Marien.*, 26. *Dens.*, *Haţ.*, 33, 70. *Fr.-Cdr.*, *Mţ.*, *Apus.*, 9. *R.-Cod.*, 99. *Mar.*, *Sărb.* I, 17, 18, 19, 20, 21. *Sb.*, 6, 7. *Bîrs.*, Ad., 5. *I. Crg.* VII, 298. Calul: idem, în plus: *Daul.*, 36. *Viciu*, B., 93. *Hetcou*, 42. Oaia: Idem ca boul. Un suflet bun: *Marien.*, 26. *Dens.*, *Haţ.*, 70. *R.-Cod.*, 99. *Mar.*, *Sărb.* I, 17, 18, 20, 21. *Viciu*, 150. *I. Crg.* VII, 298. Vaca: *Dens.*, *Haţ.*, 33, 70. *Mar.*, *Sărb.* I, 17. Stupul: *Fr-Cdr.*, *Mţ.* *Apus.*, 9. Vinul: *Mar.*, *Sărb.* I, 17. *Viciu*, B., 93. Grâul: *Viciu*, 150. Porcul: *Sb.*, 6. Omul: *Hetcou*, 42.

Marien., 26. *Teod.*, *P.*, 29, 30. *Daul.*, 36. *Bar.*, 1. *Dens.*, *Haţ.*, 33, 70. *R.-Cod.*, 99. *Mar.*, *Sărb.* I, 17, 18, 19, 20, 21. *Păsc.*, 7, 8, 19, 47. *Viciu*, 150, B., 93. *Sb.*, 6, 7. *Bârs.*, Ad., 5. *Bur.*, 38. *Pamf.*, *Cr.*, 18, 105, 106, 107, 108, 109, 110. *I. Crg.* IV, 346. VII, 196, 298. *Şez.* XIII, 111. *Hetcou*, 41.

Originea. Toate variantele pornesc, credem noi, dela un apocrif pierdut. Simpatia pentru animalele cu cari vine zilnic în contact omul dela ţară, este de origine populară. *Sufletul bun* probabil că a figurat în apocrif.

Tipul 24: Dumnezeu şi oile.

Dumnezeu paşte oile [1]. In alte variante, moş Crăciun e păcurar la oi [2], Maica Sfântă [3], Sf. Ion [4] sau un cioban [5]. Oile îi cer să le scoată din iarnă. Îi făgăduesc darurile indicate în variante.

Variante. Darul făcut de oi lui Dumnezeu: La Sânzene, două miele: *Teod.*, *P.*, 41. *Viciu*, B., 103. *Bârs.*, B., 3. *Bud.*, 70^8. *Răuţ.*, *Muscel*, 42. La Sângeorz, un miel frumos: *Daul.*, 8. *Teod.*, *P.*, 41. *Viciu*, B., 103, 105. *Bibic.*, 326. *Bârs.*, B., 4. *Marien.*, p. 144. La Ispas, un bulz de caş: *Daul.*, 8. *Teod.*, P., 41. *Răuţ.*, *Muscel*, 42. *Dens.*, *Haţ.*, 102. *Viciu*, B., 103, 104, 105. *Bibic.*, 326.

1) *Daul.*, 8. *Dens.*, *Haţ.*, 102, 218. *Viciu*, B., 103. *Bârs.*, B., 2. Intr'unele variante (*Teod.*, *P.*, 41), *Nică*, *Gheorghe* (*Bibic.*, 326. *Bârs.*, B., 4) sau *Petru* (*Viciu*, B., 103) pasc oile. Sunt elemente locale introduse în colinde.

2) *Dens.*, *Haţ.*, 329.

3) *Viciu*, B., 105.

4) *Bud.*, 70^8. In *Trib.*, l. c., un pădurar paşte oile. In *Mj. Retey.*, l. c. Lar *păcurar* le paşte. V. mai sus, p. 28, n. 1.

5) *Răuţ.*, *Muscel*, 42.

Bârs., B., 2, 3, 4. *Bud.*, 70^8. La Crăciun, un codru bun: *Dens.*, *Haț.*, 102, 218, 339. *Bârs.*, B., 2. La Paști, un miel: id., plus: *Marien.*, p. 144. De Rusalii, un cojoc mare: *Dens.*, *Haț.*, 218, 339 (o lână mare: *Viciu*, B., 105). La Crăciun, suman bun: *Viciu*, B., 105. La Crăciun, un miel mai bun: *Răuț.*, *Muscel*, 42.

Marien., p. 144. *Daul.*, 8. *Teod.*, P., 41. *Viciu*, B., 103, 104, 105. *Bibic.*, 326. *Dens.*, *Haț.*, 102, 218, 339. *Bud.*, 70^8. *Bârs.*, B, 2, 3, 4. *Ms. Reteg.*, fol. 100. *Trib.*, 125^{V}, 145^{XVI}. *Răuț.*, *Muscel*, 42.

Originea acestor colinde este populară.[1]) Simpatia pentru cioban, hotărîtoare în acest sens, e exprimată în aceste câteva cuvinte:

In *Teod.*, P., 41, Dumnezeu întreabă pe ciobanul Nică ale cui sunt oile pe cari le paște. Nică îi răspunde:

«D'ale tale
Cu-ale mele,
Eu le pasc,
Tu le păzești,
Eu le mulg,
Tu le 'mulțești,
Eu le tunz,
Tu mi le crești!»

Atunci, D-zeu îi dăruește oile:

«Ca dela un bun părinte
Către fiul său cuminte!»

O colindă asemănătoare cu tipul de care ne ocupăm se găsește în *N. Dens.*, *Chest.*, 4561 (Ialomița, com. Bora). E intitulată «Lar păcurar»: [2])

«Colea 'n dealul după deal,
Florile 'n dalbe, [3])
E un Lar de păcurar
Cu fluiere de luere.
Când în fluiere ziceà,
Toate oile plângeà!
Miorița cea bălae
Șede 'n coate și'n genunche,
Și se roagă Maicii Sfinte,
Că ea bine a cinstit-o
La Ispas c'un bulz de caș.»

Acest fel simpatic de a privì păstoritul vorbește de la sine.

1) Pentru popularizarea elementelor primitive, v. mai sus, § 7.
2) Pentru *Lar* (Ler), v. mai sus, p. 28, n. 1.
3) Se repetă după fiecare vers.

Ne vom mărginì să indicăm acì câteva fapte, cari să pue în lumină constatările de mai sus.[1])

In *Gorov., Cred.*, găsim următoarele:

1160: «Dracul se poate preface în orice fiară sau dobitoc, numai în *oaie* și'n albină ba». 1161: «Necuratul nu se poate preface în oaie, pentrucă *oaia e blagoslovită*». V. și 2470.

In *Pap., Arom.*, întâlnim următorul deceu: «de ce oaia are coada groasă lânoasă». Ni se povestește anume, că atunci când Evreii căutau pe Isus Hr. și voiau să-l prindă spre a-l omorî, el se ascunse subt coada unei *oi*, iar aceasta pentru a-l acoperì lăsă coada, care-i devenise lânoasă și stufoasă, să-i atârne în jos. După trecerea pericolului, Hristos, ieșind de sub coadă, o binecuvântă pe oaie să aibă în totdeauna coada groasă. De aceea oile de rassă bună au coada groasă și lânoasă.

Credința cum că *oaia* e un animal *sfânt*, și că din toate dobitoacele ea e mai plăcută lui Dumnezeu, este pretutindenea răspândită în popor. Vezi în această privință *Hasdeu, Chest.*, passim. Extragem acì ceeace ni s'a părut mai interesant:[2])

3418 (Brăila, com. Stăncuța-Stanca): Oile sunt mai plăcute lui Dumnezeu, căci poporul zice că atunci, când ele se culcă, își fac cu piciorul cruce. Aceeaș credință se găsește în *Vor., Dat.*, 311. 3455 (Ardeal, com. Siboth): Oaia e mai plăcută lui D-zeu, pentrucă ucigașul nu se poate face oaie. 3436 (Bănat, com. Măidan), ca *Gorov., Cred.*, 1160.

Incheiem acest șir de constatări cu privire la *oaie* cu următoarele cuvinte ale lui Ar. Densușianu: «*Oaia* este reprezentantul-tip al caracterului păstoresc în poezia noastră populară.... Din toate acestea se vede vechiul și originalul cult al oii în poezia noastră populară.»[3])

Pentru felul simpatic cu care sunt priviți *ciobanii* în folklorul nostru, am găsit următoarele:

I. Crg. II, 89: Un cioban intrând în biserică vede pe toți cei cari ascultau slujba cu câte o cocoașă în spinare. Iese din biserică și-și așează cojocelul în formă de cocoașă, spre a fi la fel

1) Indicăm aci numai câteva fapte, în legătură cu lucrarea noastră. Un studiu asupra păstoritului în folklorul nostru, v. în Cursul d-lui Prof. Ov. Densușianu, ținut la Facultatea de lit. din Buc. (1916): *Chestiuni folklorice în legătură cu probleme de filologie.*

2) La tipul 24 am văzut că *oaie* nu e privită cu simpatie. Acest fel de a o privì nu provine dintr'un mediu păstoresc.

3) *Epopeea noastră păstorească*, în *Rev. cr. lit.* III (1895), 331.

cu toată lumea. Când se duse să iea «nafura», Vlădica îl întrebă de ce și-a pus cocoașă. Ciobanul răspunse că așà îi văzuse pe toți. Ba chiar pe Vlădică îl văzù cu două cocoașe. Atunci acesta îi spuse: ..... «Du-te în pădure cu oile și vitele tale...... că voi ce trăiți cu dobitoacele sunteți scutiți de păcate» (90).

In *I. Crg.* IV, 76 și id. V, 44, întâlnim credința cum că ciobanul păcălește holera, ciuma și moartea.

In *Pap., Arom.*, 787—88 (n. XIX), ni se explică de ce fură ciobanii. Un cioban furase cuiele cu cari Isus erà răstignit. Un Țigan le făcù însă din nou. Dar ciobanul fu binecuvântat și Hr. îl sfătui să nu se lase de furat.

Id., 809—811 (n. XXXI): Dumnezeu însetat cere apă dela un văcar, care alergà după un bou, dar acesta îl refuză. Un cioban se învoește a-i aduce apă, dar îl întreabă ce va face cu oile, fiindcă rămân singure și se împrăștie. Dumnezeu blestemă pe boi, să-i gonească musca întotdeauna vara și văcarul să alerge după ei «cu limba scoasă», iar pe oi le binecuvântează: «să fie vita lui Dumnezeu», în timpul căldurii să nu se risipească niciodată.

Cu această ocazie, observăm că în literatura noastră populară *boul* nu e considerat ca animal sfânt.

Această legendă se regăsește și la Bulgari. Vezi L. Schischmanoff, *Légendes religieuses bulgares*. Paris 1896, 58 (n. XXXVI). Mai întâlnim și următoarea variantă (p. 60, n. XXXVII): ciobanul pleacă spre a aduce apă lui Dumnezeu, dar îl anunță că e ziua când trebue să dea un miel lupului. Venind lupul, Dumnezeu îi dete un miel șchiop. Lupul supărându-se, D-zeu bate în 2 pietre cari se prefac în câini.

Vezi Ad., Strausz., *Bulg.*, 67—68: «pentru ce boii sunt fricoși» (id. cu *Pap., Arom.*, 809-11) și o a doua variantă ca Schischmanoff, p. 60, la pp. 68-69.

Id, p. 77: oile nu voiau să urmeze pe cioban. Dar plecară după D-zeu, care cântà din fluier. Dumnezeu învăță pe ciobani acest meșteșug, și de atunci, când cântă ciobanul, oile se strâng.

Pentru simpatia cu care sunt priviți ciobanii în literatura populară bulgărească, v. ib., 269-73.

In Ad. Strausz, *Bg. Vksd.*, 391 (XVI), un cioban Murgo, cu ajutorul lui Dumnezeu înșeală pe Iuda și nu-i plătește pășunatul oilor, pe care i-l datorà.

In Fr. Krauss, *Sagen und Märchen der Südslaven*. Leipzig

1883. I, 109-111, ni se povestește cum dracul face o oaie din lut. Dumnezeu îl întreabă ce-i dă, dacă o însuflețește. Dracul îi răspunse că dacă reușește să-i dea vieață, oaia să-i aparție. Și atunci D-zeu îi dete vieață. V. și id., 111—113 (das himmlische Schaf.)

In M. Klimo, op. cit., 87-88 (Ungaria), ciobanul e privit într'un mod simpatic: primește și ospătează pe Isus, care îi dăruește turma pe care o păzià. (V. colindele noastre).

Aceste apropieri între felul de a judecà păstoritul la Români, la Bulgari și la Unguri, nu trebue să ne mire, la niște popoare cari l-au cunoscut pe o scară foarte întinsă.

Tipul 25: Nașterea lui Hristos din piatră.

Maica Domnului stă îngenunchiată lângă o piatră, spre a naște «fiul din piatră». Apoi îi dă lui Isus «măturița raiului» ca să curețe pământul de «gunoiele» și cerul «de negurele.»

Variante. Viciu, 55, 75.

Originea. Viciu (p. 51, n. 2) spune: «de fapt este imposibil a nu întrevedeà în această colindă un rest din cultul lui *Mithras = Sol invictus*, ce se serbà, după datina Fenicienilor, la 25 Dec. *Mithras* se numește *cel ce s'a născut din stâncă, din peșteră adâncă.*»

Cultul lui Mithras în Dacia e prea puțin studiat, ca să putem subscrie la părerea de mai sus. Ceeace pare însă sigur, e că avem acì de a face cu o reminiscență mitică.

La variantele culese de Al. Viciu, adaogem următoarea colindă din *N. Dens., Chest.* 4558 (Râmnicul-Sărat, com. Bălțați), care cuprinde aceeaș temă: Sfinții întreabă pe Sf. Ilie unde se află Mântuitorul. Acesta răspunde:

«Vedeți voi cea *stană de piatră?*
De departe să-mi cădeți,
De aproape să vă rugați,
Piatra 'n patru s'o făceți,
Dumnezeu d'acolo naște.»

Tipul 26: Facerea lumii.

Pământul și cerul au fost făcute de Hristos în 3 zile.[1]) Isus, voind să întindă cerul peste pământ, vede că e pământ mai mult și că cerul nu se ajunge. Atunci lasă să-i cadă 3 inele, cari se

1) In *Viciu*, 4, în 2 zile. In *Răuț., Muscel*, 20, Dumnezeu a făcut pământul.

transformară în îngeri. Aceştia tunând şi fulgerând, făcură văile şi munţii. Intinzând atunci cerul peste pământ, se ajunse.

In alte variante,[1]) Sf. Ion vine pe pământ sub formă de porumbel, trimis de Dumnezeu să măsoare pământul. Găsind pământ mai mult, el făcù munţii şi văile.

Variante. Dens., Haţ., 191. *R.-Cod.*, 95. *Păsc.*, 15. *Viciu*, 4, 11, 69.[2]) *Bibic.*, 316, 317. *Bârs.*, 5. *Tocil.*, *Mat. Flkl.* I, 528. *N. Dens., Chest.*, 4558 (R.-Sărat, com. Bălţaţi), 4561 (Ialomiţa, com. Ciocăneştii-Mărgineni), 4560 (Tecuciu, com. Ţigăneşti), 4557 (Prahova, com. Star-Chiojdu). *Ms. Reteg.*, fol. 215. *Răuţ., Muscel*, 20.

Originea. In legătură cu colindele de mai sus sunt colindele: *Marien.*, 13. *R.-Cod.*, 95. *N. Dens., Chest.*, 4557, 4558, 4560 şi 4561, cari povestesc trimiterea pe pământ a Sf. Ion şi a Sf. Marii, spre a-l măsurà.

Dăm mai jos variantele din *N. Dens., Chest.* (l. c.).

4558: Moş Ajun vrea să săgeteze doi porumbei, dar ei sunt îngeri trimişi de Dumnezeu pentru măsurarea pământului. Au găsit însă pământ mai mult. Atunci Moş Ajun face munţii şi văile.

4561: Doi porumbei, din cari unul e Sf. Ion,[3]) erau să fie săgetaţi de un tânăr. Ei spun că au fost trimişi de Dumnezeu pentru măsurarea pământului:

«Am venit să măsurăm
Pământul cu stânjenul
Şi cerul cu fulgerul.»

Sfârşitul ca mai sus.

Un caracter asemănător are şi legenda pe care o găsim în *Viciu*, 1, 2, 20, 36, 70, cum că Dumnezeu, făcând lumea, a rezemat pământul pe 3 sau 4 stâlpi de argint.

Această credinţă e pretutindenea răspândită.

Din *N. Dens., Chest.*, passim, aflăm că poporul crede că pământul e susţinut de 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 9 sau 16 stâlpi. Aceşti

1) *R.-Cod.*, 95. *Păsc.*, 15. *N. Dens., Chest.*, 4557, 4558, 4560, 4561. *Răuţ., Muscel*, 20.

2) Numai amintirea facerii lumii.

3) Pentru Sf. Ion, vezi tipul următor. Intr'o colindă din *N. Dens., Chest.* (4554, Transilvania), se spune că Sf. Ion a făcut:

...«Munţii minunaţi
De zăpadă 'nconjuraţi,»

precum şi dealurile şi văile.

Pentru credinţa că Dumnezeu a făcut pământ mai mult, pe care nu-l puteà acoperi cu cer, v. I. Otescu, în *An. Ac. Rom.* XXIX. *Liter.* Buc. 1907, 476-77, care dă bibliografia, la care adaogem: *Graiul n.*, 173 şi *Pamf., Pov.*, 35-37. V. şi *Şez.* I, 232. Pentru dealuri şi văi, cf. şi *Pamf., Pov.*, 31-43.

stâlpi sunt de *argint* (4560, Tecuciu, 4558, R.-Sărat), de *ceară* (4559, Suceava), de *cremene* (id., Iași) sau de *fier* (4558, R.-Sărat). In Dolj (4555), stâlpul e înlocuit printr'o *furcă*.

De asemenea, se crede că pământul e rezemat pe cozile unui număr corespunzător de pești.

Pământul poate fi așezat și pe spinarea unui singur (4560, Tutova) sau a 16 bivoli (4561, Ialomița), sau pe spinarea unui bou (4556, Teleorman).

In *Pamf.*, *Sărb.*, 43, găsim următoarele: «prin unele părți se zice că *Sf Simion* se numește *Stâlpnicul*,[1]) din pricină că el toată vieața lui a stat într'un picior pe un stâlp înalt, și cu mâinile ținea pământul să nu cadă.»

Această credință o regăsim în comuna Avrămești (Tutova, 4560): «poporul crede că cerul este atârnat ca un ciaun cu mii de toarte de picioarele lui Dumnezeu, iar pământul cu cer cu tot stă pe umerii lui *Simion Stâlnicul*, care ține cerul și pământul.» Com. Tureatca (Dorohoiu, 4559): *Simion Stâlnicul* ține cerul și pământul.

Acest *Simion Stâlpnicul*, care susține pe umerii lui pământul, nu este altul decât *Sf. Simion*, despre care ne vorbesc «Viețile Sfinților,» și care trăià retras în pustie, pe un stâlp înalt.[2])

Incă o dovadă mai mult despre influența cărților religioase asupra mentalității populare (v. § 4).

Nu știm întru cât n'ar trebuì admisă, în acest caz, o credință mitologică anterioară — de pildă, legenda antică despre *Atlas*, întru cât în «Viețile Sfinților» *Simion Stâlpnicul* nu e înfățișat ținând pământul și cerul pe umeri — peste care s'ar fi suprapus legenda izvorîtă din textul religios citat, sau mai curând e de crezut că poporul a făcut legătura între credința lui anterioară, cum că pământul erà rezemat pe *stâlpi*, și între legenda aflată în «Viețile Sfinților», în care Sf. Simion e înfățișat stând pe un *stâlp*.[3])

1) Sau *Stâlnicul* (ib., 41). V. și *Vor.*, *Dàt.*, 393 :... «*Simion Stâlpnicul* ține cerul și pământul.» 141: «Cerul îl ține pe umeri *Samson* cel tare.» Asupra styliților bizantini, cf. Krumbacher, op. cit., 144 sq.

2) Am văzut mai sus că poporul și-l închipue pe *Simion Stâlpnicul* stând «într'un picior, pe un *stâlp* înalt.»

3) Pentru *Sf. Simion Stâlpnicul*, v. Varlaam, *Carte cu învățătură*. Iași 1643. Sept. 1. Fol. 3: «Dup' acia'ș făcù un stălp de patru stănjini, și stătù pri îns 7 ai.» V. și *Viețile Sfinților*, ms. 2602, Bibl. Ac. Rom. (1674-5), (asupra acestui ms. v. mai sus, p 34, n. 2) fol. 1v: «Astăzi (Sept. 1) se pomenéște...... Simeon Stlăpnicul... acesta se făcù sihastru și se suì într'un stlăpu și stătù acolea patru zeč și șapte de ani». Id., *ed. Dosofteiu*. Mai 24. Fol. 140-140v: «Intračasta lună 24,... părintele nostru Simeon, de muntele minunat... (fol. 140v)... precum mai pre larg spune istoriia lui, lăcuit-au întâi 6 ani în mă-

Poporul combină elementele de mai sus: pământul e susținut de stâlpi, ei înșiși rezemați pe cozile unor pești uriași (4559, Suceava), chiar pe spinarea acestor pești, sau pe spinarea a 4 bivoli (4556, Brăila).

Cutremurele de pământ poporul și le explică astfel:

Com. Broșteni (jud. Roman): «Cerul se sprijină pe 4 stâlpi, iar pământul pe unul și pe un pește, care când se scutură se cutremură pământul.»[1]) Com. Piopana (4560, Tutova): «Pământul ține un bivol mare pe coarne, și când ostenește-l schimbă pe alt corn, și atunci se cutremură, zicând că s'a îngreuiat de păcatele oamenilor».

Pământul se cutremură de asemenea, când peștii pe cari e rezemat bat cu cozile în stâlpi, sau pentrucă unul din stâlpii pe cari e sprijinit e mai mic (*N. Dens., Chest.*, passim).

Stâlpii pe cari se reazămă pământul sunt roși de *diavol*, de *Iuda* său de *scorpii*.

Iată ce ne spun sătenii din comuna Telești (Gorj, 4555), în această privință: *Diavolul* roade stâlpii, până vede *colinda* (bățul cu care merg colindătorii),[2]) și atunci se oprește. In acel moment Dumnezeu întărește cu fier stâlpul ros. Apoi diavolul continuă să roadă, și se oprește la Paști, privind la *ouăle roșii.*

Com. Drăgoești (Dolj): «Pământul e așezat pe un stâlp, și *Iuda* roade necontenit în acel stâlp, ca să doboare pământul, însă nu-l poate, fiindcă în fiecare an iese să vadă *colindătorii*, și atunci până la înapoierea lui stâlpul se face la loc. *Maica Precista* îl cheamă să vadă colindătorii.»[3]).

Pentru ca Iuda să nu roadă din stâlpii pământului, se pune la coada *vătraiului* pentru foc un belciug, și când sună acest belciug, Iuda-l ascultă și nu mai roade. In timpul cât ascultă, piciorul pământului crește la loc (4557. Teleorman, com. Pârlita).

---

năstire, pugorând dela munte, și décolea s'au suit pre stâlp de-au stătut 18 ani, și décolea mérse la muntele minunat de pietri, și suind întru mic stâlp, stătù 45 de ani. *Luna Septemvrie 1*. Fol. 1v: «Intr'acastaș dzî pomenim pre cuviosul părintele nostru Simeon Stlâpnicul...... și décolo să ertă și merse de-și face un stlâp nalt cu găoace désupra. Și s'au suit de-au trăit în vârvul acelui stlâp 47 de ai, suferind ploile și zăduvul și iarna.» Pentru *Daniil Stâlpnicul*, v. id., *luna Decemvrie 11*, fol. 210v-211. Cf. și ed. *M-rea Neamțu. Luna Mai*, fol. 223v-234. *Luna Septemvrie*, fol. 5v-16v. *Luna Decemvrie*, fol. 110v-121v, pentru Daniil Stâlpnicul, și ed. *Buc*. 1901-1906. Vol. IX, pp. 1106-1160. Vol. I, pp. 17-58. Vol. IV, pp. 503-560.

1) Com. de d-l I. A. Candrea. Despre *cer* poporul crede pretutindenea (*N. Dens., Chest.,*) că e și el rezemat pe un număr variabil de stâlpi. V. și T. Pamfile, *Cerul și podoabele lui*, ed. Ac. Rom. Buc. 1915, p. 3.

2) V. această lucrare, p. 20.

3) Com. de d-l I, A. Candrea. V. și *Vor., Dat.*, 141 și 1002.

Ca să se oprească *Iuda* sau *scorpiile* de ros, «se rade *cârpătoriul*[1]) când se spală, înainte de a pune apă la fântână» (com. Roșia, Gorj, 4555). O datină asemănătoare găsim în com. Bălțați (R.-Sărat, 4558): «La fiecare stâlp (al pământului), se află câte o *scorpie*, și roade ca să pice pământul, spre a mâncà și oamenii. Dar noroc că oamenii au găsit leacul. Ei învață pe copiii lor ca să clătească (spele) cofa, ori de câte ori aduc apă, și atunci (scorpiile) văzând aceasta, stau puțin și se miră, că adică de ce le-ar mai clătì, dacă au fost tot de apă? Și în acest moment Dumnezeu pune la loc partea roasă la stâlp.» Cf. pentru toate acestea legendele asemănătoare culese de I. Otescu, în *An. Ac. Rom.* XXIX. *Liter.*, 475-77.

Credința cum că pământul este sprijinit pe stâlpi sau pe pești, precum și explicațiunea cutremurelor de pământ, este o credință antropologică, răspândită la mai toate popoarele omenirii.[2])

O regăsim, luată din popor, întrodusă și în apocriful bogomilic, intitulat: «Intrebările Sf. Ioan Bogoslovul» (Evanghelistul sau Teologul), în care ni se spune că Sf. Ioan trecând sub pământ, «invenit duo pisces jacentes super aquas, et erant sicut boves juncti ad arandum, tenentem totam terram, invisibilis Patris praecepto, ab occasu usque ad solis ortum.»[3]) In alt apocrif bogomilic,[4]) se spune că pământul e susținut pe stâlpi de aramă sau de piatră.

Introducerea în colinde a celor doi porumbei este un motiv care face parte, de asemenea, dintr'o legendă bogomilică.[5])

Credința despre facerea lumii, așà cum e descrisă în colindele cari alcătuesc acest tip, o regăsim și la Bulgari, în mai multe variante.[6])

1) Fund de mămăligă (Tiktin). Scândură pe care se întinde foaia de aluat.

2) Cf. I. A. Candrea, în *Vieața nouă*. XVI (1920), pp. 61-67, unde se află și bibliografia. Alte credințe despre facerea lumii la Români, v. în *Vor.*, *Dat.*, 5. Marian, *Inmormântarea la Rom.*, ed. Ac. Rom. Buc. 1892, 48 sq.

3) Cf. Pypine et Spasovič, op. cit., 107. Cf. și id., 105-112. Ad. Strausz, *Bulg.*, 23-24, și Hasdeu, *Cuv.* II, 256.

4) In «le rouleau des livres pieux», poveste populară rusească, «dont les parties les plus importantes se retrouvent déjà dans les manuscrits du 15ème et du 16ème siècle.» Pypine et Spasovic., ib., 110. V. și Ad. Strausz, op. cit., 25-26. Pentru legendele bulgărești asemănătoare, id. 26 sq.

5) Pypine et Spasovič, 112. Credințe asemănătoare cu cea românească (doi porumbei aduc nisip din fundul mării și clădesc pământul) le regăsim la Slavii de Sud. Legenda o întâlnim la Ruși, în colinde slave din Carpați, și într'o baladă malo-rusă. V. Ad. Strausz, ib., 30-31.

6) Ad. Strausz, ib., 32. Iată legenda bulg.: Dumnezeu face pământul, dar vede că pământul e mai mare decât cerul. Din aceasă cauză face munții, iar pe cer soarele și stelele. Două variante bulgărești, în id., 32-33. V. și L. Schischmanoff, op. cit., 6-7.

Cu privire la Sf. Ion, pe care îl vedem jucând un rol de căpetenie în tradițiunea noastră populară, Pypine și Spasovic observă că: «cet apôtre (Sf. Ioan Evanghelistul) était tout particulièrement en honneur chez les Bogomiles, qui en faisaient un ange.»[1])

Intâlnim, așà dar, în aceste colinde, o interesantă suprapunere de elemente: pe de o parte, cele izvorîte din chiar fondul comun de credințe populare, și introduse chiar în apocrife bogomilice, iar pe de alta, cele intrate în tradițiunea populară pe calea Vieților Sfinților (Simion Stâlpnicul) sau a apocrifelor.

O îmbinare de elemente intrate pe căi diferite, în cari uneori cercetătorul nu fără greutate poate fixà ceeace este datorit unei influențe sau celeilalte.[2])

Tipul 27: Vânătorii și Sf. Ion.

Boierii sunt la vânătoare.[3]) In alte colinde, vânează: boierul Efrim,[4]) soarele,[5]) vânătorii lui Crăciun[6]) sau ai lui Pilat.[7])

Dau de un cerb,[8]) de un puiu de lebădă,[9]) de un vultur,[10]) de un puiu de căprioară[11]) sau de o fiară.[12]) Cerbul e cu copitele de argint, iar puiul de vultur cu ciocul de aur.

Voind s'o săgeteze, fiara le spune că e Sf. Ion, și-i roagă să-l crute. A fost menit să stea sub această formă 9 ani, fiind blestemat de Maica Domnului, iar când îi va împlinì, se va coborî în țară și va face liturghie în biserică.

Variante. Marien., 11. *Daul*, 24, 35. *Fr.-Cdr.*, *Mț. Apus.*, 8. *Mar.*, *Sărb.* I, 222. *Viciu*, 63, 64, 65, 66, 69. *Sb.*, 6, 7, 8. *Jarn.*, 420[II]. *Pamf.*, *Cr.*, 40, 41, 42. *Ciorog.*, 11. *Bart.*, 166. *Alex.*, 155. *Ms. Reteg.*, fol. 160.

Originea. Această metamorfoză *om > pasăre* este foarte răspândită în literatura noastră populară. In colinde, afară de variantele de mai sus, în *Fr.-Cdr.*, *Mț. Apus.*, 7, vedem pe Sf. Ion sub forma unei *ciori* dalbe. Iar în *Marien.*, 13. *R.-Cod.*, 95 și

1) Loc cit.
2) Cf. Hasdeu, *Cuv.* II, 258. V. și această lucrare, capit. V.
3) *Sb.*, 6, 7, 8. *Viciu*, 65. *Ciorog.*, 11.
4) *Mar.*, *Sărb.* I, 222.
5) *Viciu*, 63.
6) *Marien.*, 11. *Jarn.*, 420[II]. *Pamf.*, *Cr.*, 41. *Alex.*, 155.
7) *Fr.-Cdr.*, *Mț. Apus.*, 8. *Viciu*, 66. *Pamf.*, *Cr.*, 42. *Bart.*, 166. *Daul.*, 24.
8) *Marien.*, 11. *Bud.*, 72[13]. *Pamf.*, *Cr.*, 40. *Alex.*, 155. *Daul.*, 24, 25.
9) *Viciu*, 65.
10) *Fr.-Cdr.*, *Mț. Apus.*, 8. *Viciu*, 66. *Pamf.*, *Cr.*, 42. *Bart.*, 166.
11) *Sb.*, 6, 7, 8. *Ciorog.*, 11. De o căprioară: *Ms. Reteg.*, fol. 160.
12) *Viciu*, 69.

N. Dens., Chest., 4557, 4558, 4560 și 4561,[1]) Sf. Maria și Sf. Ion sunt trimiși să măsoare pământul sub formă de păsări.

Dăm mai jos exemple din S. Fl. Marian, *Ornitologia poporană rom.* Cernăuți 1883; I, II.

Transformări *om > pasăre*:

I, 6-7, 13, 16: *cucul.* 155: *pajură.* 244, 249: *privighetoare.* 370, 377: *ciocârlie.* II, 52-53: *ţarcă.* 71-72: *gaiță.* 87, 98, 106, 107, 109, 110: *rândunică.* 134, 136: *gangur.* 138, 164: *pupăză.* 228: *prepeliță.*

Transformări om > animal și pasăre v. în *Săin., Basme,* indicele, 1059-60. Pentru Sf. Ion, v. tipul 10. Adaogem aci următoarea credința pe care o păstrează poporul despre acest sfânt:

N. Dens., Chest., 4556 (Brăila, com. Surdila-Găiseanca): «Sf. Ion de frica Jidovilor a despicat o piatră și s'a ascuns». Id. 4555 (Romanați, com. Diosci): Sf. Ion se ascunde într'o piatră care s'a deschis atunci când fugise în pustietate, de frica lui Irod.[2])

In legătură cu credința de mai sus, v. *Mar., Sărb.* III, 332: «*Ioan fierbe piatră,* numit de către Românii din Moldova: *Sf. Ioan care fierbe piatra.*»

---

1) V. tipul precedent.

2) Cit. și de Marian, în *Sarb.* I, 217.

V

Incheiere.

Vom căutà în acest ultim capitol să aruncăm o scurtă privire asupra drumului parcurs:

Am văzut (§ 2) că colindatul păstrează sub haina lui creştină elemente mai vechi romane (Saturnalia), care şi ele s'au suprapus peste unele obiceiuri păgâne anterioare, şi că trebue să presupunem că noţiunea primitivă reprezintată prin forma lat. *calendae*, după ce a ajuns să însemneze chiar «Sărbătoarea Crăciunului,» s'a nuanţat poate în latina târzie, evoluând spre noţiunea reprezentată în limba noastră prin termenul *colindă*, pe care l-am primit dela Slavi (v. bulg. *kolęda*) (§§ 9-10).

Am arătat, de asemenea, că derivaţiunea lui *ler*, care apare în refrenul colindelor, din *alleluia*, trebue admisă în sensul că *alleluia* este un împrumut tardiv, intrat în limbă prin intermediul bisericii slave (§§ 12-14).

Trebue să mai observăm că producţiunile pe cari le-am analizat n'au cunoscut graniţele politice, cari despărţiau elementul românesc: ele prezintă o desvoltare identică în ţinuturile româneşti dela N. Dunărei, unde poporul nostru a dus o vieaţă politică şi sufletească de acelaş fel.

Cu privire la elementele mitice, am văzut că trebue să fim sceptici şi prudenţi, pentrucă dacă unele credinţe nu pot fi explicate pe cale literară, ne lipsesc totuş elemente destule spre a le puteà clasà drept răsunete ale miturilor păgâne. Cu toate acestea, pentru putinţa păstrării acestor elemente în cursul veacurilor, Ar. Densuşianu observă, cu drept cuvânt, următoarele: «vechi reminiscenţe mitologice-religioase s'au păstrat cu deosebire atunci, când ele şi-au putut continuà vieaţa în acelaş spirit, adică religios şi sacramental. Pentru aceea cele mai multe şi mai vechi reminiscenţe religioase s'au păstrat în colinde, care până azi sunt legate de zile mari de sărbători.»[1])

---

1) Cf. *Rev.* cit., 325.

Ceeace ne izbeşte din capul locului şi caracterizează hotărîtor colindele noastre religioase, este originea lor literară. Ele vădesc încă odată mai mult imensa răspândire a cărţilor populare şi influenţa celor religioase, a textelor oficiale, singura hrană sufletească a poporului până în zilele noastre. Autorii colindelor, am spus-o, erau ei înşişi oameni din popor (§ 5). De aceea sufletul lor a acomodat nouăle elemente căpătate pe cale literară, în felul obişnuit al poporului. Pe de altă parte, ei au întreţesut nouăle poveşti cu cele păstrate din tată în fiu, cu legendele cari se pierd în adâncimea veacurilor trecute. Colindele au suferit apoi transformări, trecând în gura acelor cari le recitau: şi astfel, ajungem la producţiunile pe cari le-am cercetat, în cari am încercat să deosebim originea elementelor disparate din cari sunt alcătuite.

Cercetările de felul acesteia vădesc încă odată mai mult nevoia neapărată de a studià literatura noastră populară în comparaţie cu literatura vecinilor, în special cu a Slavilor înconjurători, criteriul comparativ fiind cel mai fecund mijloc de cercetare şi luminând puncte cari altfel ar rămâneà obscure. Sufletele acestor două popoare au urmat o evoluţie aproape identică, a Orientului bizantin, până târziu, când cultura noastră se îndreptă spre Occident, reluând cu dânsul contactul întrerupt timp de atâtea veacuri. Ambele popoare până atunci au fost nutrite cu aceeaş hrană intelectuală: aceeaş biserică ortodoxă slavă, care de fapt nu erà altceva decât biserica bizantină, le-a dat putinţa să-şi astâmpere setea de a cunoaşte faptele Mântuitorului sau ale Maicii Domnului, judecata din urmă şi vieaţa după moarte, raiul şi iadul. Acelaş eres le-a răpit cugetele lesne crezătoare, le-a răspuns la atâtea întrebări chinuitoare, şi a aruncat câteodată vălul poeziei asupra întâmplărilor despre cari biserica tăceà.

Nu s'ar puteà în destul însistà asupra acestor fapte atât de importante: mentalitatea poporului nostru a fost cu desăvârşire modelată după chipul celor cuprinse în cărţile indicate. Influenţa a fost atât de puternică, elementele cari compuneau legendele scrise au intrat atât de adânc în tradiţia populară, încât e greu adesea de a puteà deosebì ce este element literar de ceeace este propriu psicologiei poporului.

In felul acesta, conţinutul acestor cărţi a fost asimilat cu desăvârşire, trecând în patrimoniul poporului.

Pe de altă parte, am căutat în cursul lucrării să deosebim şi

elementele proprii psicologiei poporului nostru: ele sunt de o importanţă deosebită, şi, pornind dela observarea lor, putem trage concluzii asupra felului cum Românii judecă unele ocupaţiuni sau unele lucruri în legătură cu vieaţa lor de toate zilele. Este o parte a folklorului care nu trebue să fie nesocotită: o simplă frază, câteodată, ne desvălue un întreg proces sufletesc, care ne poate duce la generalizări de cea mai mare însemnătate (v. § 7).

In această privinţă, trebue să insistăm aci asupra unei constatări importante: am văzut la tip. 8 şi 24 că aceeaş credinţă o regăsim în folklorul dela Nordul şi dela Sudul Dunărei (despre broască şi felul de a judecà păstoritul). Acest paralelism ne indică că au existat motive folklorice comune ambelor dialecte, motive cari, prin urmare, sunt anterioare despărţirii lor. Acest criteriu comparativ a fost prea des neglijat, şi folklorul dacoromân nu trebue studiat izolat de cel aromân.

In felul acesta, credinţele pornite din izvoare diferite, au venit să se întrunească în imensul laborator, care este sufletul poporului, şi au ieşit de acolo strânse în mănunchiuri felurite, dând impresia unui întreg armonic. Câteodată a fost îndestulătoare o simplă asemănare, o simplă coincidenţă de nume, de împrejurări, pentru ca o credinţă să fie alipită de o alta pornită din alt izvor, dând astfel naştere credinţelor populare reflectate în producţiunile folklorice, alcătuite după felul obişnuit de a lucrà al mentalităţii poporului.

ABREVIAŢIUNI

In cursul lucrării, ne-am folosit de următoarele abreviaţiuni:[1])

Alecs. = V. Alecsandri, Poezii populare ăle Românilor, ed. Minerva. Buc. 1908.
Alex. = G. Alexici, Texte din literatura poporană română. Budapesta 1899.
Bar. = Un mănunchiu de colinde din Vrancea şi alte părţi ale jud. Putna. Culegere...... pentru poetul Baronzi. Vălenii de Munte 1910.
Bart. = B. Bartok, Cântece poporale româneşti, ed. Ac. Rom. Buc. 1913.
Bibic. = G. Bibicescu, Poezii populare din Transilvania. Buc. 1893 (pp. 233-57).
Bârs. = A. Bârseanu, Cincizeci de colinde, ed. 2-a. Braşov 1903.
Bud. = T. Bud, Poezii populare din Maramureş, ed. Ac. Rom. Buc. 1908.
Bur. = T. Burada, O calătorie în Dobrogea. Iaşi 1870.
Ciorog. = P. Ciorogariu, Cântece din popor (Bibl. rom. Socec, n-le 42-44). Buc. 1909.
I. Crg. = Ion Creangă. Revistă de limbă, literatură şi artă populară. An. I-VIII. Bârlad 1908-1915.
Daul = T. Daul, Colinzi şi cântece poporale. Arad 1890.
N. Dens., Chest. = Răspunsuri la Chestionarul despre tradiţiunile istorice şi anticităţile ţărilor locuite de Români. Partea II-a. Mss. 4553-4561 din Bibl. Ac. Rom.[2])
Dens., Haţ. = Ov. Densuşianu, Graiul din ţara Haţegului. Buc. 1915.
Dum. = Al. Dumitrescu, Colindele publicate în «Revista pentru istorie, arheologie şi filologie», vol. XIII (1912). Buc. 1913.
Fr.-Cdr., Mţ. Apus. = T. Frâncu şi G. Candrea, Românii din Munţii Apuseni. Buc. 1888.
Gaster, Crest. = M. Gaster, Chrestomatie română. I-II. Buc.-Leipzig 1891.
Gaster, Lit. pop. = M. Gaster, Literatura populară română. Buc. 1883.
Gaster, Rev. ist. arh. = M. Gaster, Colinde, cântece populare şi cântece de steà inedite, în Rev. ist. arh., vol. II (An. I). Buc. 1883, pp. 313-336, şi vol. III (An. II). Buc. 1884, pp. 99-110.
Giuglea = G. Giuglea şi G. Vâlsan, Dela Românii din Serbia. Buc. 1913.
Gorov., Cred. = Art. Gorovei, Credinţe şi superstiţii, ed. Ac. Rom. Buc. 1915.
Graiul n. = I. A. Candrea, Th. D. Speranţia şi Ov. Densuşianu, Graiul nostru. I-II. Buc. 1906-1908.

---

1) Cifra care urmează numele culegerii de colinde, indică pagina respectivă. La colecţiile cari au colindele numerotate cu numere de ordine, am indicat pagina şi numărul bucăţii, sau numai numărul pe care-l poartă colinda. Cifrele romane le-am transcris — pentru uşurinta citării — cu cifre arabe. La colecţiile *Reteg.*, şi *Mar.*, *Sărb.* I, n'am citat după pagine, ci şi am numerotat colindele, cari, de altfel, sunt puţine la număr, pentrucă pe aceeaş pagină erau mai multe bucăţi. Colecţiile urmate de prescurtarea *Ad.*, arată că citaţia trebue căutată la *Adaos*. Colecţia lui P. Băncilă, *Colindele Crăciunului şi ale Paştilor*. Sibiiu 1875, nu cuprinde nimic interesant pentru studiul nostru. Colindele publicate de Ciura (Al. Ciura, *Colinde*. Orăştie 1908) nu ni le-am putut procurà, colecţia lipsind atât din bibliotecile publice, cât şi particulare din Buc.

2) V. N. Densuşianu, *Chestionarul despre tradiţiunile istorice şi anticităţile ţărilor locuite de Rom.* Partea II, în *Rev. critică-literară.* III (1895), 189-226, şi în broşură separată (Iaşi 1895).

Jarn. = Jarník-Bârseanu, Doine şi strigături din Ardeal. Braşov 1895.
Hasdeu, Chest. = Răspunsuri la Chestionarul linguistic (al lui B. P. Hasdeu), 1884. Mss. 3418-3438 din Bibl. Ac. Rom.[1])
Hasdeu, Cuv. II. = B. P. Hasdeu, Cuvente den bătrâni. II. Buc. 1879.
Hetcou = Dr. P. Hetcou, Poezia poporală din Bihor. Beiuş 1912.
Mar., Leg. = S. Fl. Marian, Legendele Maicii Domnului, ed. Ac. Rom. Buc. 1904.
Mar., Nunta. = Idem, Nunta la Români, ed. Ac. Rom. Buc. 1890.
Mar., Sărb. I-III. = Idem, Sărbătorile la Români, ed. Ac. Rom. I-III. Buc. 1898-1901.
Neam. Rom. = Calendarul «Neamului românesc» pe 1913. Vălenii de Munte 1912.
Pamf., Cr. = T. Pamfile, Crăciunul, ed. Ac. Rom. Buc. 1914.
Pamf., Pov. = Idem, Povestea lumii de demult, ed. Ac. Rom. Buc. 1913.
Pamf., Sărb. = Id., Sărbătorile la Români, ed. Ac. Rom. Buc. 1910.
A. Pann. = A. Pann, Cântece de stea..., ed. 4-a. Buc. 1848.
Pap., Arom. = Per. Papahagi, Din literatura poporană a Aromânilor, în Gr. Tocilescu, Materialuri folkloristice. II. Buc. 1900.
Păsc. = N. Păsculescu, Literatură populară, ed. Ac. Rom. Buc. 1910.
R.-Cod. = C. Rădulescu-Codin. Din Muscel. Buc. 1896.
R.-Cod.-Mih., Sărb. Pop. = C. Rădulescu-Codin şi D. Mihalache, Sărbătorile poporului, ed. Ac. Rom. Buc. 1913.
Răuţ., Muscel. = Pr. I. Răuţescu, Colinde... din com. Dragoslavele, jud. Muscel (Bibl. «Dumineca Poporului»). (Buc. 1920).
Reteg. = I. Pop. Reteganul (Colinde şi obiceiuri de Crăciun), în *Dens., Haţ.*, pp. 265-275.
Ms. Reteg. = Idem, Ms. 4543 din Bibl. Ac. Rom.[2])
Sb. = I. G. Sbiera, Colinde, cântece de stea... Cernăuţi 1888.
Şăin., Basme. = L. Şăineanu, Basmele române..., ed. Ac. Rom. Buc. 1895.
Şez. = Şezătoarea. Revistă pentru literatură şi tradiţiuni populare. Fălticeni. I-XIV, 1892-1914.
Ad. Strausz, Bulg. = Ad. Strausz, Die Bulgaren. Leipzig 1898.
Ad. Strausz, Bg. Vksd. = Id., Bulgarische Volksdichtungen. Leipzig 1895.
Teod., P. = G. Dem. Teodorescu, Poezii populare române. Buc. 1885.
Tocil., Mat. Flkl. = Gr. Tocilescu, Materialuri folkloristice. I. Buc. 1900.
Trib. = Tribuna. Sibiiu 1887. N-le 31-42.
Viciu = Alexiu Viciu, Colinde din Ardeal, ed. Ac. Rom. Buc. 1914.
Vor., Dat. = El. N. Voronca, Datinele şi credinţele poporului rom. I. Cernăuţi 1903.
Wg., Arom. = G. Weigand, Die Aromunen. II. Leipzig 1894.

---

1) V. B. P. Hasdeu, *Etymologicum Magnum Romaniae*, ed. Ac. Rom. I. Buc. 1886, pp. V-XVIII, unde e publicat Chestionarul.

2) O parte din materialul acestui ms. a fost publicată de d-l Ov. Densuşianu, în *Dens., Haţ.* Am cules din colindele nepublicate acele cari interesau lucrarea noastră.

CUPRINSUL